

ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK

ELEMZÉS

Felsőoktatás a változások tükrében
– verseny, minőség, teljesítmény

2021.

ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK

ELEMZÉS

Felsőoktatás a változások tükrében
– verseny, minőség, teljesítmény

Engedélyező:

Domokos László
Domokos László
elnök

Szerkesztő:

VIDA CECÍLIA projektvezető

Az elemzés elkészítését felügyelte:

DR. NÉMETH ERZSÉBET felügyeleti vezető

Készítették:

VIDA CECÍLIA projektvezető

Kiadja az Állami Számvevőszék

EL-2925-006/2021.

Az Elemzés
az interneten
a www.asz.hu
oldalon
olvasható.

TARTALOMJEGYZÉK

▶	VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ	5
▶	BEVEZETÉS.....	7
▶	AZ ELEMZÉS CÉLJA ÉS TERÜLETE	8
	Az elemzés módszere, a adatforrások.....	8
▶	HAZAI FELSŐOKTATÁS KERETRENDSZERE, FŐBB JELLEMZŐI	10
	A felsőoktatás szereplői.....	10
	— Hallgatók.....	10
	— Oktatók.....	11
	— Felsőoktatás intézményei	11
▶	A FELSŐOKTATÁS STRATÉGIAI CÉLKITŰZÉSEI	13
	Az oktatáspolitikai teljesítménymutatói	14
	Oktatás teljesítménymutatói 2019-ben	14
	Az oktatás minőségjavulásának területei	15
	Az oktatás stagnáló és romlást mutató területei	16
	A stratégiai megvalósítását támogató eszközök	17
	— A szabályozási keretek változása.....	17
	— Minőségirányított működés kereteinek bővítése	18
▶	FELSŐOKTATÁS TELJESÍTMÉNYÉNEK VIZSGÁLATA	20
	Felsőoktatás minősége - Lemorzsolódás.....	20
	— Lemorzsolódási ráta.....	20
	— A tanulás motivációi.....	22
	— Előképzettség különbségei.....	23
	— Elhúzóóó tanulmányok	24
	— Tanulás melletti munkavégzés.....	25
	Felsőoktatás teljesítménye – Hallgatói elégedettség.....	26
	Felsőoktatás teljesítménye – Munkaerőpiaci sikeresség.....	27
	— Képzési szerkezet változása - Felvettek	27
	— Képzési szerkezet változása - Végzettek	30
	— Diplomás bértöbblet	32
	Felsőoktatási verseny – Intézmények teljesítménykülönbségei	34
▶	FELSŐOKTATÁS REGIONÁLIS KATALIZÁTOR SZEREPE	39
	Duális képzés	39
	Regionális tudásközpontok	40
	— Tudományegyetemek, mint regionális központok.....	40
	— Magyar felsőoktatás regionális szerepe.....	41

◀ KÖVETKEZTETÉSEK	43
◀ FÜGGELÉK	44
Fogalomtár	44
Felhasznált irodalom	46
Ábrajegyzék	48
Az elemzésben szereplő egyetemek rövidítései	49
◀ MELLÉKLETEK	50
1. sz. melléklet: Adatforrások	50
2. sz. melléklet: Kiegészítő ábrák	53

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

„A felsőoktatási rendszer a versenyképes tudás átadásával, a közjót szolgálva, a nemzet szellemi és gazdasági fejlődésének biztosítéka.”¹ a nemzeti felsőoktatásról szóló törvényben foglaltak szerint.

Az elemzés fókuszában a felsőoktatásban 2012 óta tartó változások bemutatása, a versenyképesség, valamint az oktatás minőségének javítására tett intézkedések áttekintése és értékelése áll.

A felsőoktatás versenyképesebbé tételének lépéseit 2014-ben, majd 2016-ban megalkotott stratégiai dokumentumok foglalták össze, amelyek fejlesztési célkitűzéseket tartalmaztak az oktatás, kutatás-fejlesztés és az ún. harmadik misszió területén. A 2023-ig és 2030-ig szóló stratégiai célkitűzéseket részcélokkra bontották, ezekhez a célokhoz területenként több teljesítménymutatót rendeltek.

A felsőoktatás versenyképesebbé tétele 2012-től az egyetemek működési modelljének korszerűsítésével, a felsőoktatási törvény hatályba lépésével kezdődött. Az egyetemek működésmenedzsmentjének változása a kancellárok kinevezésével, majd a stratégiai irányító testületek a konzisztóriumok megbízásával folytatódott. A miniszter az ágazatirányító szakmai testületekbe és az intézmények vezetésébe gazdasági szereplőket vont be. Ez közelebb hozta az egyetemi képzésekhez a munkaerőpiac igényeit, az együttműködések új formáit teremtette meg. Az alapítványi fenntartású egyetemek kijelölésével 2019-től egy újabb oktatásmenedzsment modell került bevezetésre a felsőoktatásban.

A stratégia a célkitűzések megvalósítását támogató eszközök között a minőségirányítás fejlesztését is meghatározta. A hazai felsőoktatásban a minőségirányítás egyik eleme az oktatott tananyagok minőségbiztosítása, amelyet a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság végez, az egyetemi szervezetektől független szakértői testületként a képzések, tananyagok bevezetés előtti megfelelőségét értékeli. Az elemzés megállapította, hogy az egyetemi oktatás folyamatában a minőségmérést számos területen alkalmazzák, azonban az oktatás minőségének és eredményességének mérése, intézményi- és rendszer szintű független értékelése nem biztosított. A felsőoktatás minőségfejlesztéséhez hozzájárulhatnak a napjainkban előtérbe került digitális oktatási módszerek és a digitális tananyagok a hallgatók számára azonos oktatási színvonalat, a tanuláshoz való egyenlő hozzáférést biztosíthatnak.

A Fokozatváltás stratégia 2023-ra kitűzött célkitűzéseinek időszaki, 2019-es értékelése alapján az elemzés bemutatja a felsőoktatás minőségjavulást és enyhe romlást, stagnálást mutató területeit. Pozitív változás, hogy az időszak alatt a képzési szerkezet szétaprózottsága csökkent, a duális képzésekben résztvevők aránya emelkedett és a külföldi hallgatók száma nőtt. A stratégiában meghatározottak ellenére az időszak alatt a hallgatói sikeresség nem javult, a képzésből lemorzsolódók aránya változatlan volt, a diplomások aránya a fiatalok közt csökkent és romlott a hallgatók nemzetközi mobilitása is.

Az elemzés célkitűzése volt a stratégiában meghatározott „verseny, minőség, teljesítmény és siker” relevanciájának azonosítása a felsőoktatási rendszer teljesítményének vizsgálata alapján.

VERSENY – A stratégiában foglaltak szerint az intézmények közötti egészséges verseny a felsőoktatás fejlődésének egyik ösztönzője. Az egyetemek oktatási teljesítményének összehasonlításra ad lehetőséget frissdiplomások munkaerőpiaci pozícióinak elemzése. A különböző egyetemeken, azonos szakokon végzett diplomás fiatalok munkaerőpiaci pozíciói intézményenként jelentős eltéréseket mutattak. Ezek a diplomák közötti különbségek megfigyelhetőek voltak mind gazdasági-, műszaki-, pedagógus diplomák esetében, főleg az alapképzéseknél, de jellemezték a mesterképzésben résztvevőket is. A munkaerőpiaci értékelés alapján az intézmények, diplomák között tapasztalható eltérések, rámutatnak az oktatás folyamatába épített eredményességmérés és kompetenciamezések szükségességére, a jövőben fejlesztendő területekre.

MINŐSÉG – A stratégiai célok között kiemelt szerepet kapott a felsőoktatás minőségi fejlesztésének igénye, a hallgatói sikeresség támogatása, ezen belül a lemorzsolódás csökkentését és a sikeresen végzettek arányának növelését határozta meg a stratégia. A 30-34 éves korosztályban az időszak alatt a frissdiplomás aránya némileg csökkent. Az időszak átlagában a felsőoktatásban a lemorzsolódási arány stagnált, de nagysága tudományterületenként jelentős különbséget mutatott. Alakulása függ a megfigyelt időszak hosz-

¹ 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról, Általános indoklás 3. bekezdés.

szától. Ezt mutatta egy 2010-től kezdett kutatás, amely szerint hat év alatt az alapszakos hallgatóknak átlagosan 49%-a lemorzsolódott. Azonban a megfigyelt időszakot nyolc évre hosszabbítva és a képzésváltásokat is figyelembe véve, a fiataloknak csak ötöde maradt ki a felsőoktatásból, a lemorzsolódási ráta 21% volt. Az elemzés számba vette a lemorzsolódás kockázatait növelő tényezőket, amelyek közül az eltérő előképzettségből fakadó tudáskülönbség, valamint a tanulás mellett végzett munka fokozta leginkább a képzésből való kimaradás veszélyeit. A felsőoktatásban a tanulmányi idő meghosszabbodása és a nagyarányú lemorzsolódás mind egyéni, mind nemzetgazdasági szinten veszteséget jelent, ezért az okok további és részletes vizsgálata indokolt.

TELJESÍTMÉNY – A magyar felsőoktatás egyik kitörési pontja a teljesítményelvű, a gazdasági szereplők igényeit jobban kielégítő felsőoktatás megteremtése. 2012-től a hazai felsőoktatás képzési szerkezete számos tekintetben összhangba került a munkaerőpiac igényeivel. Harmadával emelkedett a műszaki diplomások száma, negyedével nőtt az agrártudományi végzettségűek és 12%-kal emelkedett az informatikusok száma. A bölcsész, a társadalomtudományi, a közgazdasági és a természettudományi pályákon végzettek száma és aránya ugyanakkor csökkent. Ebben a szerkezetváltásban a képzések állami szubvencióinak is meghatározó szerepe volt.

A felsőoktatás versenyképességének javulását az egyetemek és a regionális gazdaság közötti együttműködések erősödését mutatja a gyakorlatorientált képzések és közös kutatások számának bővülése. Az egyetemek és a gazdasági szervezetek között 2019 végén közel másfélezer képzési együttműködési megállapodás volt érvényben, a duális képzésben tanulók aránya megközelítette a felsőoktatási stratégiában 2023-ra meghatározott célértéket, (releváns képzések átlagában a 6%-ot).

SIKER - A frissdiplomások nagytöbbsége elégedett a tanultak munkában való hasznosíthatóságával, a felsőoktatási tudásszolgáltatással, a megszerzett diploma stabil munkaerőpiaci pozíciót biztosít a fiataloknak. A diplomás bértöbbletre vonatkozó adatok szerint hazánkban a munkaerőpiac az uniós átlagnál jelentősen magasabb bérrel értékeli a diplomák meglétét.

BEVEZETÉS

A hazai felsőoktatási rendszer fejlettsége, versenyképessége és minősége a tudásalapú társadalom fejlődése szempontjából meghatározó. A tudás gazdaságban a fiatal generációk és a munkavállalók képzettségének folyamatos növelésével valósulhat meg a gazdaság versenyképességének növelése.

Évszázadokig az egyetemek a társadalom tudós elitjének képzését szolgálták, szinte végtelen idő és számos oktatási-, képességfejlesztési módszer biztosította az akadémiai ismeretek átadását. Félévszázada házánkban még csak a népesség 4%-a rendelkezett felsőfokú végzettséggel, napjainkra ez az arány ötszörösére nőtt, a népesség ötöde diplomás. A fiatalok közt még kedvezőbb ez az adat, a 30-34 éves korosztálynak több, mint harmada rendelkezik felsőfokú képzettséggel. Az oktatásban résztvevők számának robbanásszerű emelkedése a tananyagok standardizálását, a felsőoktatási képzés idő- és erőforrás-hatékony megszervezését igénylik.

Az olajválság óta a gazdaság, társadalom tudásszükségletét már nem elégítette ki egy szűk, szakképzett értelmiségi réteg tudása, a fejlődéshez egyre több magasabban képzett szakemberre volt szükség, ezért elengedhetetlenné vált a tudás kiterjesztésének felgyorsítása. Ez a tömeges tudásigény együtt járt az egyetemek átalakulásával. A tömeges oktatás megváltoztatta az egyetemek működését, az egyetemi struktúrát, az oktatást, kutatást és a tudásátadás folyamatát. Az egyetemek inkubátorai lettek az új tudományos és technológiai alapú gazdasági fejlődésnek. A kutatásban a technológia vezérelt vállalatok, és az egyetemi kutatóközpontok között létrejött szoros együttműködések a tudásalapú társadalmi és gazdasági fejlődés motorjai lettek.

A tudásátadásnak intézményenként eltérő hagyományai voltak, az eltérő szervezeti keretek mellett az oktatott tananyag struktúrája, tartalma is különböző volt. Azonos diplomák mögött Európában egyetemenként eltérő tudás állt. Az eltérő tudásalapokkal rendelkező fiatalok alkalmazása nehézséget jelentett az egységesülő európai gazdaságnak. Ennek következtében szükséges volt európai felsőoktatási rendszer kereteinek egységesítésére. A felsőoktatásban az oktatáspolitikák összehangolását, az együttműködési szándékot tartalmazó „Bolognai Nyilatkozatot” 1999-ben 29 ország írta alá. A következő évtizedben a tagállamok kidolgozták a felsőoktatási képzési struktúra harmonizálásának lépéseit. Ennek megvalósítása hosszadalmas, 15 évet meghaladó átalakítási folyamat, változásmenedzselés volt. Kialakították a felsőoktatás regionálisan egységes keretrendszerét, meghatározták a képzés három ciklusát, azok kimeneti követelményeit. Tovább lépve 2007-től kidolgozták az európai felsőoktatási rendszer minőségbiztosításának irányelveit, sztenderdjeit. Az intézkedések a felsőoktatási képzések nagyobb kompatibilitását, a megszerzett tudás összehasonlíthatóságát, a hallgatók, oktatók nagyobb mobilitását biztosították. A minőségbiztosítási irányelvekkel kiegészített felsőoktatási képzési reformfolyamatba 2010-től további országok is bekapcsolódtak, az EU-tagállamok, Oroszország mellett, a volt Szovjetunió tagállamai, több közép-ázsiai ország is csatlakozott. A létrehozott Európai Felsőoktatási Térség (EFT) elnevezésű szövetségnek napjainkban 49 tagállama van.

A globális iskolázottsági versenyben a nemzeti kormányok egyre inkább figyelik és követik a nemzetközi oktatási trendek, tananyagok, alkalmazott módszertanok alakulását, összehasonlítják az oktatási rendszereik azon belül a felsőoktatási rendszereik eredményeit, teljesítményét. Regionális és nemzetközi együttműködések keretében adatgyűjtéssel (OECD, UNESCO) és a jó gyakorlatok elemzésével minden nemzet igyekszik a felsőoktatási rendszerét versenyképesebbé tenni, annak minőségét fejleszteni.

A tömeges oktatási igény és a nemzetközi oktatási sztenderdekhez való alkalmazkodás mellett a felsőoktatási rendszerek számára napjainkban a harmadik kihívást az oktatás infrastruktúrájának változása jelenti. Az online oktatás, digitális tananyagok fejlesztése, a mesterséges intelligencia alkalmazása átalakítják a tudásátadás folyamatát, a számonkérés, információcseré szabályait az oktatás pedagógiai, motivációs módszereit.

AZ ELEMZÉS CÉLJA ÉS TERÜLETE

Az elemzés célja, hogy képet adjon 2012-től napjainkig a felsőoktatás versenyképesebbé tételének folyamatairól. Az elemzés fókuszában az ágazati stratégiai célkitűzések, valamint ennek alapján a felsőoktatásban bekövetkezett változások bemutatása, a versenyképesség, valamint az oktatás minőségének javítására tett intézkedések áttekintése és értékelése áll.

A téma feldolgozása során a lényeges kérdéskörök a következők voltak:

- Az oktatáspolitikai stratégiai célkitűzéseinek időszaki teljesülése a célkitűzésekhez rendelt teljesítménymutatók 2019. éves alakulása alapján.
- A felsőoktatás teljesítményének vizsgálata a stratégia alapján a „verseny, minőség, teljesítmény és siker” relevanciájának azonosítása a változásokban, a versenyképességet és az oktatásminőséget jellemző mutatószámok 2012. és 2019. közötti változása alapján. Ezen belül a hallgatók diploma-szerzési motivációinak a lemorzsolódás kockázatainak, a frissdiplomások munkaerőpiaci helyzetének, a diplomák munkaerőpiaci jellemzőinek intézmények szerinti vizsgálata. Valamint a felsőoktatási képzési szerkezet időszak alatt bekövetkezett változásának értékelése, a felvételi és a végzettek szakmacsoportos adatai alapján.
- A felsőoktatás regionális katalizátor szerepének vizsgálata, az intézmények és környezetük együttműködésének jellemzői alapján.

Az elemzés nem terjedt ki sem az ágazat gazdálkodásának értékelésére, sem a stratégiába foglalt tudományos kutatás-fejlesztés és harmadik missziós stratégiai célkitűzések értékelésére.

Az Állami Számvevőszék az utóbbi években több alkalommal ellenőrizte a hazai felsőoktatási rendszer intézményeinek működését, gazdálkodását. Az ellenőrzési tapasztalatait 2015-ben külön tanulmányban foglalta össze, 2017-ben a Diplomás Pályakövető Rendszer működését tekintette át, majd 2018-ban elemzés² készült az egyetemek új típusú működésének lehetőségeiről, a magántőke bevonásának feltételeiről és a duális képzési lehetőségekről.

Az elemzés célja, hogy hozzájáruljon a felsőoktatás színvonalának emeléséhez, versenyképesebbé tételéhez, a munkaerőpiaci igényekhez jobban igazodó felsőoktatási képzési szerkezet kialakításához, a lemorzsolódás csökkentéséhez. Az elemzés támogatást nyújthat az ágazat irányítóinak, a felsőoktatás működéséért felelős szervezeteknek a támogató háttérintézmények, az egyetemek vezetőinek, az érdeklődő hallgatóknak, oktatóknak.

Az elemzés módszere, adatforrások

Az elemzés az ágazati stratégiai dokumentumok mellett, a szabályozási környezet lényeges elemeit, a téma szempontjából releváns hazai és nemzetközi szakirodalmat, valamint a témában készült nyilvános elemzéseket, kutatásokat, publikált adatokat használta fel, illetve az ÁSZ felsőoktatási intézményeket érintő ellenőrzéseinek, elemzéseinek megállapításaira épül. Az elemzés összegzi a felsőoktatási rendszer teljesítményének értékeléshez kapcsolódó 2012-től napjainkig rendelkezésre álló publikált táblázatokat, statisztikai adatokat, kutatási jelentéseket az Oktatási Hivatal (OH) által működtetett a felsőoktatási felvételi adatbázis kimutatásait, a Felsőoktatási Információs Rendszerben (FIR) közzétett táblázatokat, a Diplomás Pályakövető Rendszerben (DPR) elérhető adatokat, valamint a Felsőoktatási Elemzési Jelentésekben publikált kutatások eredményeit és az Eurostudent kutatási adatokat.

Az elemzés a változások és az összefüggések szemléltetéséhez jellemzően a 2012-2019. évekre vonatkozó statisztikai adatokat használta fel. Ott ahol rendelkezésre álltak a 2020. évre vonatkozó adatok is be-

² Állami Számvevőszék T/381. sz. elemzés - Az állami felsőoktatási intézmények gazdálkodása és működése (2015); T/417 Elemzés - Diplomás pályakövető rendszer működése (2017); T/444. sz. elemzés - A magántőke bevonásának hatásai a felsőoktatási képzési rendszerre, A duális képzési rendszer tapasztalatai (2018).

mutatásra kerültek. Egy-egy elemzett részterületnél (végzetek szakmacsoportok szerinti megoszlása, lemorzsolódás) adathiány vagy statisztikai adatgyűjtési gyakorlat változása miatt előfordult a jellemzőnél rövidebb időszakra vonatkozó adatértékelés.

Az oktatáspolitikai célkitűzésekhez kapcsolódó teljesítménymutatók értékelése az Oktatási Hivatal (OH), a Központi Statisztikai Hivatal és az Eurostat 2019-es adatforrásainak felhasználásával készült. Az elemzés a lemorzsolódás kockázatainak ismertetése során felhasználta a Felsőoktatási Elemzési Jelentésekben publikált kutatási eredményeket és az Eurostudent kutatási adatokat. A tanulási motivációk, tanulás melletti munkavégzés jellemzőinek bemutatása az aktív hallgatói kutatásokra, az OH diplomán túl interaktív felületen lekérdezhető adatokra támaszkodott. A végzett diplomások munkaerőpiaci pozícióinak és elégedettségének sajátosságait az Adminisztratív Adatbázisok Egyesítése (AAE) kutatási adatbázis 2010-2018 közötti időszakot felölelő adatait felhasználva értékelte az elemzés. Az adatforrások felhasználásának részleteit, a lekérdezési specifikációkat, módszereket a felhasználás helyén az elemzés röviden ismerteti, részletes leírásukat az Adatforrások 1. melléklet tartalmazza.

HAZAI FELŐOKTATÁS KERETRENDSZERE, FŐBB JELLEMZŐI

A hazai felsőoktatás 2006-tól fokozatosan áttért a „*bolognai rendszer*” szerint kialakított, három-ciklusú képzési szerkezetre, az alap-, mester- és doktori képzésekre. A felsőoktatás nemzetközi trendekhez való igazodását, képzési rendszerének átalakítását és szükségességét viták övezték, a bevezetést hosszas fejlesztés előzte meg. Az áttérés során kihívást jelentett az egyetemi és főiskolai szakok képesítési követelményeinek meghatározása, jogi szabályozása, a szakok számának növekedése.

A felsőoktatás szereplői

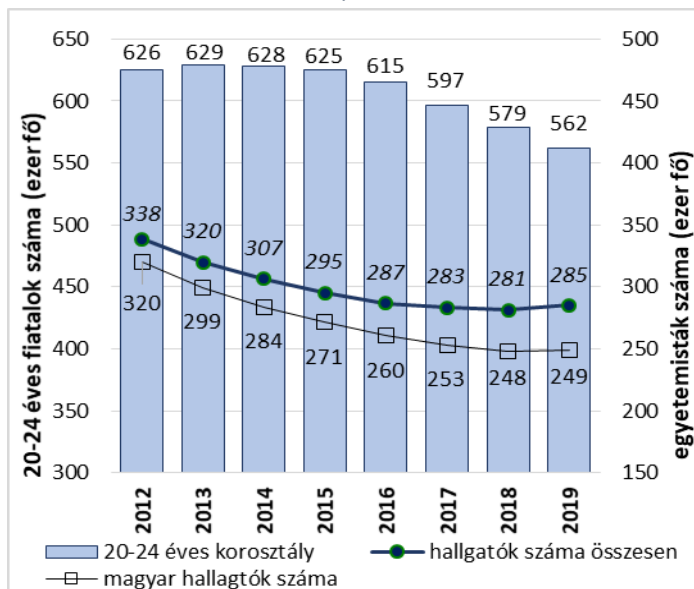
A hazai felsőoktatásban a 2019/2020. tanévben, 64 intézményben, 23 ezer oktató, 285 ezer hallgatót oktatott. A felsőoktatásra a GDP 0,8 %-át, a közkiadásokból mintegy 200 milliárd forintot³ fordított 2018-ban a Kormány. A demográfiai tendenciák következtében 2012-2019 között csökkent a felsőoktatás iránti hazai igény, a felsőoktatásban résztvevő hallgatók, oktatók, intézmények számának változása azonban az elemzett évek alatt ellentétes tendenciákat mutatott (lásd 2. melléklet K-1. ábra). A diákok létszáma és az intézmények száma csökkent, miközben az oktatók száma emelkedett.

Hallgatók

Az időszak alatt a 20-24 éves fiatalok száma a demográfiai tendenciák következtében 2013-tól folyamatosan csökkent, az időszak végére mintegy tizedével lett kevesebb. A felsőoktatásban tanulók száma ennél nagyobb mértékben 16 %-kal csökkent az időszak alatt. A hallgatók számának csökkenése csak a 2019-ben állt meg (lásd. 1. ábra).

Munkarend szerint az elemzett időszak végén a tanulók 71 %-a 204 ezer fő nappali képzésben, 73 ezer fő több, mint negyedük levelező oktatásban, 2 % távoktatásban-, 1% esti képzésben tanult. Az elemzett időszak alatt a nappali képzésben tanulók aránya 2 %-kal emelkedett, a távoktatásban tanulók aránya, pedig felére csökkent.

1. ábra A 20-24 éves korosztály és a felsőoktatásban résztvevők számának változása 2012-2019

Forrás: FIR 1.16-os tábla, ÁSZ szerkesztés

Az elemzett időszak alatt a felsőoktatás képzési szerkezete jelentősen nem változott. A hallgatók 60 %-a alapképzésben, 15 %-a osztatlan képzésben tanult. Mester kurzuson 12%, doktori képzésben 3% vett részt, tizedük egyéb felsőfokú szakképzésben vagy szakirányú továbbképzésben tanult. Az időszak alatt az osztatlan képzésben résztvevők aránya a 2012-es 10%-ról 2019-re 15%-ra emelkedett az orvostanhallgatók számának növekedése következtében. Ezzel ellentétes tendenciát mutatott az alapképzésben résztvevők aránya, amely a kezdeti 2012-es 65%-ról 60%-ra csökkent 2019-re.

³ KSH 2.2.2 tábla

Oktatók

Az időszak alatt az oktatók száma közel hetedével 20 ezer főről, 23 ezer főre nőtt, amely változást az oktatók foglalkoztatási szerkezetének átalakulása magyaráz. A teljes munkaidőben foglalkoztatott tanárok számának stagnálása mellett a részmunkaidőben vagy megbízással foglalkoztatottak száma 76 %-kal nőtt. 2019-ben minden harmadik oktató megbízással vagy részmunkaidőben végezte oktatási feladatait. A teljes munkaidőben foglalkoztatott tanárok száma meghaladta a 15 ezer főt, ezek 41 %-a nő volt, 2%-a 30 évnél fiatalabb oktató, 1% pedig nyugdíjas tanár volt.

Felsőoktatás intézményei

Az intézmények száma az időszak alatt jelentősen nem változott a kezdeti 66 intézmény helyett 2019-ben 64 felsőoktatási intézmény működött. A felsőoktatási intézményeket három csoportba sorolta a felsőoktatási törvény⁴: egyetem, alkalmazott tudományok egyeteme, főiskola. Ezek alapján a 2019/20. tanévben 29 egyetem, 9 alkalmazott tudományok egyeteme⁵ és 26 főiskola működött a magyar felsőoktatásban. Az egyetemek méretét tekintve a 10 ezer hallgatónál nagyobb kapacitású intézményekben tanult a hallgatóknak közel a 70%-a. Minden negyedik tanuló ezer és 10 ezer fő közötti intézményben folytatta tanulmányait, a maradék 5% ezer főnél kisebb létszámú intézményben tanult.

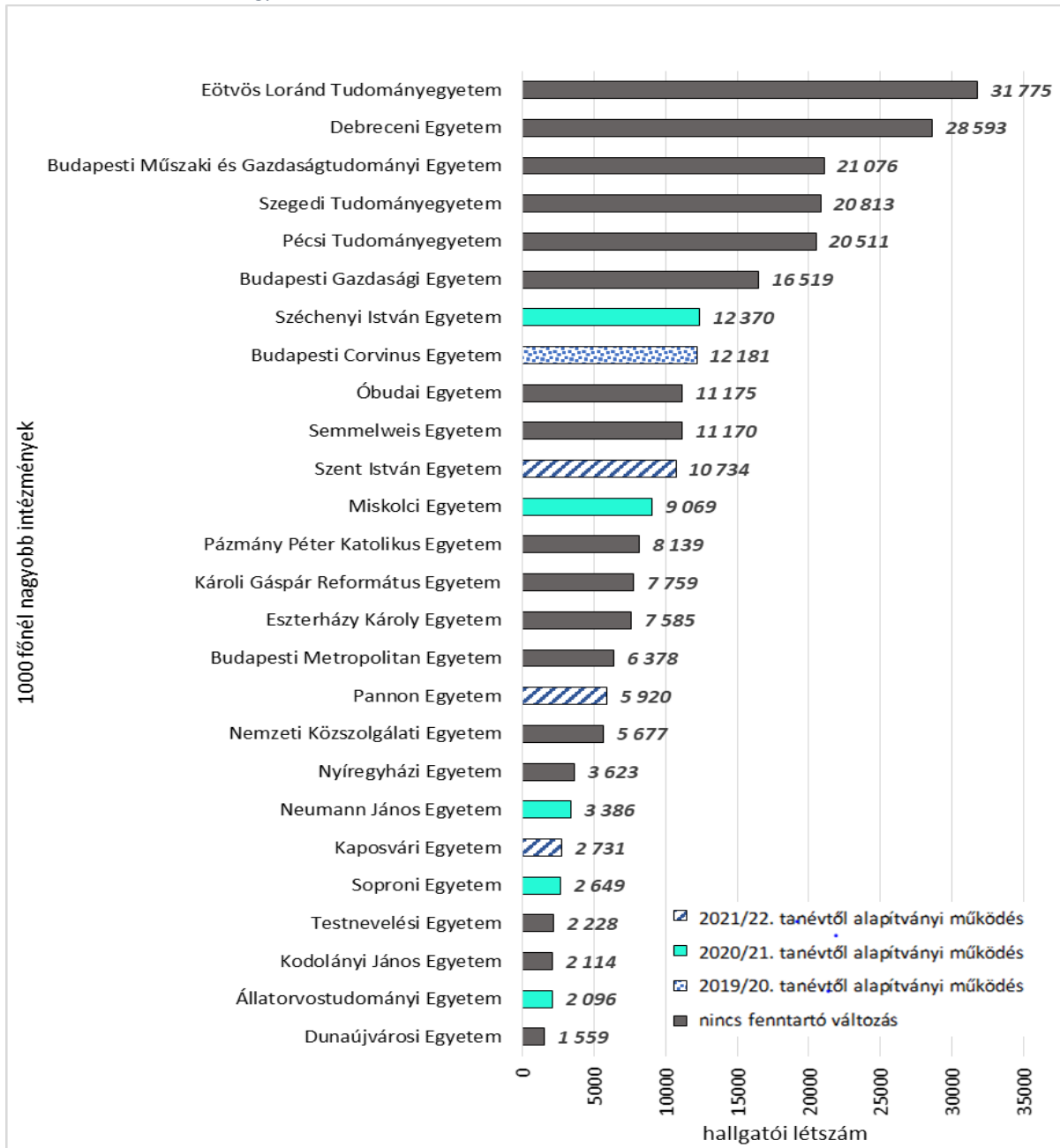
A fenntartók szerinti csoportosítva az intézményeket napjainkban (2020. év végén) 21 állami fenntartású egyetem működik, 23 az egyházi fenntartású intézmények száma és 20 alapítványi illetve magán fenntartású intézmény alkotja a hazai felsőoktatás rendszerét. (lásd 2. melléklet K-2. ábra). Az oktatók és a diákok megoszlása fenntartó intézmények szerint nem volt egyenletes, a 2020/21. tanév kezdetén állami intézményekben oktatott, tanult az oktatók és a diákok közel háromnegyede, 72%-a. Megközelítőleg minden ötödik oktató és minden ötödik diák alapítványi vagy magán fenntartású egyetemeken tanult. 2020. év végéig a legnagyobb hat állami fenntartású tudományegyetemet⁶, ahol a hallgatók közel fele 49%-a tanult, a működési modellváltás, az alapítványi fenntartású működtetés nem érintette (lásd. 2. ábra). A működési modellváltással 2020. decemberéig érintett hét intézmény jellemzően szaktudományi egyetem volt, ahol állatorvostudományi, közgazdaságtudományi, erdészeti, alkalmazott művészeti képzés folyt. A változással érintett hallgatói létszám elérte az összes diák 15%-át, 43 ezer főt.

⁴ 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról szóló törvény (továbbiakban Nftv.)

⁵ Az Nftv. 2015. szeptemberétől hatályos módosítása szerint 9. § (3a) bekezdés: az alkalmazott tudományok egyeteme, amelyik legalább 4 alapképzést, 2 mesterszakon képzést folytat, (az egyetem legalább 8 alapképzési és 6 mesterképzés mellett doktori képzést is végez)

⁶ ELTE, DE, BME, SZTE, PTE, BGE az egyetemek hivatalos megnevezését részletesen lásd a rövidítés jegyzékben.

2. ábra: A 2019/20. tanévben az intézményi hallgatói létszámok alakulása, kiemelve a 2020. végéig működési modellváltással érintett egyetemeket

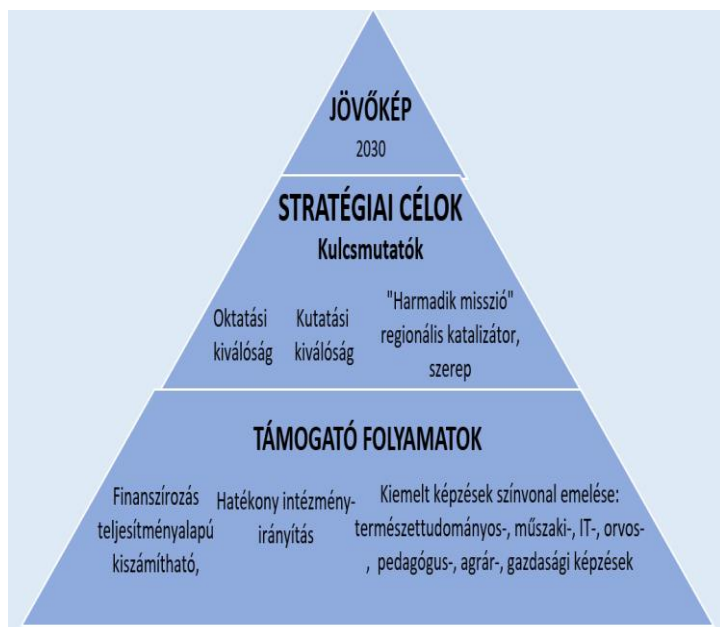

Forrás FIR 2.1.1. tábla, ÁSZ saját szerkesztés, 2020. december 31-i állapot szerint

A FELSŐOKTATÁS STRATÉGIAI CÉLKITŰZÉSEI

A felsőoktatás közép- és rövid távú céljainak meghatározására 2012-től napjainkig három stratégiai dokumentum készült, amelyeket a Kormány határozataival jóváhagyott. Az oktatáspolitikai 2030-ra vonatkozó víziója, előzetes helyzetelemzésre, adatértékelésre támaszkodott, összhangban volt az EU2020 stratégiai célkitűzéseivel. A 2014-ben elfogadott Fokozatváltás 1.0⁷ közép távú stratégiát, 2016-ban az ágazatirányításban 2014-2016 között bekövetkezett szervezeti és a szakmai változások miatt, a Fokozatváltás 2.0⁸ stratégia követte. A Kormány 2017-ben elfogadta a stratégia megvalósításának 2016-2020 közötti időszakra vonatkozó feladatait tartalmazó Cselekvési Tervet⁹. A Cselekvési Terv az egyes stratégiai célkitűzésekhez, rész-célokat, a feladatokhoz, forrásokat, felelősöket, közreműködőket és határidőket határozott meg.

3. ábra: Felsőoktatási stratégia felépítése

Forrás: Fokozatváltás a felsőoktatásban stratégia 2.0., ÁSZ saját szerkesztés

A felsőoktatási stratégia célja európai színvonalú **versenyképes felsőoktatás megteremtése, az oktatás minőségének növelése** volt. A Fokozatváltás stratégia a versenyképesség, minőségjavulás célkitűzéseit az oktatás, a kutatás-fejlesztés és a harmadik misszió célterületeire bontva határozta meg. A stratégia a nemzetközi trendeknek megfelelően tárgyalja az egyetemek társadalmi szerepének változását, az oktatást, a kutatást illetve a harmadik missziós tudásszolgáltatást szerepét. A Fokozatváltás 2.0 stratégia fókuszpontjai megfelelnek a szakirodalomban a harmadik generációs¹⁰ egyetemekről írtaknak.

A stratégia célhierarchiát határozott meg a célok sikeres megvalósítása érdekében, a kulcsterületek célkitűzéseit további részcélokra, támogató folyamatokra bontotta (lásd. 3. ábra). A 2023-ig és 2030-ig szóló célkitűzésekhez mérhető teljesítmény-mutatókat rendelt, amelyek kiinduló értéke mellett azok végső értékét is meghatározta. A stratégiai terv megvalósítását mérő teljesítménymutatókra vonatkozóan a megvalósítás szakaszaira nem határoztak meg részértékeket. A stratégia megvalósításának nyomon követése érdekében monitoring rendszer került kialakításra. Ennek egyik legfontosabb eleme, a Cselekvési Tervben meghatározottak szerint, a résztvevő szervezetek rendszeres, folyamatos monitoring önértékelése. Az előrehaladást, értékeléseket, beavatkozásokat támogató adatbázisok kialakítása, ezek alapján a kockázatkezelés, vezetést támogató külön értékelések készítése.

A stratégia megvalósításának részét képezte a hatékony intézményirányítás kialakítása, ehhez a Fokozatváltás 2.0. stratégia négy rész-célt határozott meg, ezek: a teljesítményalapú finanszírozási rendszer bevezetése.

⁷ „Fokozatváltás a felsőoktatásban, A teljesítményelvű felsőoktatás fejlesztésének irányvonalai” a Kormány jóváhagyta 2014. december 22-én 1785/2016. (XII. 16.) Korm. határozat a „Fokozatváltás a felsőoktatásban középtávú szakpolitikai stratégia 2016” elfogadásáról

⁹ 1359/2017. (VI. 12.) Korm. határozat a „Fokozatváltás a felsőoktatásban középtávú szakpolitikai stratégia 2016” 2016-2020 évekre vonatkozó cselekvési tervéről

¹⁰ J.G. Wissema: Towards the Third Generation University szerint a harmadik generációs egyetemek egyik legfőbb jellemzője, hogy az egyetemek nyitottabbá válnak a gazdasági partnerekkel való együttműködésre, a kutatás természetének megváltozásával előtérbe kerülnek a multidiszciplináris kutatások, a közvetlen állami finanszírozás és állami beavatkozás az oktatásszervezésbe megszűnik. Az egyetemek multikulturális szervezetekké válnak.

tése, versenyhelyzet kialakítása az intézmények között, a központi ágazati szolgáltatások fejlesztése, és végül az egyetemek piaci forrásbevonási képességének a javítása. A stratégia és a Cselekvési Terv is megfogalmazta, hogy: „*az intézményrendszer hatékony átalakításának illetve pozicionálásának részét képezi az oktatási és kutatási fókuszterületek megerősítése, a különböző intézménytípusok küldetésének világos megfogalmazása és lehatárolása, a küldetésnek való minőségi megfelelés értékelése, a képzési szerkezet racionalizálása és a finanszírozás ehhez történő igazítása.*” (Fokozatváltás 2.0. 52.old.). Az egyetemek felelőssége, feladatai, azok határideje az intézményirányítás fejlesztésében a stratégiai dokumentumokban¹¹ nem került meghatározásra.

A Fokozatváltás 2.0. stratégia célkitűzéseinek eléréséhez a Cselekvési Tervben erőforrásokat, felelősöket, határidőket határoztak meg. A célok elérését biztosító eszközrendszernek két elemét a szabályozási környezet változását és a minőségirányított működés kereteinek megteremtését az elemzés 4.5. pontjában mutatja be, a stratégia megvalósításának pénzügyi forrásait, valamint az infrastrukturális feltételek kialakítását az elemzés nem vizsgálja.

A felsőoktatás versenyképességének változását az oktatáspolitikai teljesítménymutatók 2019-es részteljesítésének alakulásán keresztül értékeli az elemzés.

Az oktatáspolitikai teljesítménymutatói

A Fokozatváltás 1.0 és 2.0. stratégiai dokumentumokban az **oktatáspolitikai helyzetelemzés** az alábbi területeken azonosított oktatáspolitikai problémákat: a felsőoktatáshoz való hozzáférés, az oktatás általános minősége, a képzési struktúra hiányosságai, az oktatásmódszertan, a kiválasztás hatékonysága, az együttműködés hiánya. További azonosított probléma volt a képzések bemeneti vs. kimeneti finanszírozása vagy a piaci működésszabályozás vs. állami szabályozás, az akkreditációs folyamatok kialakítása és a hatékony kutatásfinanszírozás. A felsorolt problémák megoldása érdekében a stratégia meghatározta a célkitűzések megvalósításához vezető lépéseket, végrehajtandó intézkedéseket. A változások követéséhez, a teljesítmények értékeléséhez, a Fokozatváltás stratégiák hat teljesítménymutatót határoztak meg. Ezek a stratégiai irányítás szintjén alkalmasak a felsőoktatás versenyképességének és minőségjavulásának mérésére.

A mutatószámok az alábbiak:

- a felsőoktatási képzési kínálat szétaprózottságának csökkentése 15%-kal
- alap-és osztatlan képzések átlagában a lemorzsolódás 10%-os csökkentése
- külföldi hallgatók számának növelése 40 ezer főre
- duális képzésben résztvevő hallgatók arányának 6%-ra növelése (releváns képzéseknél)
- 30-34 éves korosztályban a felsőfokú végzettségűek arányának 35%-ra növelése
- külföldi képzésben legalább 3 hónapot eltöltő hallgatók arányának növelése 20%-ra

Oktatás teljesítménymutatói 2019-ben

Az oktatáspolitikai stratégiai célkitűzéseinek célértékeit, azok 2019-es időszaki teljesítésének alakulását és a 2023-ra tervezett célértékeket az 1. táblázat tartalmazza. A teljesítménymutatók kiinduló értékei és az időszak alatt 2013 és 2019 között bekövetkezett változás (V. oszlop) alapján meghatározhatóak a felsőoktatás minőségjavulást mutató-, időarányosan stagnáló-, esetenként romlást mutató területei.

¹¹ Az intézményirányítás változásának felelősei a Cselekvési Terv vonatkozó célkitűzéseinél a felelős államtitkár, ágazatirányító minisztérium és a Nemzetgazdasági Minisztérium voltak.

1. táblázat: A felsőoktatás oktatásfejlesztésének középtávú stratégiai teljesítménymutatói, 2013. kiinduló értékek, 2023. éves célkitűzések és 2019. éves teljesítmény

Oktatásfejlesztés stratégiai teljesítménymutatói		Kiinduló érték	Célérték	2019. kalkulált tény	Tervezett változás 2023-ig	Változás 2019-ig	Időszaki teljesítés értékelése
		2013	2023				
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
1.	A meghirdetett képzések száma az érintett kapacitások megtartása mellett országosan 15%-kal csökken	10 732	9 122	7 746	-1 610	-2 986	javult
2.	Az alap- és osztatlan képzések átlagában a lemorzsolódás 10%-os csökkentése	35%	25%	34,7% (2016)	-10,0%	-0,3%	stagnál
3.	Külföldi hallgatók száma	23 000	40 000	38 422	+17 000	+15 422	javult
4.	A duális alapképzésben részt vevő hallgatók aránya a releváns képzési területeken az elsőévesek körében	0,0%	6,0%	5,3%	+6,0%	+5,3%	javult
5.	A felsőfokú vagy annak megfelelő végzettséggel rendelkezők aránya a 30-34 éves népességben belül	34,1%	35,0%	33,4%	+0,9%	-0,7%	romlott
6.	Külföldi részképzésben, legalább 3 hónap, vagy minimum 15 kredit értékű külföldi utazás vagy szakmai gyakorlat keretében részt vevő hallgatók aránya	10,4%	20,0%	8,6%	+9,6%	-1,8%	romlott

Forrás: FIR statisztikák, Eurostat EU 2020 headline indicators, Erasmus+ datasheet, ÁSZ kalkuláció szerkesztés. A 2019. évre vonatkozó teljesítménymutatók pontos kalkulációjának leírását az 1. melléklet tartalmazza.

Az oktatás minőségjavulásának területei

Az időszak alatt az oktatás képzési szerkezete a stratégiai célkitűzéseknek megfelelően módosult, átalakult. A mutatószámok alapján 2013 és 2019 között a képzések szerkezetében kedvező változások történtek: a képzések szétaprózottsága csökkent, a külföldi hallgatók aránya nőtt, a duális képzésekben résztvevők aránya a célérték közelébe emelkedett (az 1. a 3. és a 4. mutatók).

A **képzési szerkezet egyszerűsítése**, a szétaprózottság megszüntetése, a munkaerőpiaci igényekhez való alkalmazkodás, az oktatás versenyképessége és a hatékony erőforrás-felhasználása szempontjából fontos célkitűzés. Ehhez a célkitűzéshez rendelt mutatószám az 1. táblázat 1. teljesítménymutatója, amely értéke, 2019-re elérte és meghaladta a 2023-ra kitűzött mértéket. A képzések száma negyedével csökkent, 10732 darabról, 2019-re 7746 darab képzésre.

A magyar felsőoktatásban tanuló **külföldi diákok száma** jelzi a hazai felsőoktatás regionális integráló erejét. 2019-ben a külföldi hallgatók száma kétharmaddal haladta meg a kiinduló 2013-as szintet és 4%-kal maradt csak el a 2023-ra kitűzött 40 ezer fős célértéktől. A hazai felsőoktatásban a külföldi diákok növekvő száma szerkezeti változást is mutat, ellensúlyozza a felsőoktatásban tanuló magyar diákok számának csökkenését.

A felsőoktatási intézmények és a regionális gazdaság szorosabb kooperációját és integrációját mutatja, hogy a **duális képzésekben** résztvevők aránya a 2023-ra kitűzött 6,0%-os célérték közelébe emelkedett. A 2019/20. tanév kezdetén, a releváns képzések esetében a duális képzési formában tanulók aránya 5,3% volt, csak 0,7%-kal maradt el a stratégiai célkitűzéstől, a duális képzésekben 553 partnerszervezet vett részt és közel másfélezer képzési együttműködési megállapodás volt érvényben.

Az oktatás stagnáló és romlást mutató területei

A hallgatói sikerességet támogató oktatáspolitikai célkitűzések teljesítése az időszakban nem mutatott jelentős változást. A lemorzsolódási ráta az időszak alatt stagnált, a 30-34 éves diplomások aránya enyhén csökkent és a hallgatók nemzetközi mobilitása is romlott az adatok alapján.

A Fokozatváltás 2.0. stratégia egyik legfontosabb oktatáspolitikai célkitűzése volt a hallgatói sikeresség támogatása, a végzési arány növelése és a lemorzsolódás mértékének csökkentése. A helyzetelemzés megállapította, hogy: *„a magyarországi lemorzsolódási arányszám nemzetközi összehasonlításban 10 százalékponttal magasabb, az EU tagországok átlagos 25-30%-os arányszámához viszonyítva, van tehát érdemi potenciál a hallgatói sikeresség növelésére lemorzsolódást csökkentő beavatkozások révén.”* (23. old.) A stratégia Függelékében az oktatáspolitikai akciók között meghatározták a kompetencia mérések szükségességét az alábbiak szerint:

- *a felvettek kompetenciaszint-felmérői alapján, fenntartói felelősségi körben, az alsó harmadba tartozó hallgatóknak felzárkóztatása szükséges,*
- *a képzések kezdetekor és zárásakor is elvégzett kompetenciamérés mérhetővé teszi a tanulási eredményeket, egyértelművé téve, hogy az adott intézmény képzésének köszönhetően a hallgató milyen fejlődést ért el felsőfokú tanulmányai során (Fokozatváltás 2.0. 119. old.)*

A kompetenciaszint-mérések megvalósítására a Cselekvési Tervben két határidő „2020. december 31, de legkésőbb 2023” szerepelt.

„A stratégia hosszabb időtávra készült, ebből adódóan a célok elérhetőségében sok a bizonytalansági tényező. Ezek kiküszöbölése érdekében a stratégiai dokumentumokban szükséges ütemezést kidolgozni a célok elérésére, időközi célértékek meghatározásával.” (ÁSZ elemzés 2020.) A Cselekvési Tervben a kompetenciamérések megvalósításához rendelt határidők nem alkalmasak arra, hogy segítsék a célok teljesítésének ütemezését. Napjainkig az egyetemeken a kompetenciaszint mérések nem kerültek bevezetésre és jelenleg nem megállapítható, hogy mikor várható ezek megvalósítása.

A stratégiai dokumentumokban ellentmondásos volt a kompetenciamérések bevezetéséért, működte-téséért felelős vezető, szervezet meghatározása is.

- A Fokozatváltás 2.0. a kompetenciaszint méréseket a fenntartói felelősségi körbe utalta (Függelék 119. oldal).
- A Cselekvési Tervben a kompetenciamérésekért felelős szervezetként az Emberi Erőforrások Minisztériuma, a felsőoktatásért felelős államtitkár és a Nemzetgazdasági Minisztérium van megjelölve (19. oldal), az egyetemek és az Oktatási Hivatal a végrehajtásban közreműködő szervezetek.
- A harmadik szabályozó, a vonatkozó jogszabály¹² szerint: *„a miniszter felsőoktatás-szervezési feladatai körében hallgatói kompetenciamérést rendelhet el.”*

A kompetenciaszint-mérések bevezetésének elmaradása, hátráltatta a hosszabb távú stratégiai célkitűzés, a felsőoktatás minőségfejlesztésének a megvalósítását.

A felsőoktatási stratégia 2014-es helyzetértékelése alapján a felsőoktatásba bejutott hallgatók átlagosan harmada lemorzsolódik a képzések során. A hallgatói sikeresség előmozdítása azon belül ennek a kedvezőtlen adatnak a hosszú távú javítása a Fokozatváltás 2.0 stratégia egyik célkitűzése. A lemorzsolódottak arányáról való adatgyűjtés összetett, mivel a felvett hallgatók többsége az előírt képzési időnél hosszabb idő alatt teljesíti tanulmányait, előfordul időszakos kimaradás, halasztás, szakváltás, képzési rend módosítása. Az Oktatási Hivatal többéves adatgyűjtése alapján ¹³ a **lemorzsolódottak aránya 2013 és 2016 között lényegesen nem változott.**

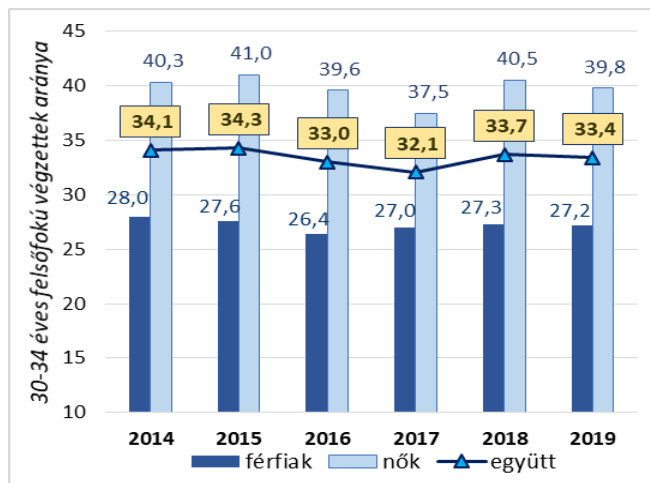
A hallgatói sikeresség javításához kapcsolódó, a stratégiában meghatározott másik teljesítménymutató a **30-34 éves korosztályban felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának növelése** (adatokat lásd 4. áb-

¹² 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról 64. § (2) e) bekezdés

¹³ Oktatási Hivatal, Felsőoktatás pályakövetés 2016-os kutatás adatainak felhasználásával, Harkányi publikációja alapján.

rán). A 2014-es kiinduló adat szerint a 30-34 éves fiatalok több, mint harmada, 34,1%-a felsőfokú végzettséggel rendelkezett, 2019-re a diplomások aránya enyhén csökkent, 33,4%-ra. A 2023-ra kitűzött cél a diplomások arányának 35,0%-ra növelése volt.

4. ábra: A 30-34 éves korosztályban a felsőfokú végzettségűek aránya

Forrás: Eurostat Tertiary educational attainment by sex, age group 30-34; [t2020_41]

Az EU 2020 stratégiájában is használt indikátor a fiatal diplomások aránya a 30-34 éves korosztályban, ami az elmúlt években hullámzást mutatott. Ennek oka lehet, hogy a hosszú, egyéni erőfeszítéseket igényelő tanulási folyamat miatt a képzések népszerűsége folyamatosan csökken a fiatalok közt. A diplomások aránya különösen a férfiak között volt alacsony, minden negyedik férfi rendelkezett felsőfokú végzettséggel az elemzett időszakban. A nők között a diplomások aránya 39,8% volt, 2019-ben másfélszerese a diplomás férfiak arányának.

Lemaradást mutató harmadik terület a **hallgatók nemzetközi mobilitása**. A tanulmányok alatt nemzetközi tapasztalatokat továbbra is kevesen, a diákok megközelítőleg tizede szerzett, (célérték ennek duplája 20% 2023-ra). Az ERASMUS statisztikák alapján a felsőfokú tanulmányok egy részét külföldön hallgató tanulók száma stagnált, enyhe csökkenést mutatott. A külföldi képzésekben résztvevő egyetemisták száma 8-9 ezer fő között mozgott, nem érte el az összes érintett hallgató 10 %-át. Hosszabb tanulmányi időt tekintve kedvezőbb a nemzetközi mobilitási kép, a mester képzésben tanulók közt minden hetedik hallgató (15 %) rendelkezett nemzetközi tanulmányi tapasztalatokkal (2018-as adat). A nemzetközi mobilitás alakulását napjainkban erősen átalakítja a járványhelyzet, ami a fizikai jelenlét helyett a digitális térben adhat teret a nemzetközi kapcsolatoknak, külföldi egyetemeken való tapasztalat szerzésnek.

A stratégiai megvalósítását támogató eszközök

A stratégiai célok sikeres megvalósítása együtt járt a felsőoktatás irányítási és szervezeti kereteinek változásával, a célkitűzések teljesítése csak az ágazat szabályozási, működési kereteinek átalakításával volt lehetséges. Átalakultak az ágazatot irányító szakmai testületek, megváltozott az intézmények irányítása, a döntéshozatalban résztvevő szereplők köre. Az intézmények irányításában a rektor, kancellárok, szenátus mellett a konzisztóriumok, alapítványi kuratóriumok vesznek részt. Az intézmények irányítását végző szereplők felelőssége, együttműködése a szakmai, stratégiai gazdasági kérdésekben szabályozott. Az ágazat szakmai irányításáért és a középtávú stratégiai célok megvalósításáért felelős vezető személye és a kormányzaton belüli pozíciója az elemzett időszak alatt többször módosult.

A szabályozási keretek változása

Az ágazat szerepe a kormányzati irányítási struktúrában egyre fontosabb lett, 2013-tól a szakterület önálló államtitkárságot kapott a minisztériumon belül, majd a terület jelentőségét tovább növelte, hogy a felsőoktatás 2019. szeptembertől a kormányzati innovációs minisztérium szervezetébe integrálódott, ezzel hangsúlyozva, a felsőoktatás stratégiai szerepét a tudásgazdaságban, kutatás-fejlesztésben innovációban.

A stratégia megvalósítását támogató szabályozási változások az alábbiak voltak:

- 2012 januártól hatályba lépett a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény (Nftv.) új ágazati működési kereteket teremtett, amelyek közül a legfontosabbak az alábbiak

- 2014-től elindult az ágazat működési modelljének modernizálása, az egyetemek gazdálkodását a felelős miniszter által javasolt kancellárok végzik.
- Az ágazatirányító szakmai testületekbe tagságot kaptak a gazdaság, a munkaerőpiac képviselői pl. Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottságban (MAB) a gazdasági kamarai tagok.
- 2014 decemberében a Kormány elfogadta a Fokozatváltás 1.0 dokumentumot, amely az ágazat stratégiai célkitűzéseit keretrendszerbe foglalta.
- 2015 szeptemberétől a konzisztóriumok¹⁴ kinevezésével az egyetemek működésben tovább nőtt a gazdasági szervezetek képviselőinek és a gazdasági ágazatok irányítóinak a befolyása.
- 2017 áprilisában megváltoztak a külföldi egyetemek hazai képzéseire vonatkozó szabályok.
- 2019. áprilistól elindult az erre kijelölt egyetemekenél a működési modellváltás, amely 2020. végéig hét egyetemet érintett. Változás lényegében úgy foglalható össze, hogy az állam vagyonyjuttatással egy a szervezet működtetésért felelős alapítványt hozott létre, amely vezetői, testületei (elnök, kuratóriumi tagok, FB) új típusú oktatásmenedzsment rendszert kialakítva irányítják az intézmények működését, együttműködve az egyetem tudományos színvonalát biztosító oktatói, kutatói szervezettel. A közvetlen állami kontrollt egy felelős menedzsment szemléletű irányítás váltotta fel, amely korszerűbb, gazdaság igényeihez jobban igazodó, versenyképesebb működést biztosíthat.

Minőségirányított működés kereteinek bővítése

A Fokozatváltás 2.0 stratégia fókuszában a felsőoktatás versenyképességének javítása mellett az oktatás minőségének növelése áll. Az Európai Felsőoktatási Minőségbiztosítási Szervezet (ENQA) a felsőoktatás minőségbiztosítási rendszerének kiépítését három területre bontja. Elsődleges az állami/kormányzati akkreditációs és minőségbiztosítási politika kereteinek kialakítása. Ezt követi a minőségorientáció, az intézményi-, kutatói-, hallgatói kiválóság ösztönzése. Végül az ágazati minőségbiztosítás rendszerében az intézményi minőségbiztosítási eljárások kialakítása a minőségirányított működés kiépítése a harmadik lépés. (Topár, 2008.)

A felsőoktatási minőségbiztosítási rendszerek alapja az állami/kormányzati **akkreditációs rendszerek** megteremtése. A hazai felsőoktatásban a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB) végzi a felsőoktatási képzések, tananyagok véleményezését, minőséggakkreditációját, megfelelőségének ellenőrzését, jóváhagyását. A MAB az egyetemi szervezetektől független, 2005-ben létrehozott országos szakértői testület, a felsőoktatás minőségbiztosításának „kezdőpontja”. A minőséghitelesítés során az uniós standardok alapján jár el. A testület munkájában egyetemek, oktatók, tudományos testületek, hallgatók, valamint 2016-tól a gazdasági szervezetek képviselői vesznek részt.

A felsőoktatás minőségbiztosítási rendszerének második eleme a **minőségorientáció**, a minőség-növelésre ösztönző minősítések, kiválósági díjak, bevezetése. A felsőoktatásban a minőségorientáció, a kiválóság, a jó gyakorlatok támogatása és erősítése érdekében a kialakították Nemzeti Felsőoktatási Kiválóság Rendszerét, amely magában foglalja a **hallgatói kiválóság**, tehetséggondozás rendszerét, a szakkollégiumokat, felsőoktatási kollégiumokban folyó tehetséggondozást és az országos tudományos diákköri mozgalmakat. A minőségorientáció másik területe az oktatói és kutatói kiválóság elismerése, amely elismerése és a jó gyakorlatok követése érdekében 2016-tól **kutatói kiválósági** ösztöndíj rendszer került bevezetésre. A hallgatói, kutatói kiválóság mellett a minőségorientáció harmadik területe a felsőoktatási intézmények, valamint a kutatóintézetek támogatási rendszere. Az intézmények, kutatás-fejlesztés ösztönzésének forrása a Tématerületi Kiválósági Program 2020 (TKP2020), azon belül az egyetemek által pályázható „intézményi kiválóság” és „nemzeti kihívások” alprogramjai.

A felsőoktatás minőségfejlesztésének harmadik területe az **intézmények belső minőségirányítási** rendszereinek kialakítása, működtetése. Ennek néhány eleme az egységes belső irányítási rendszerekben kialakított értékelés, mérés- és minőség-monitoring. Az oktatás folyamatába épített minőségmérés jelentős erőforrásigénye miatt viták tárgya. „A minőségfejlesztés érdekében folyamatosan követni, értékelni, javítani

¹⁴ A konzisztóriumok az intézmények stratégiai működését felügyelő testületek, amelyek öt tagúak. A rektor és a kancellár mellett a stratégiai irányításban résztvevő három tagját a miniszter jelöli ki. Az elmúlt időszak tapasztalatai alapján a tagok jellemzően az egyetemi tudományterülethez kapcsolódó szervezetek vezetői, az egyetemekkel kooperáló nagyvállalatok, ágazatirányító prominens gazdasági vezetői.

lehetne a tananyagban előírt tudás, képességek megszerzését, a végzett hallgatók kompetenciáit, ismereteik hiányosságait. Problémát okoz azonban, hogy a minőségbiztosítási belső rendszerek kiépítése, kialakítása sok esetben aránytalanul drága, jelentős erőforrásokat köt le, a mérési rendszerük statikus, homogenizált.” (Siklós, 2006.)

A szerzővel egyetértve abban, hogy a felsőoktatásban a minőségmérés kiemelt fontosságú, szükséges hangsúlyozni, hogy napjainkban az egyetemek oktatási teljesítményének külső monitoringja, minőségbiztosítása, az oktatás eredményességének mérése nem megoldott. Legalább a tömeges alapképzéseknél a diplomák mögötti tudás színvonalának biztosítása szükséges lenne.

Napjainkban a digitális oktatás átalakította a felsőoktatásban a tudáscserét, a számonkérés folyamatait. Az oktatás online és digitális formái keretet adhatnak a minőségfejlesztésnek, minőségmérésnek. Egyrészt lehetőséget adnak a tananyag, előadások tartalmának előzetes egyeztetésére kontrollálására, a jó gyakorlatok rögzítésére, tanulást segítő oktatóprogramok, digitális tananyagok minőségbiztosítására. Másrészt a digitális tananyagok egyenlő hozzáférést biztosíthatnak a felsőoktatásban tanulók számára a tananyagokhoz, azonos oktatásminőséget garantálnak. Harmadrészt az oktató-programok, kompetenciaszint-mérések, számonkérések digitális formái lehetőséget teremtenek a visszacsatolásra, a megszerzett tudás standardizált mérésére, intézményi szintű összehasonlítására. A digitális rendszerekbe kontrollpontok illeszthetőek, amelyek alkalmasak az elsajátított ismeretek értékelésére, minősítésére. A tanulók, oktatók, fenntartók számára az összesített értékelések adatai alapján azonosíthatóvá válnak az ismerethiányok, a nehézséget okozó tananyagrészek, a gyenge pontok. A digitális felületeken keresztül értékelhetővé válik a tanulók bemeneti és kimeneti tudásszintje, fejlődése, az intézmények oktatási eredményessége, hozzáadott tudás mértéke.

A korábbi szerző által felvetett „*aránytalanul drága minőségbiztosítási rendszer*” az online és digitális oktatás infrastruktúrájának kiépítésével érvényét veszítette. A digitális környezet adott, kiépült, annak szerves használata során az értékeléshez szükséges adatok összegyűjtése nem egy aránytalanul drága, jelentős többlet erőforrásokat igénylő rendszer kiépítését jelenti. Inkább egy új szemlélet alkalmazását teszi szükségessé a digitális tananyagok, oktatóprogramok kidolgozása, a számonkérésre kialakított rendszerek fejlesztése során.

FELSŐOKTATÁS TELJESÍTMÉNYÉNEK VIZSGÁLATA

Az elemzés legfontosabb célkitűzése a felsőoktatási rendszer teljesítményének vizsgálata a „verseny, minőség, teljesítmény és siker” relevanciájának azonosítása a változásokban. A felsőoktatás teljesítményét számos módon értékelhetjük, mutatószámokkal, rangsorokkal, szubjektív értékelési elemeket is használhatunk, számba vehetjük az érintett hallgatók, munkáltatók, gazdasági szereplők elégedettségét, véleményét is. A számos csoportosítás mérési lehetőség közül az elemzés a felsőoktatás változását jellemző folyamatokat mutatószámok segítségével értékeli.

Az oktatás **minőségének alakulását** az elemzés a stratégiával összhangban, a nemzetközi gyakorlatban legtöbbször használt lemorzsolódási ráta elemzésével mutatja be, a lemorzsolódás kockázatait növelő tényezők közül a tanulási motiváció, az eltérő előképzettség hatását, a tanulás melletti munkavégzés jellemzőit veszi számba.

A felsőoktatási rendszer **teljesítményét** a képzési szerkezet időszak alatt bekövetkezett változása alapján értékeli az elemzés és a frissdiplomások tanultakkal való elégedettségével jellemzi.

A felsőoktatási versenyhelyzetet az elemzés az intézmények közötti teljesítménykülönbség vizsgálatával, az azonos diplomák munkaerőpiaci értékének eltérései alapján, a frissdiplomások output mutatóinak intézményi szintű összehasonlításával értékeli az elemzés.

Felsőoktatás minősége - Lemorzsolódás

A stratégiai célok között kiemelt szerepet kapott a felsőoktatás minőségi fejlesztésének igénye, a hallgatói sikeresség támogatása. Ezen belül a lemorzsolódás mértékének csökkentését határozta meg a stratégia. A lemorzsolódás az oktatás minőségét jellemző, az **oktatási rendszer minden szintjén megjelenő probléma**. „A közoktatási rendszerben a tanulási teljesítményekhez kapcsolódó adatok szerint a lemorzsolódás krízispontja a szakközépiskolák 9. évfolyamán van, ahol a szociális hátrányokkal terhelt fiatalok tanulmányi teljesítménye nem elegendő a választott szakma megszerzéséhez. A szakközépiskolák 9. osztályában év végén a tanulók közel harmada megbukik, egy vagy több tárgyból, a pótvizsgák, évismétlés után, minden ötödik tanuló elhagyja az iskolát.” (ÁSZ elemzés 2019)

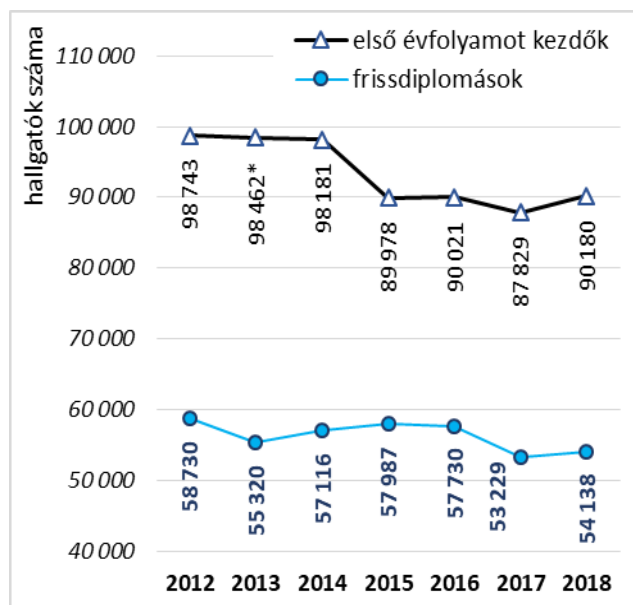
A felsőoktatásban a sikertelen tanulmányi utakat meghatározzák a képességek, tanulási előzmények, előképzettség, a nem megfelelő motiváció, a rossz szakmaválasztás, a családi-, szociális hátrányok, önálló életkezdés problémái, tanulási nehézségek, kudarcok, sikertelenség. Intézményi oldalról a lemorzsolódást fokozza az oktatott tananyag nehézsége, eltérő tanulói tudásszintek, a motivációt jelentő szervezeti kötődések, korrepetálás, mentorálás hiánya.

Statisztikai adatként a felsőoktatásban a lemorzsolódás meghatározása szintén nehézkes, mivel nehéz megállapítani, hogy a beiratkozást követően mennyi idő múlva tekinthető sikertelennek, eredménytelennek a képzés? Ha az egyetemre bekerült fiatal egy vagy két félév után szakot vált vagy részképzésben, levelezőn folytatja tanulmányait, közben dolgozik, meg-megszakítja félévre a tanulmányokat, akkor előfordulhat, hogy az eredeti képzési idő duplája alatt sem szerez diplomát. Más szakon azonban később megvalósulhat a sikeres diplomaszerezés. Ezt az összetett problémát nehéz mérni, adatokkal bemutatni.

Lemorzsolódási ráta

A felsőoktatási rendszerek teljesítményét nemzetközi összehasonlításban gyakran jellemzik a felsőoktatásba bejutottak és a végzettek számának, arányának az összehasonlításával. Az 5. ábra az elemzett időszakban a felsőoktatásba új belépő szakképzést, alap-, mester-, osztatlan képzést és doktori képzést elkezdők és adott évben végzettek, diplomát szerzők számának alakulását mutatja. Ezekből az adatokból rendszer szinten következtethetünk a felsőoktatás tartós bementi és kimeneti jellemzőire, a lemorzsolódás tartós rendszer szintű arányaira.

5. ábra: Felsőoktatás kezdő és végzős hallgatók számának alakulása

Forrás: FIR 1.13. és FIR 1.14. tábla végzetek *2013-i felvételi szám adatbecslés a statisztikai adatgyűjtés módszertani változása miatt)

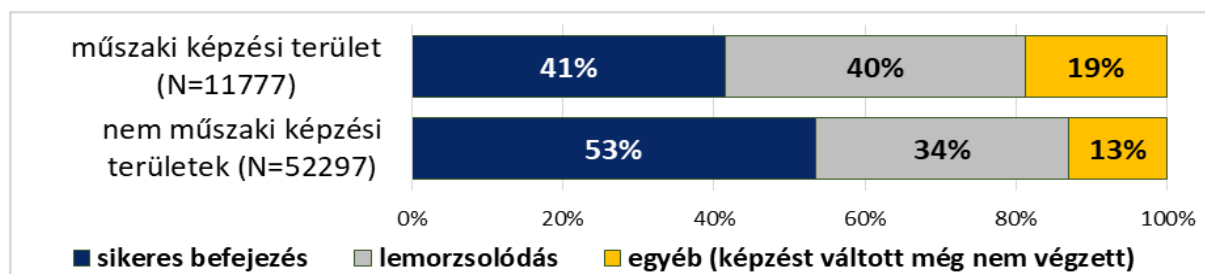
A rendszerbe új belépő, első éves hallgatók száma az elemzett időszak elején közel 100 ezer fő közelében volt. A felvételi rendszer 2015-ben bevezetett változásai következtében (emelt szintű érettségi, minimum ponthatár), valamint a demográfiai tendenciák következtében az időszak végére 90 ezer főre csökkent a felsőoktatásba felvettek száma. A végzett frissdiplomások számának alakulása tartós tendenciákat mutatott, az időszak alatt fokozatosan 59 ezer főről 54 ezer főre csökkent. A két adatsor különbsége a rendszerből kimaradó hallgatók tartós arányát jellemzi, amely az elemzett időszak átlagában 35-44% körül mozgott.

A felvett hallgatók, de később onnan lemorzsolódók magas aránya nemzetgazdasági szinten a felsőoktatás erőforrás-felhasználásának hatékonyságát rontják és a közpénzek, kapacitások tervezésének bizonytalanságát növelik.

Az Oktatási Hivatal lemorzsolódást vizsgáló kutatásainak adatgyűjtései alapján megállapítható, hogy a műszaki, informatikai tudományterületeken a felsőoktatási átlagnál kedvezőtlenebb lemorzsolódási arányok figyelhetők meg. A Fokozatváltás 1.0. stratégia 2014. évi helyzetelemzése is kiemelt figyelmet fordított erre a problémára, amely szerint: „A magyar gazdaság növekedését akadályozza az egyes szakokon, elsősorban a műszaki és az informatikai területeken fellelhető szakemberhiány, és pontosan ezeken a szakokon a legmagasabb a tanulmányaikat végzettség nélkül befejezők aránya.” (Fokozatváltás 1.0. 21. old.). A stratégia helyzetelemzésében említett problémát szemlélteti a 6. ábra.

A kutatás a 2010-ben tanulmányaikat kezdő hallgatókat két csoportra bontotta, a műszaki képzésekben és nem műszaki képzésekben résztvevőkre. Majd a 2016-ig elért tanulási eredményeiket, besorolta a sikeresen diplomát szerzők, a lemorzsolódottakat és az egyéb képzésben tovább tanulók kategóriáiba.

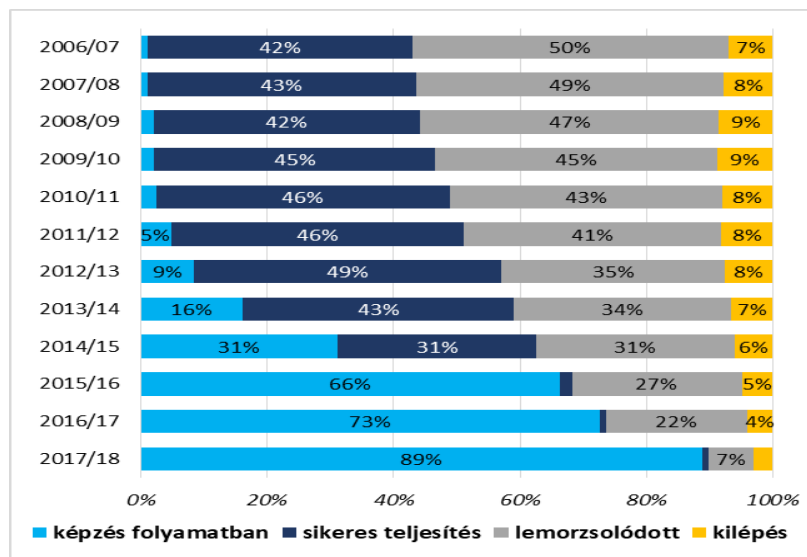
6. ábra: Sikeres diplomaszerezés és lemorzsolódás a műszaki és nem műszaki területen (2016)

Forrás: Felsőoktatási elemzési jelentések 2. évf. 3. szám. Felsőoktatási Pályakövetés 2016, Harkányi kalkulációját felhasználva, ÁSZ szerkesztés

Az ábráról látható, hogy a sikeresen teljesítő diplomát szerzők aránya a műszaki területen 41%, az egyéb tudományterületeken ez az arány 53% volt. A lemorzsolódók aránya a műszaki területeken 40% volt, a nem műszaki képzések esetében ez az arány 34%-ot tett ki. Szakképzést váltott, más tanulmányokba kezdett a műszaki hallgatók közel ötöde, az egyéb szakokon a hallgatók 13%-a.

7. ábra: A műszaki alapképzések képzési kimeneteinek alakulás 2006-2018. között

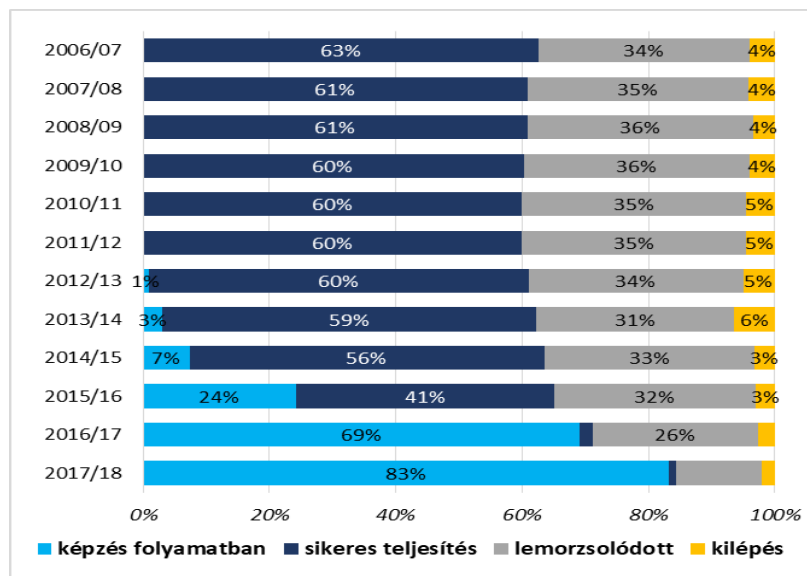

Forrás: Felsőoktatási Elemzési Jelentések 2018/3.).

A kutatási eredmények alapján enyhén javuló tendencia látható, a sikeres műszaki, alapképzésű tanulmányok tekintetében. Az alapképzésre felvettek közül a diplomát szerzett hallgatók aránya 2006 és 2013 között 42%-ról 49%-ra emelkedett. Ezzel párhuzamosan a lemorzsolódó vagy kilépett hallgatók aránya 57%-ról 43%-ra csökkent. A 2012-től az adatok értékelését befolyásolja a mérés időpontjában még folyamatban lévő képzések kimenetele.

Érdekes a nem műszaki pályák lemorzsolódási adatait is áttekinteni. A 8. ábra a bölcsész alapképzések hallgatóinak 2006 és 2018 közötti tanulmányi teljesítményét mutatja.

8. ábra A bölcsész alapképzések képzési kimeneteinek alakulás 2006-2018. között

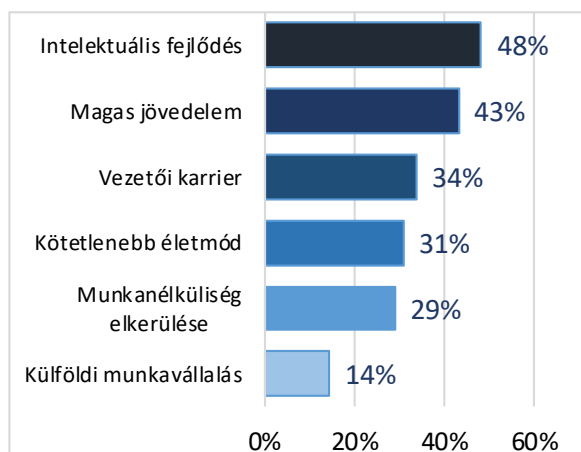
Forrás: Felsőoktatási Elemzési Jelentések 2019/1. adatok alapján

A műszaki pályákkal szemben a bölcsészhallgatók tanulmányai nem húzódnak el évekig. Az ábra alapján a képzés megkezdését követő ötödik évre a tanulmányok befejeződnek. Látható, hogy a 2006 és 2012 között a tanulmányi teljesítmények állandóságot mutatnak. Évente a sikeresen diplomát szerzők aránya 60-61% volt, hasonlóan változatlan volt a lemorzsolódók, kilépettek aránya. A műszaki pályákkal ellentétben az elemzett időszak alatt itt változás nem volt tapasztalható.

A tanulás motivációi

A tanulói sikerességet a tanulás motivációi erősen befolyásolják. A képességek mellett a motivációkra vezethetőek vissza, a sikeres és kevésbé sikeres képzési utak.

9. ábra: A diplomaszerzés motivációi

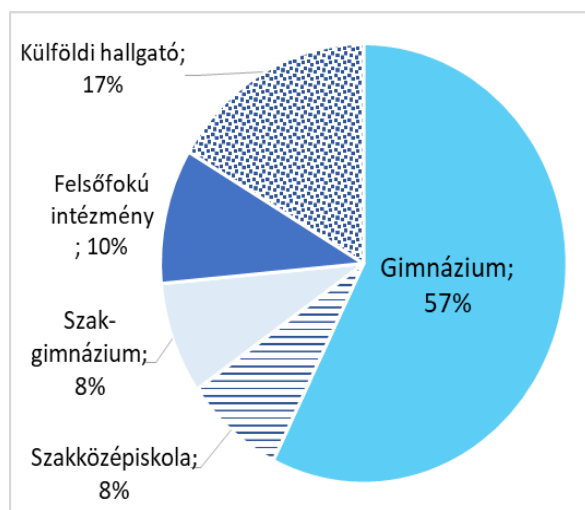
Forrás: DPR, Aktív hallgatói kutatás 2018.

A 9. ábrán egy a hallgatók közt végzett kutatás eredményeit láthatjuk. Ezek alapján megállapítható, hogy a fiatalok tanulmányaikat leginkább azért kezdik meg, mert intellektuálisan fejlődni, tanulni szeretnének. A diplomaszerzésre hajtó erő még a magas jövedelem, a vezetői karrier lehetősége és a diplomásként remélt kötetlenebb életmód. Minden harmadik fiatal a munkaerőpiaci pozíciója erősítését a jövőbeni munkanélküliség elkerülését jelölte meg a felsőfokú tanulmányainak indokaként. A válaszlehetőségek közül a külföldi munkavállalás volt a legkevésbé ösztönző erő.

Előképzettség különbségei

A lemorzsolódást és a kezdeti kudarcokat a tanulmányi előképzettségéből adódó különbségek, az ismeret- és tudáshiányból adódó problémák, valamint az önálló tanulás nehézségei is okozhatják, amelyek a tanulási motivációk gyengüléséhez vezethetnek. A 10. ábra 2018-ban a nappali képzést kezdő alap-, mester- és osztatlanképzésre jelentkező hallgatók előtanulmányok szerinti megoszlását mutatja.

10. ábra: Az új belépők előképzettség szerinti megoszlása

Forrás: DPR, Aktív hallgatói kutatás 2018.

A felsőoktatásba belépők sokszínű iskolai háttérrel rendelkeznek. Ez önmagában nem jelent kockázatot. A lemorzsolódás kockázatát azonban növeli, ha az előképzettség különbözősége tudásbeli különbséget is takar és a felsőoktatásba belépők egy része nem rendelkezik az előírt képességekkel, ismeretekkel. Az 2019. éves 10. évfolyamos kompetencia mérése szerint¹⁵ az egyes iskolatípusokban tanulók tanulmányi teljesítménye matematikai eszköztár használatában és a szövegértésben az egyes középiskolai típusok szerint átlagban 10%-os szórást mutatott. A gimnáziumokban tanulók teljesítménye mind matematikából, mind szövegértésből átlagosan 8%-kal jobb volt, mint az országos átlag.

A szakgimnáziumok tanulói teljesítménye matematikából és szövegértésből is 2-2%-kal maradt el az átlagos szinttől. A szakközépiskolások teljesítménye matematikából 12%-kal, szövegértésből 13%-kal az országos szint alatt maradt. A fenti ábra alapján a diákok hatoda (szakgimnázium, szakközépiskola) tanulási teljesítményében az átlagos szinthez képest lemaradás tapasztalható. Az országos kompetenciamérés iskolatípusok szerint bemutatott teljesítménykülönbségei alapján, feltételezhető, hogy az egyetemi tanulmányokat kezdő hallgatók tudását is hasonló különbségek jellemzik, amelyek a tananyag elsajátításában hátrányokat, lemaradást okozhatnak. A lemorzsolódás kockázatainak mérséklése érdekében a felsőfokú tanulmányok elején a különböző tudásszintek konszolidálása és a felsőfokú tanulmányokhoz szükséges szintre hozása szükséges.

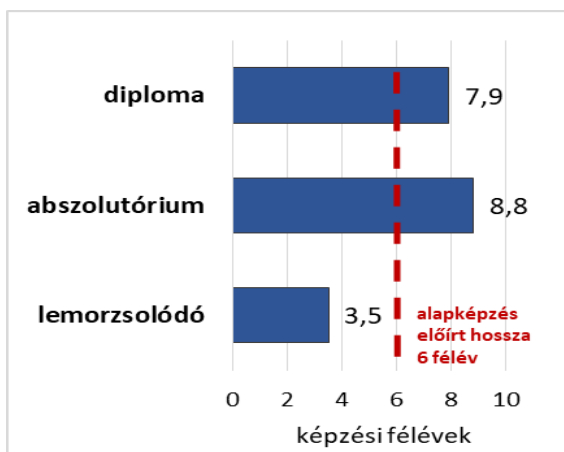
¹⁵ OKM 2019, Országos Jelentés 82. oldal, 9. tábla. A középiskolákban csak 10. évfolyamon van kompetenciamérés, a 12. évfolyam tanulmányi teljesítményét az érettségi, felvételi vizsgák eredménye minősíti.

Elhúzódó tanulmányok

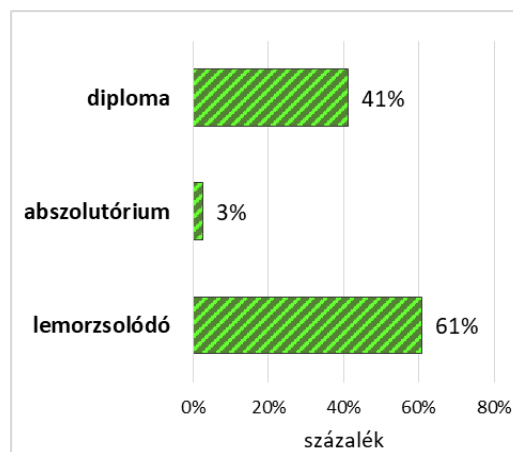
A műszaki és az informatikus hallgatók körében tapasztalható kedvezőtlen tendenciák bemutatásához egy 2018-ban lezárt átfogó kutatás néhány tipikus megállapítására támaszkodik az elemzés¹⁶. A vizsgált alapsokaságot az egyetemi képzések közül a lemorzsolódással leginkább veszélyeztetett informatika képzési terület hallgatói adták, (gazdaságinformatikus, mérnökinformatikus és programtervező informatikus hallgatók) függetlenül attól, hogy a képzésükön végül oklevelet, abszolutóriumot szereztek, vagy lemorzsolódtak.

A 11. ábrán a nappali-, alapképzésben résztvevő informatikus hallgatók képzési idejének átlagos hossza látható. A sikeresen diplomát szerző hallgatók képzési ideje átlagosan 7,9 félév volt. Az abszolutóriumot szerzett hallgatók 8,8 félév alatt teljesítették tanulmányaikat, azonban oklevelet nyelvizsga hiányában vagy egyéb okok miatt nem kaptak. A lemorzsolódó hallgatók is hosszú időt, átlagosan 3,2 félévet töltöttek el a nappali képzésben, ez alatt jellemzően az előírt kreditek megközelítőleg felét teljesítették.

11. ábra: Alapképzésben résztvevők informatikus hallgatók tanulmányi ideje

12. ábra: Az informatikus hallgatók alapképzés utáni tanulmányai

Forrás: Felsőoktatási pályakövetés, informatika

Műszaki területen a lemorzsolódás jellemzőit vizsgáló tanulmány megállapította, hogy „a passzív félévek jelentősen növelik a lemorzsolódási kockázatokat. A műszaki alapképzéseken a folyamatos képzésben résztvevő hallgatóknak mindössze negyede hagyta félbe tanulmányait. Az informatikus hallgatók közt, akiknek egy passzív féléve volt a lemorzsolódási arány 55%-ra nőtt. A két félévet halasztó informatikus hallgatók közt 75 %-os volt a kimaradók aránya, a három vagy több passzív félév után pedig már 93%-os lemorzsolódási arányt tárt fel a kutatás.” (Harkányi 2018) Az adatok azt mutatják, hogy az elhúzódó tanulmányok növelik a tanulmányok eredménytelen befejezésének valószínűségét, növelik a lemorzsolódás kockázatát. Az alapképzések esetében a hallgatók átlagosan harmadával hosszabb időt fordítanak a tanulmányok befejezésére, ez növeli a felsőoktatásra fordított erőforrásigényt, rontja az oktatási kapacitások kihasználtságát, azok tervezhetőségét. Egyéni szinten az elhúzódó tanulmányok később megkezdett munkaviszonyt és a tanulmányok többlet finanszírozását igénylik a családoktól.

A 12. ábrán a kutatásban résztvevő egyetemek, a BME-n, Óbudai Egyetemen és a Miskolci Egyetem nappali képzésében tanuló informatikus hallgatóinak alapképzés utáni további tanulmányainak alakulását látjuk. Az adatok szerint az alapképzést sikeresen teljesítők 41%-a további tanulmányokba kezdett, jellemzően mesterképzésbe. Az abszolutóriumot, végbizonysítványt szerzők diploma hiányában vagy az elhúzódó, tanulmányi utak miatt jellemzően nem folytatták tanulmányaikat. Azonban a nappali képzésből lemorzsolódó hallgatóknál erős tanulási motiváció figyelhető meg, közel kétharmaduk, 61%, képzést váltott, más tanulmányokba kezdett.

¹⁶ Az adatgyűjtés a 2009/10-es tanévtől a 2013/14-es tanévig belépett kezdő évfolyamokat vizsgálta. A kutatás időhorizontja 2009 júliusától 2017 decemberéig terjedt. Adatok kalkulációja az alábbiak szerint történt: képzési szint (alap/mester), szakképzés (mérnökinformatikus/ gazdaságinformatikus/ programtervező), munkarend (nappali/részidős), képzés kezdő tanéve (2009/2010/2011/2012/2013), képzés befejezése (oklevél, abszolutórium, lemorzsolódás).

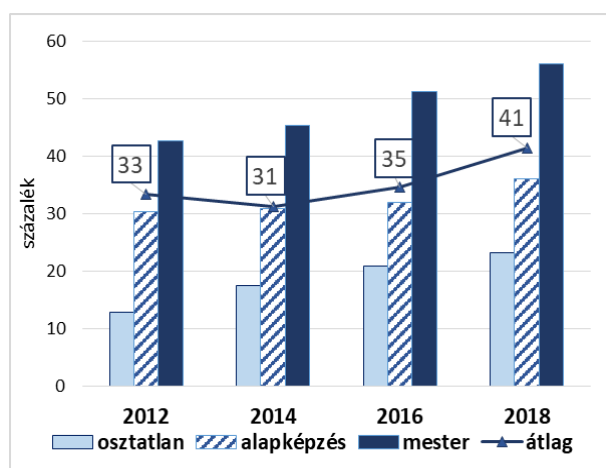
A kutatás megállapította még, hogy alapszakon a levelező képzésben tanulók diplomájukat valamivel rövidebb idő alatt (7,2 félév) teljesítették, mint a nappali képzésben tanuló társaik. Azonban a nappali munkarendben tanuló hallgatók további tanulási motivációi erősebbek voltak, mint a részidős képzésben (levelező formában) tanulóké. Ezt mutatja, hogy alapfok után a nappali munkarendben tanulók 41 %-a, tanult tovább, a levelező formában tanulóknak csak 15%-a folytatta tanulmányait. Ennek magyarázata lehet, hogy a nappali képzések során a diáktársakhoz, oktatókhoz, intézményekhez erősebb kötődés alakul ki, ami nagyobb motivációt ad a tanulmányok folytatásához.

Az informatikus hallgatók munkaerőpiaci helyzete nyolc évvel az alapképzés megkezdése után a 6. ábrán szereplőnél kedvezőbb képet mutatott, (nemcsak 41%-nak sikerült a diplomaszerezés). Az eredetileg megkezdett képzésből lemorzsolódók kétharmada más szakokon további tanulmányokat kezdett, amit 84%-uk sikeresen befejezett, azaz diplomát vagy abszolutóriumot szerzett. Így a 2010-ben felsőfokú tanulmányokat kezdő fiataloknak 81%-a 2018-ra diplomát vagy abszolutóriumot szerzett.

Tanulás melletti munkavégzés

Az EUROSTUDENT kutatás az uniós tagállamokban szervezett négy-évente megismétlődő felmérés. Ebben hazánk 2012 óta vesz részt. Ez a felmérés a felsőoktatásban tanuló hallgatók szociális helyzetének részletes jellemzőit gyűjti. A kutatás feltárta, hogy a lemorzsolódás előrejelzője a tanulmányok melletti munkavállalás és a hallgatók vagy a családjuk anyagi nehézségei.

13. ábra: Nappali képzés, tanulmányok mellett dolgozó hallgatók arányának változása

A nappali képzésben tanuló osztatlan-, alap- és mesterképzésben tanulók munkavállalására vonatkozó adatokat mutatja a 13. ábra.

Az időszak elején 2012-ben csak minden harmadik hallgató dolgozott tanulmányai mellett, napjainkban (2018-ban) a munkát vállaló diákok átlagos aránya 41% volt. Mindhárom képzési szinten nőtt a tanulmányok mellett dolgozó hallgatók aránya, de leginkább a mesterszakos hallgatók közt emelkedett a munkát vállalók aránya, a 2012-es 43%-ról 2018-ra 56%-ra, az osztatlan képzéseknél 10%-os volt az emelkedés az alapszakos hallgatóknál 6%.

Forrás: FIR aktív hallgatói kutatás 6. kérdéscsoport-saját szerkesztés

A tanulás mellett végzett munka megítélése kettős. Egyrészt a munka oka lehet a tanulmányok elhúzó-dásának a lemorzsolódási kockázat növekedésének, másrészt azonban a képzéshez kapcsolódó szakmai munkatapasztalatok segítik a tanultak elsajátítását, motivációt adhatnak a sikeres tanulmányokhoz. (Fónai, 2018.) Hasonló következtetésre jutott a műszaki hallgatók közt végzett felmérés. A lemorzsolódás aránya azok között a legmagasabb (45%), akik adott tanévben 90 napnál többet dolgoztak, de munkájuk nem a diplomás szakterülethez kapcsolódott. (Harkányi, 2018.)

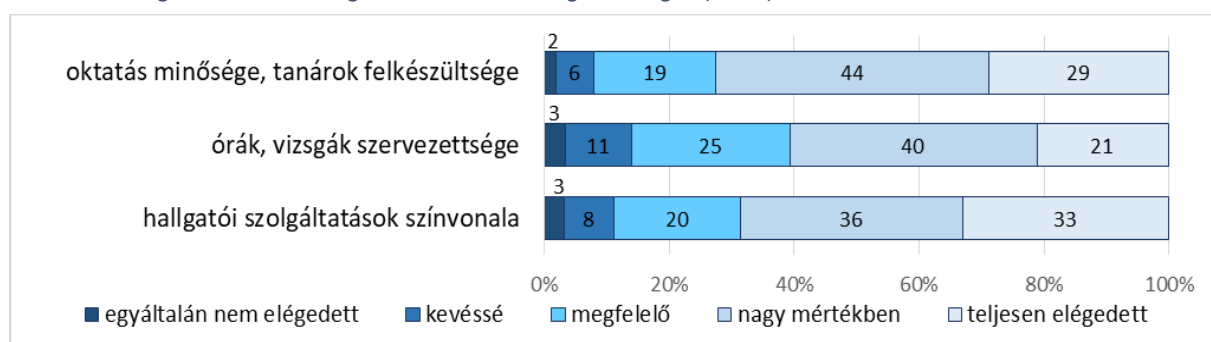
Feltételezhető, hogy a kedvezőtlen anyagi háttér miatt kényszerülnek munkát vállalni a diákok, azonban a munkára fordított idő a legtöbb esetben a tanulmányoktól, felkészüléstől veszi el az időt, ezért a tanulási teljesítmény romlik, a lemorzsolódás kockázata növekszik. Az elmúlt években ezt a problémát, a tanulók szociális háttérének és annak tanulásra való hatását, a lemorzsolódás kapcsolatát több egyetemi kutatás is elemezte. Az eredmények szerint a rosszabb kulturális és/vagy anyagi tőkével jellemezhető családi háttér önmagában nem ad elegendő magyarázatot egy-egy tanulmányi életpálya félbehagyásához, a lemorzsolódáshoz. (Csók, 2018.)

Felsőoktatás teljesítménye – Hallgatói elégedettség

A felsőoktatás teljesítményének egy másik értékelését kapjuk, ha úgy tekintünk a felsőoktatásra, mint közszolgáltatásra, az ismeretek megszerzését biztosító tudásszolgáltatra. Ezzel a megközelítéssel a felsőoktatási rendszer teljesítményét a szolgáltatást igénybe vevő „fogyasztók” azaz hallgatók értékítélete alapján minősíthetjük. Ennek az értékelésnek az alapja a hallgatók elégedettsége az általuk megszerzett tudással, annak munkában való alkalmazhatóságával, a munkaerőpiacon elért jövedelmük nagyságával. Azonban a felsőoktatás közszolgáltatásként való felfogása a kutatók közt vitatott. Kérdés az, ha a hallgatók többsége jónak tartja a képzést, attól valóban jobb-e a kapott oktatás színvonala? Mivel a hallgatók értékítéletét jellemzően más kritériumok a család, szülők, társadalmi presztízs, társak véleménye befolyásolja. (Siklós 2006)

A felsőoktatási képzésben résztvevők véleményét az intézményben kapott szolgáltatásokról és a képzés minőségéről az EUROSTUDENT kutatási adatait felhasználva mutatja be az elemzés, (lásd. 14. ábra). Az adatok szerint a fiatalok többsége 73 %-a teljesen vagy nagymértékben elégedett az oktatás minőségével, valamint a tanárok felkészültségével. Azonban az oktatás szervezettségével, az órák, vizsgák ütemezésével a hallgatók hetede, (14%-a) kevéssé vagy egyáltalán nem volt elégedett. Az oktatási intézményekben kapott hallgatói szolgáltatásokkal (könyvtár, belső hálózatok, kollégiumi kapacitások) a válaszadók 69 %-a teljesen vagy nagymértékben elégedett volt.

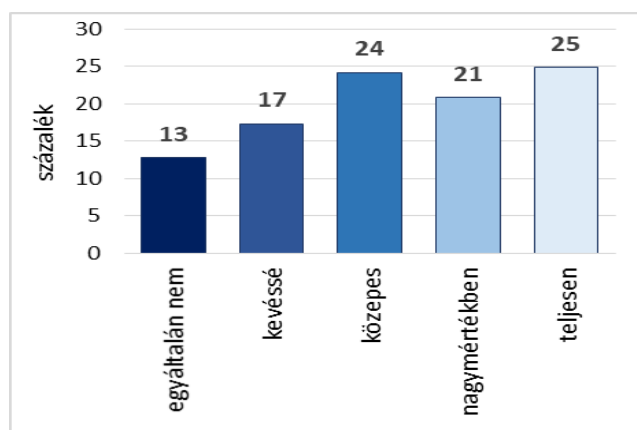
14. ábra: Hallgatók oktatásslal való elégedettsége (2016.)

Forrás: EUROSTUDENT VI. kutatás 2016. I. blokk 1-3. kérdések

A felsőoktatás teljesítményének egy másik szempontú értékelését adja a már dolgozó, munkába állt fiatal diplomások értékítélete a tanultak alkalmazhatóságáról, a megszerzett tudás, ismeretek, képességek hasznosságáról. Ezeket a tapasztalatokat a 2018-as adatokra támaszkodva mutatja be az elemzés.

15. ábra: Tanultak hasznosítása a munkában

Forrás: FIR, Frissdiplomás kutatás, II/1.

A 15. ábrán látható, hogy diploma után a megszerzett kompetenciákkal teljes mértékben vagy nagyon elégedettek aránya megközelíti a sokaság felét 46%-ot. A tanultakkal elégedettek aránya másfélszer nagyobb volt, mint azok aránya, akik egyáltalán nem (13%) vagy csak kevéssé (17%) tartják megfelelőnek a kapott ismereteket. A válaszadók közel negyede 24%, közepesen, megfelelőnek tartotta a tanultakat, azok hasznosíthatóságát a munkában.

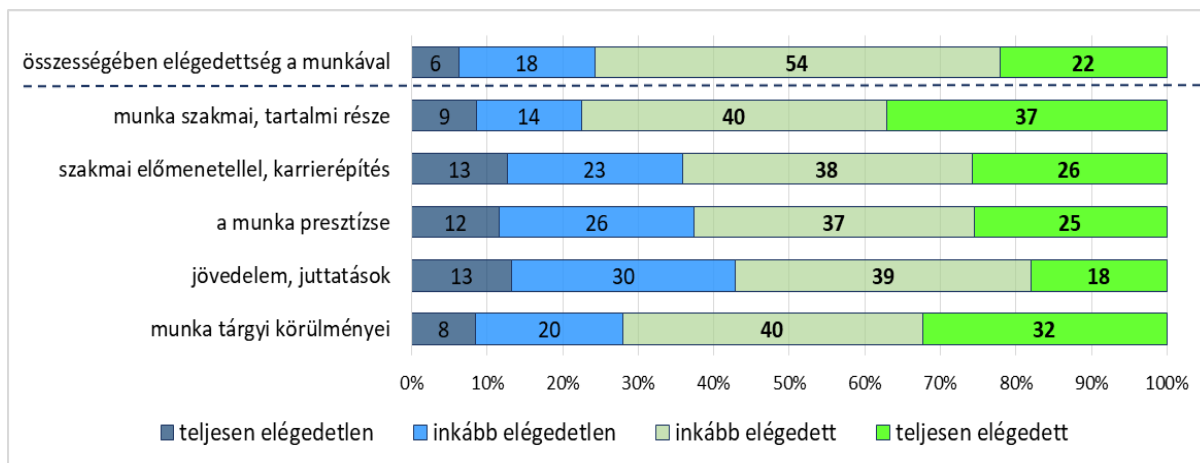
A Frissdiplomás kutatás¹⁷ a tanulással megszerzett munkaerőpiaci pozíció jellemzőit is felmérte, azt, hogy a fiatalok a munkájukkal összességében elégedettek-e, megfelelőnek tartják-e a munka szakmai tartalmi

¹⁷ Oktatási Hivatal, Diplomás Pályakövetési Rendszer, Frissdiplomás kutatás 2018-as adatainak feldolgozása, alapképzést elvégző tanulók válaszai alapján (nappali és részidős képzés összevont adatai). A felmérésben résztvevő fiatalok 2013. és 2017. között szereztek meg diplomájukat, így 1-5 éves munkatapasztalattal rendelkeztek a kérdőív kitöltése idején.

részét, az előmeneteli lehetőségeket, a munka presztízsét és megbecsültségét, a keresetüket és juttatásokat, valamint a munka körülményeit.

A 16. ábra foglalja össze a frissdiplomások munkájukkal való elégedettségét. A kutatás során a fiatalok véleményüket négy válaszba foglalhatták: teljesen elégedettek, vagy inkább elégedettek esetleg inkább elégedetlenek vagy teljesen elégedetlenek voltak. Összességben a munkájával a fiatalok közel negyede (22%) teljesen elégedett volt, a résztvevők fele (54%-a) inkább elégedett volt és csak negyedük (24%) válaszolta azt, hogy elégedetlen valamilyen mértékben a munkájával.

16. ábra: Diploma után a fiatalok elégedettsége a munkaerőpiaci pozíciójukkal

Forrás: Frissdiplomás kutatás 2018-as adatok II. 3-9 kérdés

A kutatás további, a munkához kapcsolódó körülményekkel való elégedettséget is felmérte és ennek eredménye azt mutatta, hogy az 1-5 éves munkatapasztalattal rendelkező diplomások mintegy háromnegyede elégedett munkája szakmai tartalmával és presztízsével, az megfelelő intellektuális kihívást, karrier lehetőséget jelent számára és a korábban tanultakat felhasználva szívesen, elégedetten dolgozik. A fiatalok legkritikusabbak a munkáért kapott jövedelem, juttatások értékelésénél voltak, elért jövedelmükkel csak 57% volt elégedett.

Felsőoktatás teljesítménye – Munkaerőpiaci sikeresség

Nemzetgazdasági szempontból a felsőoktatás teljesítményének talán egyik legfontosabb fokmérője hogy a végzett hallgatók munkaerőpiaci kompetenciái megfelelnek-e a gazdaság, munkaerőpiac elvárásainak, a fiatalok használható versenyképes korszerű tudással rendelkeznek-e. Az oktatáspolitikai és a foglalkoztatáspolitikai összhangja megvalósul-e a gazdaság igényekhez jobban igazodó felsőoktatási képzési szerkezet kialakításával. Ezekhez a célkitűzésekhez kapcsolódóan a Fokozatváltás 2.0. célként fogalmazza meg: „A felsőoktatási intézmények és a gazdasági-társadalmi szereplők között folyamatos együttműködést igényel a szakok képzési és kimeneti követelményeinek, a képzés tágabb értelemben vett tartalmának modernizálása, adott esetben a belső súlypontok átalakítása. Ennek köszönhetően érdemben javulhat a képzések munkaerőpiaci relevanciája, a végzett hallgatók tudásának, illetve e tudás alkalmazhatóságának mértéke.” (25. oldal) A felsőoktatás képzési szerkezetének illeszkedését a gazdaság képzési igényeihez nehéz mutatószámokkal megragadni. Az időszak alatt a képzési szerkezetben bekövetkezett változásokat két módon: a felvett hallgatók és a végzett diplomások ágazati megoszlásának elemzésével vizsgálta a tanulmány.

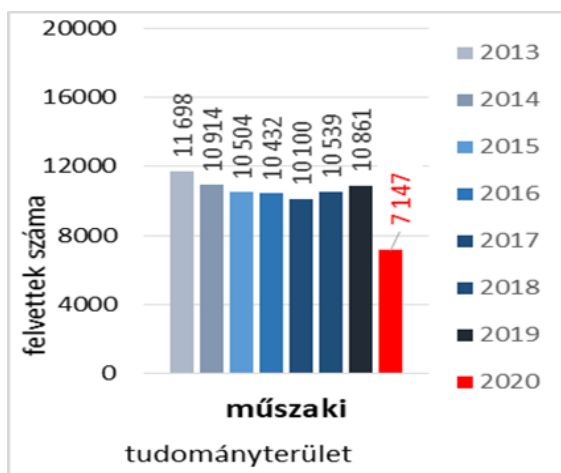
Képzési szerkezet változása - Felvettek

A Fokozatváltás stratégia helyzetelemzése 2014-ben megállapította, hogy „a gazdaság és a társadalom által igényelt alapszintű tudás, készségek és képességek nem feltétlenül esnek egybe az alapképzés által nyújtottakkal. Ezért felül kell vizsgálni a képzési struktúrát, és az elmúlt évtized tapasztalatainak fényében hozzá kell ezt igazítani a valós igényekhez.” (7.old.) A felsőoktatási képzési szerkezet átstrukturálása érde-

kében közel egy évtizede az oktatáspolitikai igyekszik a fiatalokat a műszaki-, informatikai szakok, a természettudományi ismereteket adó pályák felé orientálni, kiemelt kedvezményekkel, állam által támogatott tanulmányokkal.

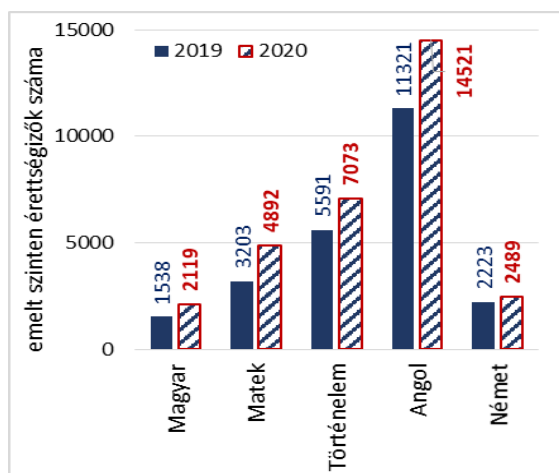
A 17. ábrán a műszaki képzésekre felvett fiatalok számának 2013-2020 közötti alakulása látható. A műszaki pályákra sikeresen jelentkezők száma 2013 és 2016 között csökkenést mutatott, majd 2017-től 2019-ig a felvettek száma emelkedni kezdett. A 2020. év jelentős változást hozott, mivel a műszaki pályákra felvettek száma 34%-kal csökkent.

17. ábra: Műszaki képzésekre felvettek számának alakulása 2013-2020

Forrás: Felvi idősoros szakterületi felvételi adatok

18. ábra: Az emelt szinten érettségizők száma 2019. és 2020. (öt fő tantárgy)

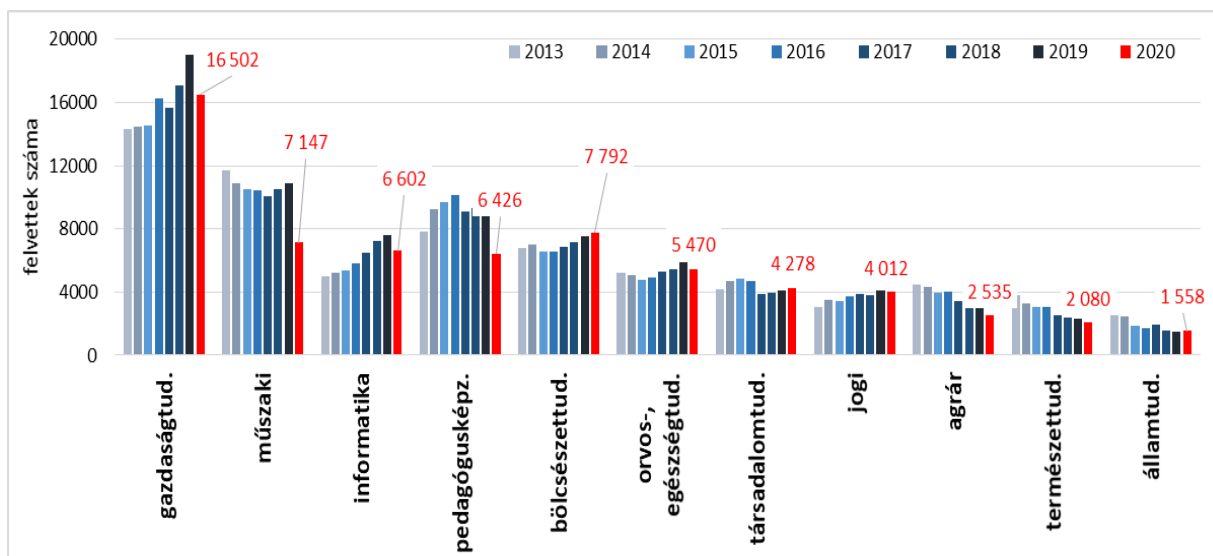
Forrás: Eduline, 2020. május 1.

https://eduline.hu/erettsegi_felveteli/20200430_emelt_szinten_erettsegizok_szama

A jelentkezők számának csökkenését a felvételi követelmények változása okozta, mivel 2020-tól a felsőoktatásba felvételizőknek kötelező legalább egy emelt szintű érettségi vizsgával, vagy felsőfokú végzettséget tanúsító oklevéllel rendelkezniük.

A 2020/21. tanév országos felvételi adatai a felvett hallgatók számának 15%-os csökkenését mutatták. A korábbi, 2019/20. tanévben 79 ezer hallgatót vettek fel az egyetemekre, a 2020/21. tanévben számuk 68 ezer főre csökkent. Ennek oka, hogy sem a középfokú köznevelési rendszer, sem a diákok nem voltak megfelelően felkészülve a felsőoktatás bemeneti követelményeinek változására, ennek ellenére az emelt szinten érettségizők száma 2020-ra 30%-kal nőtt. Azon belül 52%-kal emelkedett a műszaki, természettudományi pályákhoz szükséges, matematikából emelt szinten érettségizők száma (lásd.18. ábra). Feltételezhetően a 2020-ban felvételiző korosztály képességei sem térnek el a korábbi években érettségizettek képességeitől és valószínű, hogy köztük is a korábbiakhoz hasonló a továbbtanulni vágyók aránya. Ezért a 2020. évben a felvételizők számának csökkenésében szerepet játszhatott a felkészületlenség a megváltozott felvételi feltételekre, illetve a 2020 tavaszán bekövetkezett járványhelyzet is.

Az egyes tudományterületeken a felvettek számának alakulását 19. ábra mutatja. A korábban bemutatottak szerint a hallgatók száma leginkább a műszaki pályákon csökkent. A 2019. évhez képest mintegy harmadával, 3714 fővel kevesebb műszaki, mérnökhallgató kezdte meg a felsőoktatásban a 2020/21. tanévet. Jelentős csökkenést, 28%-ot mutatott még a pedagógusi pályákra felvettek száma. Az agrárszakokon a hallgatók száma 20%-kal csökkent, a közgazdasági és informatikai képzések hallgatóinak száma 13-13%-kal lett kevesebb a megelőző évhez viszonyítva.

19. ábra: Felsőoktatásba felvettek számának alakulása tudományterületenként 2013¹⁸ és 2020 között

Forrás: Felvi.hu statisztikák szakterületenkénti adatok (2013-2020)

A felsőoktatásba jelentkezők egy másik csoportját alkotják a bölcsészet-, társadalom- és államtudományi képzésekre jelentkezők. Az adatok szerint az ő felvételi szándékaikat számottevően nem befolyásolta a felvételi követelmények változása.

- Az elemzett időszakban, 2013-2020 között a felsőoktatásba felvett fiatalok átlagosan ötöde a közgazdasági képzést választotta, közgazdász, pénzügyi-, számviteli szakember, kereskedelem, marketing vagy gazdálkodási és menedzsment tanulmányokat folytatott.
- Átlagosan a felvett hallgatók 22%-át, tették ki a műszaki és informatikus pályákon tanulók. A műszaki menedzser, mérnök képzésekre jelentkezők száma a 2013-as évhez képest 2020-ra 39%-kal, 4551 fővel csökkent, azonban az informatikus hallgatók számának 31%-os, 1580 fős növekedése ezt ellensúlyozta.
- A pedagógus képzésre felvettek száma 2013-2016 között emelkedett, majd 2017-től stagnált, végül a 2020. felvételi követelményeinek változása következtében a kiinduló, 2013. éves képzési szint alá csökkent.
- A bölcsészettudományi szakokra felvettek tették ki évente átlagosan a hallgatók tizedét, számuk az időszak alatt 15%-kal nőtt, a csökkent államilag finanszírozott helyek ellenére.
- Az orvos-, egészségügyi és társadalomtudományi képzésekre felvettek száma 2013 és 2020 között stagnált, enyhén emelkedett. A jogi képzésekre felvettek száma 31%-kal nőtt 2020-ra.
- Jelentős csökkenés volt tapasztalható az agrár-, természettudományi és államtudományi képzésekre jelentkezők és felvettek számában. Az agrár- és természettudományi képzéseket választók száma a 2013-as szint mintegy felére esett vissza. Az agrárképzés 57%-ra (4400 főről, 2500 főre) és természettudományi képzés 55%-ra (3800 főről, 2080 főre). Az államtudományi hallgatók száma 2020-ra harmadával csökkent (2600 főről, 1600 főre).

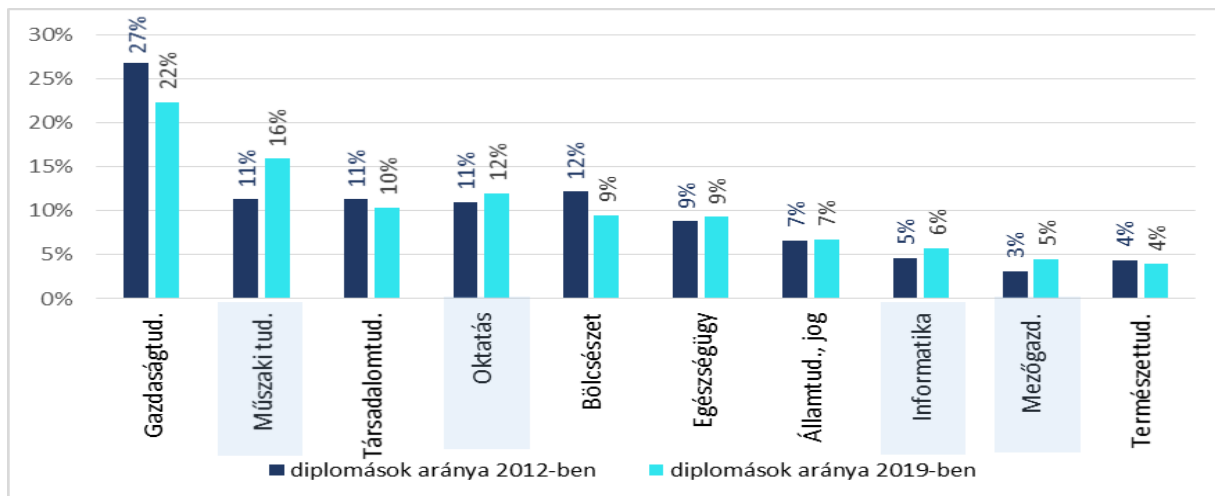
A 2013 és 2020 közötti időszakban a stratégiában foglaltak ellenére nem sikerült megállítani a műszaki-, és természettudományi képzésekre felvett hallgatók számának folyamatos csökkenését, valamint a pedagógus- és agrártudományi szakok népszerűségének visszaesését. Mind a négy felsorolt tudományterületen az új belépő hallgatók számának csökkenése nagyobb volt, mint a felsőoktatási rendszer egészét jellemző átlagos hallgatói létszámcsökkenés. A műszaki és természettudományi pályák iránt csökkenő érdeklődés hosszú távon a technológiai, innovációs fejlődésnek gátja lehet. A pedagógusok számának csökkenése a jövőbeni oktatás színvonalát alapvetően meghatározza, a csökkenés okozta szakemberhiány akadályozhatja a versenyképes köznevelési rendszer megteremtését. A diplomás agrárszakemberek csökkenő száma a fenntartható, környezetbarát termelési rendszerek kialakítását és a vidéki gazdaság fejlődését hátráltathatja.

¹⁸ A felvételi adatok a 2020. éves struktúrában csak 2013-tól voltak elérhetőek elérhetőek.

Képzési szerkezet változása - Végzettek

A felsőoktatásba felvételt nyert fiatalok sikeres tanulmányi teljesítménye, a diplomaszerezés a belépést követően több év múlva valósulhat meg. Azaz az előbb bemutatott felvételi tendenciák, a hallgatók számának csökkenése az egyes tudományterületeken késleltetve, 2-6 év múlva jelennek meg. A végzett diplomások képzési szerkezetének változását 2012 és 2019 között tudományterületek szerint a 20. ábra szemlélteti.

20. ábra: Diplomások megoszlása tudományterületek szerint 2012-ben és 2019-ben

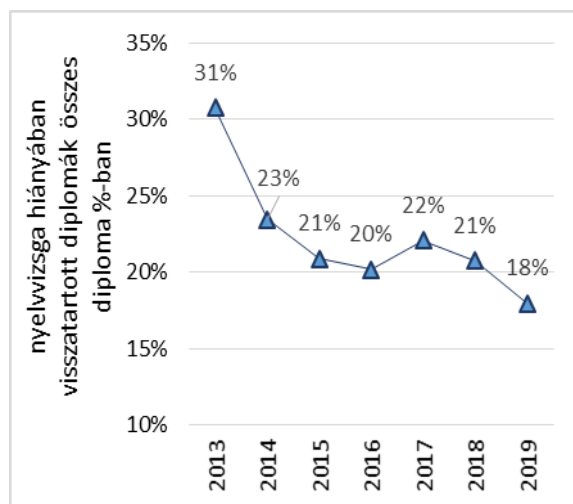
Forrás: FIR 3.6.3. tábla A végzettségek száma OECD tanulmányi területek szerint- saját szerkesztés

Az elemzett tíz tudományterület közül 2019-re négy képzési szakterületen emelkedett a diplomát szerzett fiatalok aránya: a műszaki pályákon, a mezőgazdasági-, az informatikai-, valamint a pedagógus képzési irányokon. A bázis időszakhoz képest a legjelentősebben a műszaki diplomások aránya emelkedett. A végzettek között 2019-ben minden hatodik diplomás műszaki szakember, mérnök volt, 2012-ben a diplomásnak csak tizede rendelkezett műszaki végzettséggel. Az egészségügyi-, államtudományi- és a természettudományi diplomát szerzett fiatalok aránya az összes diplomás között stagnált. Három képzési főirányon a gazdasági-, társadalomtudományi-, valamint a bölcsész pályákon a végzettek aránya csökkent. A bázisidőszakhoz képest a közgazdasági pályákon végzettek aránya számottevő csökkenést mutatott.

Az időszak alatt a képzési szerkezetben történt változások megfeleltek a stratégiában foglaltaknak: a műszaki informatikai képzési irányokon végzettek aránya számottevően emelkedett, a közgazdasági, bölcsész-, társadalomtudományi pályák súlya a frissdiplomások között évről-évre csökkent.

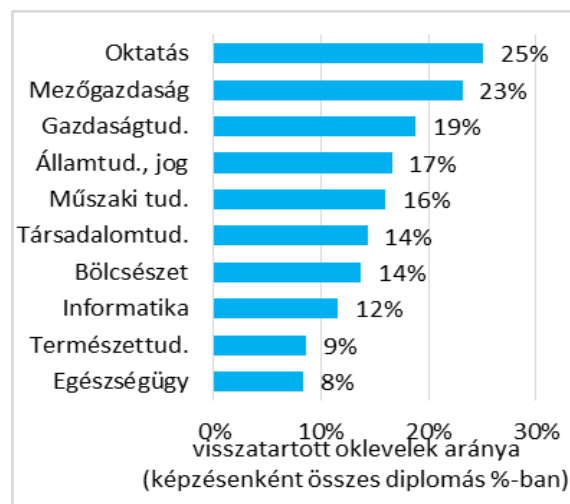
A fiatalok elhivatottságában, széles látókörében, műveltségében bízva a felsőoktatási törvény 2012 szeptemberétől előírta, hogy: „a felsőfokú tanulmányok befejezését igazoló oklevél kiadásának előfeltétele a sikeres záróvizsga, továbbá előírt nyelvvizsga letétele, az oklevél kiadásához felsőfokú alapképzésben általánosan előírt középfokú „C” típusú általános nyelvvizsga bemutatása.” (Nftv. 51. § (1) bekezdés). A 2012-ben bevezetett nyelvvizsga-szabályhoz a fiatalok fokozatosan alkalmazkodtak. A nyelvvizsga hiánya miatt visszatartott diplomák száma a 2013. éves 17 ezer darabról, 2019. évre 9 ezer darabra csökkent. Azaz amíg 2013-ban a végzett hallgatók közel harmada nem kapta meg oklevelét az előírt nyelvvizsga hiánya miatt (lásd. 21. ábra), 2019-re a visszatartott oklevelek aránya 18%-ra csökkent. Az elemzett évek alatt a hallgatók egyre jobban alkalmazkodtak az elvárásokhoz, tanulási teljesítményük egyre sikeresebb lett.

21. ábra: Nyelvizsga hiánya miatt visszatartott oklevelek aránya az összes diploma %-ban

Forrás: FIR 3.6.3 tábla – ÁSZ szerkesztés

22. ábra: Nyelvizsga hiányában visszatartott oklevelek aránya képzési területenként 2019-ben

Forrás: FIR 3.6.3 tábla – ÁSZ szerkesztés

Szakonként eltérő jellegzetességet mutat a nyelvizsga miatt visszatartott diplomák aránya (lásd. 22. ábra). 2019-ben a pedagógus pályákon minden negyedik diploma megfelelő nyelvtudás hiánya miatt visszatartott volt. Ezen belül a csecsemő- és kisgyermeknevelők közt 70%-nak, a gyógypedagógusok között 45%-nak, óvodapedagógusok 40%-nak nem volt nyelvizsgálója a záróvizsga évében. Az agrárszakemberek közt is hiányos volt a végzősök nyelvtudása, 2019-ben a diplomák 23%-át visszatartották, hasonlóan a közgazdászoknál ez az arány 19% volt.

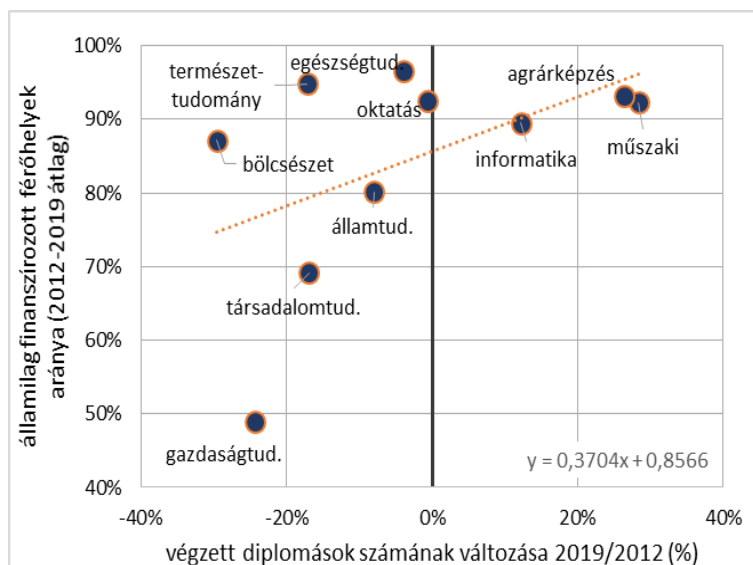
Az egyetemi tanulmányok sikeres teljesítéséhez előírt nyelvi tudásszint nemzetközi gyakorlatban nem jellemző. Az uniós tagállamok többségében a középiskolai tananyagban előírt nyelvi tudásszint megfelel a B2-középfokú szintű nyelvtudásnak, állapította meg az Európai Bizottság egy felmérése¹⁹. Magyarországon, a 12. osztály végén a fiatalok egy nyelvből B1 középfokú, „küszöbszintű” idegennyelvtudással rendelkeznek, a középiskolai tananyag tartalmának uniós értékelés alapján, a második nyelvből A2 alapozó szintű nyelvtudást érhetnek el. Az uniós felmérés megállapítása alapján a tagállamokban az idegennyelv-ismereti kompetenciák fejlesztése, az idegennyelv-oktatás és tanulás hatékonyságának további növelése szükséges. Ennek alapján hazánkban megfontolandó a középszintű nyelvismeret megszerzésének további támogatása a felsőoktatásban, de hosszú távú cél a használható, középfokú nyelvtudás megszerzése már lehetőleg a középiskolában. Ennek érdekében az elemzés szükségesnek tartja a 2013-ban a felsőoktatási kerekasztalon felvetettekkel összhangban annak mérlegelését, hogy a középiskolákban csak egy idegen nyelv tanulása legyen kötelező, de annak oktatása legyen eredményesebb.

A diplomák esetében, amelyek megszerzését csupán az idegen nyelvizsga hiánya akadályozza, érdemes megvizsgálni, hogy melyek azok a szakterületek, amelyek idegen nyelv használata nélkül is magas szinten és eredményesen művelhető. Ezekben az esetekben a kormányzat akár el is tekinthet a nyelvizsga megkövetelésétől.

Az elemzés megvizsgálta az állami támogatások szerepét a diplomások számának alakulásában. Az egyes képzési területekre vonatkozó adatokat a 23. ábra szemlélteti. Az x tengelyen a végzett diplomások számának bázis időszakhoz képesti változása, az y tengelyen az időszak átlagában az államilag finanszírozott férőhelyek aránya található. Például az ábra bal alsó sarkában a gazdaságtudományi képzések esetében: a bázis időszakhoz képest 2019-re 24%-kal csökkent a végzett közgazdászok száma (x tengelyen balra találhatóak azok a szakok, ahol a diplomások száma csökkent). A gazdaságtudományi képzések esetében az időszak során az államilag finanszírozott férőhelyek aránya (y tengely) a legalacsonyabb, 49% volt.

¹⁹ Languages in Education and Training: Final Country Comparative Analysis (2014) a kutatással érintett tagállamok Ausztria, Belgium, Ciprus, Cseh Köztársaság, Észtország, Franciaország, Görögország, Lettország, Litvánia, Luxemburg, Németország, Olaszország, Románia, Svájc, Szlovákia, Szlovénia voltak.

23. ábra: A végzett diplomások számának változása képzési területenként az államilag finanszírozás függvényében 2012 és 2019 között

Forrás: felvi.hu képzési területek statisztikái, FIR 3.6.3. táblák 2012-2019 – saját szerkesztés

A 23. ábráról látható, hogy a műszaki-, agrár- és az informatikai képzéseknél volt a legmagasabb 90% feletti az államilag finanszírozott férőhelyek száma. Hasonlóan magas volt az állami szubvenció a pedagógus, orvos-, valamint a természettudományi képzések esetében is, de ezeknél a támogatás nem kompenzálta a diplomások számának stagnálását, csökkenését az időszak alatt.

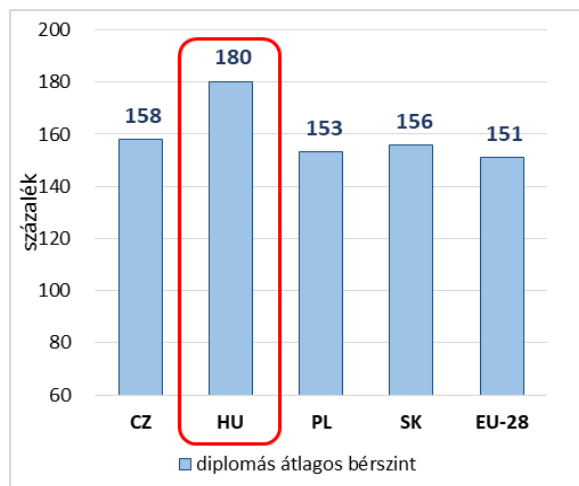
A 23. ábra alapján a diplomások számának változása és az államilag finanszírozott férőhelyek időszak alatti átlagos szintje alapján megállapítható: Az elemzett időszakban, 2012 és 2019 között a **diplomások számának növekedéséhez szükséges volt, hogy az adott képzési területen az államilag finanszírozott férőhelyek átlagos aránya meghaladja a 86%-ot.** Azokon a képzési területeken, ahol az államilag finanszírozott hallgatói létszám aránya 86% alatt maradt, az államtudományi, társadalomtudományi, valamint a közgazdasági képzések esetében a végzett diplomások száma csökkent (x tengely negatív tartománya). Ennek magyarázata, hogy az államilag finanszírozott férőhelyek alacsonyabb szintje szükségessé teheti a tanulás melletti folyamatos vagy nagymértékű munkavégzést, ami negatívan befolyásolhatja a hallgatók tanulási teljesítményét, sikertelenséghez, lemorzsolódáshoz vezethet. Ez rámutat arra, hogy a képzések tanulmányi költségeinek állami finanszírozása meghatározza a sikeres tanulmányokat, a végzettek számának emelkedését.

A hazai felsőoktatás versenyképességének javulásában kulcsszerepet játszott a műszaki és informatikai diplomások számának növekedése. A kiinduló 2012-es állapothoz képest 2019-re a műszaki szakemberek, frissdiplomás mérnökök száma közel harmadával nőtt, (20. és 23. ábra). Az időszak alatt a végzettek számának alakulását meghatározta az évekkel korábban a képzésekre felvettek számának alakulása (17. ábra), valamint a képzésből lemorzsolódók aránya (7. ábra). Az elmúlt időszakban, 2017-től a műszaki, informatikai képzésekre jelentkezők száma folyamatosan emelkedett. Ez a kedvező tendencia szakadt meg 2020-ban, a megváltozott felvételi követelmények következtében, Mivel a műszaki alapképzések hossza legalább 3-4 év, ezért a jelentkezők számának 2020. évi drasztikus csökkenése 2024-ig nem várható. A diplomások számának csökkenését megállíthatja a tanulmányok folyamán az oktatás eredményességet javító intézkedések növelése, a műszaki képzéseken a lemorzsolódók arányának csökkentése.

Diplomás bértöbblet

A felsőoktatás által kibocsátott képzett munkaerő a nemzetgazdaság számára alapvető fontossággal bír. A diplomával rendelkezők könnyebben el tudnak helyezkedni, jövedelmük is lényegesen meghaladja a középfokú végzettséggel rendelkezők jövedelmét, ha a képességeiket és tudásukat a munkaerőpiacon hasznosítani tudják.

24. ábra: A diplomás bértöbblet nagyságának alakulása Visegrádi országokban, EU-ban 2018-ban

A felsőoktatásban szerzett tudás gazdasági jelentőségét, az oktatás minőségét jellemzi a diplomás bértöbblet nagysága. Ez a nemzetközi gyakorlatban is használt arányszám, a részsokaság (a diplomások átlagbére) és a teljes sokaság (az összes foglalkoztatott) átlagbéreinek arányát mutatja.

A Visegrádi országokban a 25-64 éves felsőfokú végzettséggel rendelkező diplomás foglalkoztatottak bértöbbletét mutatja a 24. ábra. Az ábráról látható, hogy a magyar diplomások átlagbéreinek aránya adott nemzetközi összehasonlításban a legmagasabb, 180%, ez meghaladja az európai tagállamokat jellemző diplomás bérátlagot, 151%-ot.

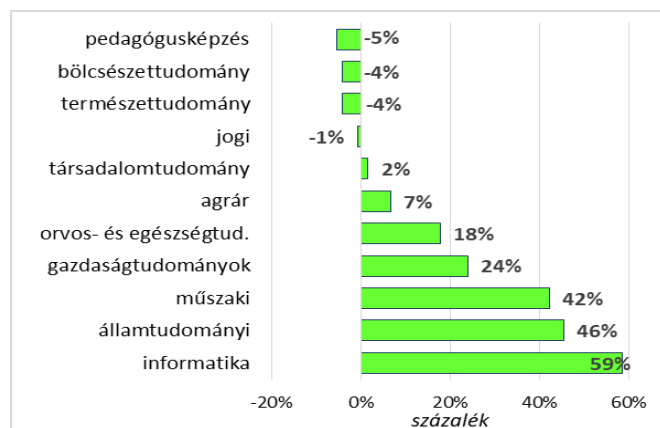
Forrás: OECD, *Education and earnings 2018- Tertiary education*,

A hazai felsőfokú képzettségűek bérszintjét tovább bontva, az alapidiplomával rendelkezők átlagbéreinek aránya 162% volt 2018-ban, a mesterfokú diplomások átlagbére pedig 212 %, több, mint duplája a foglalkoztatottak átlagbéreinek.

A diplomák munkaerőpiaci értéke ágazatok szerint eltéréseket mutat. A 25. ábra a diplomás pályakövetési rendszer adatait felhasználva a 2015/16. tanévben végzett frissdiplomások 2017. év átlagában mért szakmacsoportonkénti bértöbbletét, illetve bérhányát mutatja²⁰.

A diplomások közt a pedagógusok, bölcsészek és természettudományi végzettségűek átlagbére 2017-ben átlagosan 4-5%-kal elmaradt az összes, 25-64 év közötti foglalkoztatott átlagos bérszintjétől. Ez magyarázhatja ezeknek a szakmáknak a fiatalok közt csökkenő népszerűségét. A pedagógus pályák közül leginkább a csecsemő- és kisgyermeknevelők bére és az óvoda-pedagógusok bére maradt el az átlagbértől 23%-kal és 14%-kal. A bölcsész pályákon különösen a történelem és magyar szakos pedagógusok bére mutatott jelentős lemaradást 16%-ot és 27%-ot. Hasonlóan a pályakezdő természettudományi végzettséggel rendelkező diplomások közül a földrajzszakos pedagógusok és a biológia szakok esetében 20%-os lemaradást mutattak az adatok, ami magyarázhatja ezeknél a tantárgyaknál jelentkező középiskolai szakemberhiányt.

25. ábra: A frissdiplomások bértöbbletének ágazatonkénti alakulása

Forrás: DPR-AAE, 2017. éves átlagbér adatok

A pályakezdő műszaki szakemberek éves átlagbére 42%-kal magasabb volt, mint a 2017. éves országos átlagbér. Ezen belül a gépészmérnökök bérszintje 64%-kal, a villamosmérnökök bére átlagosan 71%-kal, a műszaki menedzserek átlagbére harmadával haladta meg a 2017. éves hazai éves átlagos béreket. Az állam-

A jogi és társadalomtudományi pályákon a pályakezdők bérei az átlagbérehez közelítettek. Az agrár-szakemberek bére és az egészségügyben dolgozók jövedelme már számottevően meghaladja az összes foglalkoztatott átlagbéreinek szintjét. Ezen belül azonban szakmák szerinti eltérések találhatók. A felvételizők körében továbbra is a gazdaságtudományi képzések a legnépszerűbbek, azonban az adatok szerint a korábbi években tapasztalható közgazdász bértöbblet mértéke folyamatosan csökkent.

²⁰ Adatforrás: AAE-DPR adatintegrációs modulja, 2015/16-os adatok. A bemutatott diplomás bértöbblet nagyságát a frissdiplomások 2017-es bruttó havi átlagbéreinek és a fiatalok állandó lakóhelye szerinti megyei havi átlagbéreinek különbsége adta.

tudományi pályák közül a bűnügyi-, igazgatási pályák bértöbblete és a frissdiplomával rendelkező honvédelmi pályák bérszintje kiemelkedően magasabb volt. A legnagyobb bértöbblete a pályakezdekők közül az informatikus végzettséget szerzett fiataloknak volt, bérük átlagosan 59%-kal haladta meg az országos átlagot. Ez magyarázhatja a nehéz tanulmányok ellenére ennek a pályának a töretlen népszerűségét a pályaválasztók között.

A 25. ábra egyfajta magyarázatot ad arra, hogy a felvételizők körében miért csökken a pedagógus-, természettudományi- és társadalomtudományi pályák népszerűsége. A tanulás motivációi közt meghatározó a tanulással elérhető jövedelem nagysága (ahogyan ezt korábban az elemzés bemutatta). Így érthetővé válik, hogy a felvételizők közül miért választják egyre kevesebben, azokat a szakmákat, amelyek várható jövőbeli bérszintje elmarad a munkaerőpiaci átlagtól.

Felsőoktatási verseny – Intézmények teljesítménykülönbségei

Az elemzés egyik célja volt, hogy feltárja vannak-e különbségek a felsőoktatási intézmények képzési jellemzőiben, oktatási eredményességében és adatokkal bemutassa a felsőoktatási intézmények oktatási teljesítményének különbségeit. A munkaerőpiaci tapasztalatok a diplomák megítélésének intézmények szerinti eltéréseit mutatják. Az elemzés értékeli a 2016-ban diplomát szerzett fiatalok munkaerőpiaci pozícióját az intézmények által kiadott diplomák eltérő munkaerőpiaci értékét. Az adatok forrása a DPR-AAE egyesített adatbázis volt (az elemzési módszerek részletes leírását lásd. 1. mellékletben).

Az intézményekben végzett frissdiplomások munkaerőpiaci sikerességét és a megszerzett tudás piacképességét, megfelelőségét két indikátor alapján mutatja be az elemzés:

- egyetemenként, végzés után, a **diplomás munkát végzők** arányával és
- egyetemenként a végzettek **diplomások bértöbbletének** nagyságával.

A **diplomás munkát végzők aránya** mutatószám az adott intézményben 2015/16. tanévben végzett, fiatalok közül, a végzést követő másfél év múlva, 2017 decemberében a diplomás munkakörben²¹ foglalkoztatottak arányát mutatja. A munkaerőpiac és a gazdaság egyfajta értékítéletét mutatja az intézmények oktatási teljesítményéről, az hogy a pályakezdekők milyen felelősségteljes munkakörben foglalkoztatják. A frissdiplomások munkaköre megfelel-e a végzettségüknek a foglalkoztatók bíznak-e abban, hogy a végzettek kompetenciái megfelelőek számukra. Ennek a mutatószámnak egy adott intézményt jellemző átlaga az intézmény oktatási teljesítményének egyfajta munkaerőpiaci minősítése.

A **diplomás bértöbblet nagysága** mutatószám az adott intézményben a 2015/16. tanévben végzett fiatalok 2017. éves havi bruttó átlagbérének és az állandó lakhelyük megyei átlagbérének arányát mutatja. (A bértöbblet gazdasági fejlettségtől függően regionális különbségeket mutathat, a kutatás ezért a bértöbbletet a fiatalok állandó lakhelyének megyei átlagbéréhez viszonyítva határozta meg.) A diplomás bértöbblet intézményekre számított átlaga, szintén egyfajta minősítést adja az egyetemek oktatási teljesítményének. Megmutatja, hogy az adott intézményben megszerzett tudást a munkaerőpiac átlagosan milyen értékesnek tartja.

Az elemzés során egyetemenként meghatározásra került a fenti két mutatószám, a diplomás munkát végzők átlagos aránya és az adott intézményben végzett frissdiplomások átlagos bértöbblete.

Közgazdasági pályák

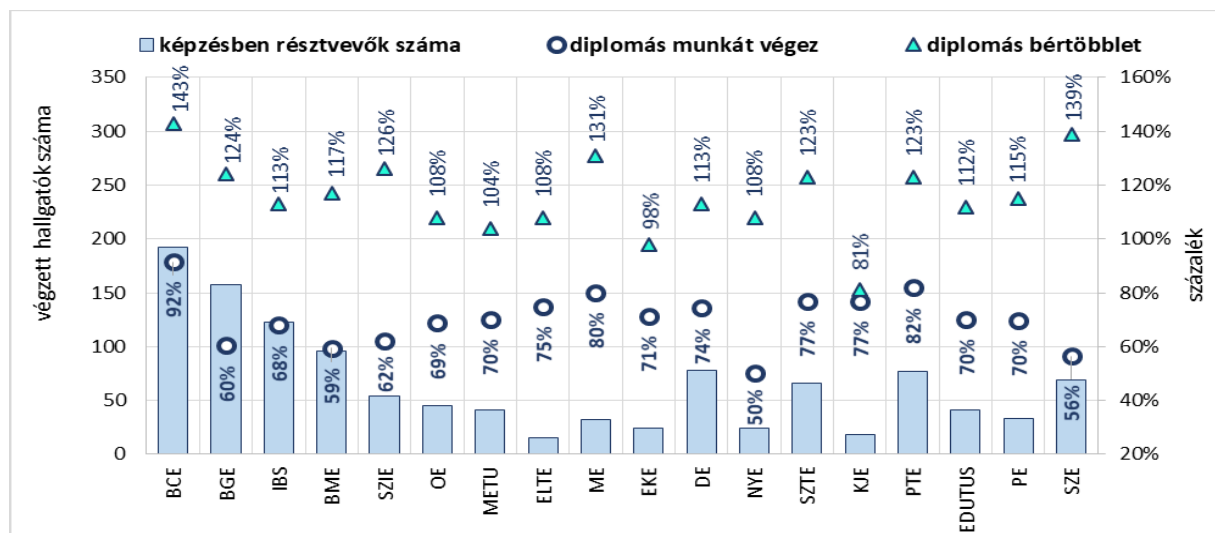
Elsőként a legnépszerűbb gazdaságtudományi alap- és mesterszakokat kiválasztva, a gazdálkodás és menedzsment alapszakon 2016-ban diplomázott 1158 hallgató munkaerőpiaci pozícióit és 297 vezetés-szervezés mesterszakos frissdiplomásának munkaerőpiaci jellemzőit értékelte az elemzés.

²¹ A diplomás munkakör meghatározása a frissdiplomások munkakörének FEOR besorolása alapján került meghatározásra egyesített adatbázis, NAV anonimizált adatok, részletes módszertan 1. mellékletben.

A 26. ábrán²² a gazdálkodási és menedzsment alapszakon végzett hallgatók száma, egyetemenként a hallgatói csoportot jellemző diplomás foglalkoztatottság aránya, valamint a diplomás bértöbblet átlagos mértéke látható. A gazdálkodás és menedzsment képzésben 18 egyetem vett részt. Az ábrán az egyetemek sorrendjét a régió azon belül a képzésben résztvevők száma határozta meg.

A képzések koncentrációját, a kapacitásokat tekintve a diplomát szerzett fiatalok ötöde a közgazdaságtudományi szakegyetemen, a Budapesti Corvinus Egyetemen (BCE) végzett. A közép-magyarországi régióban nyolc intézmény vett részt a gazdálkodási és menedzsment alapképzésben. A többi régióban jellemzően két-két intézmény látott el ilyen oktatási feladatokat. Minden régióban az egyik képzőintézmény jellemzően a régió vezető tudományegyeteme volt.

26. ábra: Intézményi eltérések a gazdálkodás és menedzsment alapszakos közgazdászok munkaerőpiaci pozíciói tekintetében

Forrás: DPR-AAE összekapcsolt adatbázisok 2015/16-os végzetek adatai.

Az összes menedzsment szakos pályakezdőnek átlagosan 70%-át foglalkoztatták diplomás munkakörben. A 26. ábra adatai alapján a diplomás munkát végzők aránya 50-92% között mozgott. Az elemzés intézményi szinten különbséget talált a diplomás munkát végzők arányában, ami az intézmények oktatási teljesítménye közötti különbségre utal. A BCE-n végzetek fiatalok közt volt a legmagasabb, 92% a diplomás munkakörben foglalkoztatottak aránya. Hasonlóan magas volt a Miskolci Egyetemen (ME) és a Pécsi Tudományegyetemen (PTE) végzetek közt a felelősségteljes diplomás munkakörben foglalkoztatottak aránya (80% és 82% volt). Ezzel szemben a Nyíregyházi Egyetemen (NYE) és a Széchenyi István Egyetemen (SZE) végzeteknek csak a fele (50%-a és 56%-a) töltött be a pályakezdő években diplomás munkakört.

A kereseti statisztikák szerint a gazdálkodás és menedzsment szakon végzett diplomások átlagbérének nagysága a pályakezdést követő évben a hazai átlagbér 116%-a volt. A bérkülönbségeket a képzettségen kívül számos más tényező, gazdasági környezet fejlettsége, a regionális munkalehetőségek, munkaerőpiac jellemzői is befolyásolják (ezeket a hatásokat nehéz az adatokból kiszűrni). Az oktatás intézmények teljesítménykülönbségeire utal azonban, hogy azonos régióban végzett, azonos képzettséggel rendelkező fiatalok munkaerőpiaci jellemzői intézményi szinten jelentős különbségeket mutatnak.

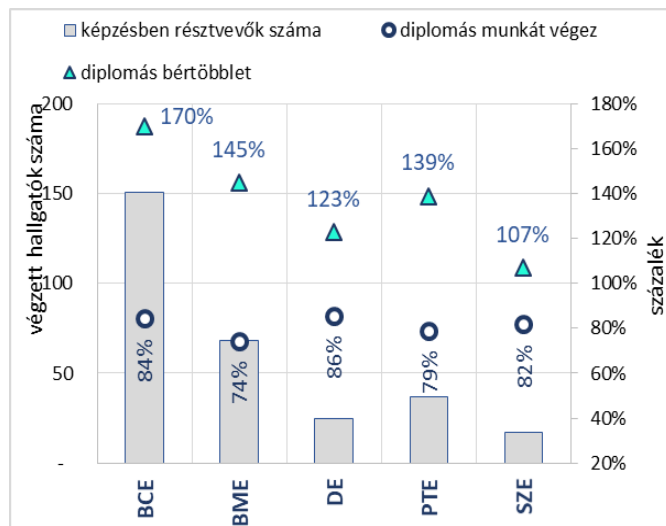
A 26. ábrán látható hogy a legnagyobb bértöbblet a BCE-n végzeteket jellemezte, esetükben a diplomás bértöbblet 143% volt. A Közép-Magyarországon működő, nyolc menedzsment képzést folytató egyetem közül, négy diplomásainak bértöbblete elmaradt a frissdiplomások átlagát jellemző 116%-tól, (IBS 113%, OE 108%, METU 104%, ELTE 108%). A BCE mellett az átlagbér nagysága jelentős volt még az ME-n és az SZE-n végzetek körében, 131% és 139%. Az SZE-n végzetek közt a diplomás munkát végzők aránya csak 56% volt, azonban a bértöbblet az egyik legmagasabb, tehát az utóbbi adat azt mutatja, hogy a felelősségteljes diplo-

²² Az ábra értelmezéséhez: A Corvinus Egyetemen a 2015/16. tanévben 182 hallgató végzett. Ezeknek a fiataloknak 92%-át foglalkoztatták diplomás munkakörben 2017 végén. A 2017. éves havi átlagbérük 43%-kal haladta meg az állandó lakóhelyük megyei átlagbérének szintjét.

más munka és a magas bér nem mindig jár együtt. A Győrben végzetek kiemelkedő bérelőnyét magyarázhatja a régió gazdasági fejlettsége, prosperitása vagy a frissdiplomásokat fokozatosan, gyakornok évek után integráló vállalati kultúra is.

A közgazdász mesterképzések közül a vezetés-szervezésen végzetek munkaerőpiaci pozíciót ábrázolja a 27. ábra. A tömeges képzés kevésbé jellemzi a mesterszakokat. Összesen öt intézmény vett részt a legnépszerűbb vezetés-szervezés mesterszak oktatásában. A mesterszakon végzett fiataloknak a fele a BCE-n végzett. Köztük a diplomás munkakörben foglalkoztatottak átlagos aránya 81% volt.

27. ábra: Intézményenként a vezetés-szervezés mesterszakos diplomások munkaerőpiaci pozíciója

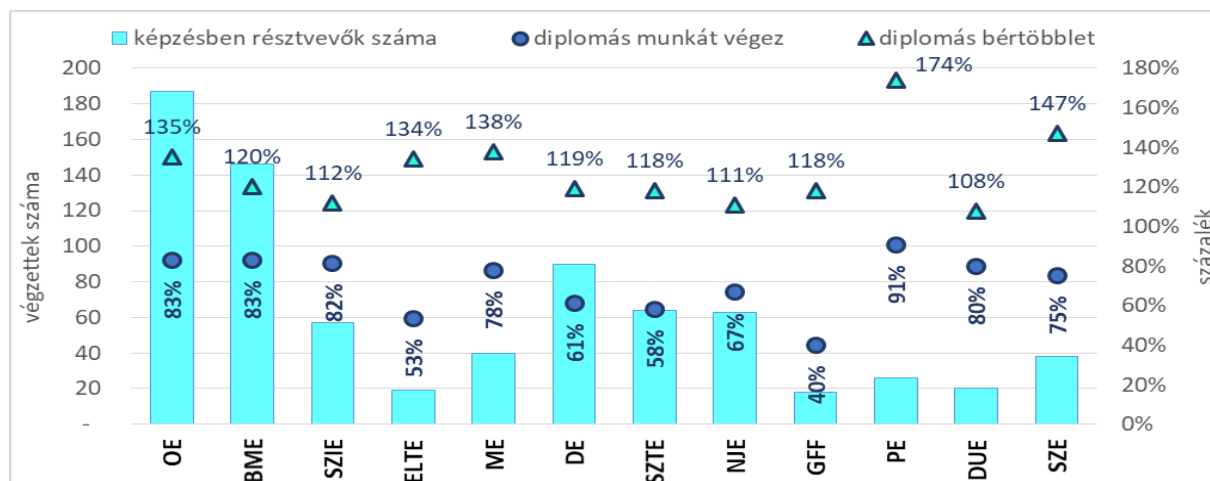
Intézményenként tekintve az adatokat a pályakezdő években a mesterszakon végzetek közt a diplomás munkakörben foglalkoztatottak aránya 74-86% között szóródott. A közgazdász pályák mesterszakos diplomáinak bértöbblete 137% volt, ez 21%-kal meghaladta az alapszakon végzetek átlagos bértöbbletét a 116%-ot. Intézményenként tekintve a vezetés-szervezés mesterképzésekben résztvevők átlagos bértöbbletét, látható, hogy a szaktudományi egyetemen a BCE-n végzetek és a BME hallgatóinak bértöbblete között az azonos munkaerőpiaci környezet ellenére 25%-os eltérés található.

Forrás: DPR-AAE közgazdász pályák

Műszaki pályák

A diplomás pályakövetéssel megfigyelt műszaki végzettségű frissdiplomások közül az alapszakon 2015/2016. tanévben közel ötezen végeztek. A legnépszerűbb műszaki menedzser szakon 768 fő szerzett diplomát. A legtöbb műszaki menedzsert az Óbudai Egyetem (OE) képezte, 187 főt, ezt követte a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen (BME) képzett 146 műszaki menedzser (lásd 28. ábra). A közép-magyarországi régióban diplomázott a fiatalok több, mint a fele, 53%-a. A képzések regionális eloszlása nem volt egyenletes négy régióban egy-egy képzőintézmény volt, a Dél-alföldi régióban három (SZTE, NJE, GFF), a Dél-dunántúli régióban nem volt ilyen képzés.

28. ábra: Intézményenként a műszaki menedzser diplomások munkaerőpiaci pozíciója

Forrás: DPR-AAE

A műszaki menedzser szakon végzetek között a diplomás munkát végzők aránya átlagosan 71% volt, az intézményi arányok 40% és 91% között mozogtak. A hazai műszaki menedzser képzés két centrumában az

OE-n és a BME-n diplomát szerzett fiatalok közt volt a legmagasabb a diplomás munkakörben való foglalkoztatottság 83%. Hasonlóan magas, 82%-os volt a diplomás munkakörben foglalkoztatottak aránya a gödöllői Szent István Egyetemen (SZIE), a veszprémi Pannon Egyetemen (PE) végzetek körében 91%-os és a Dunaújvárosi Egyetemen (DUE) végzeteknél 82%.

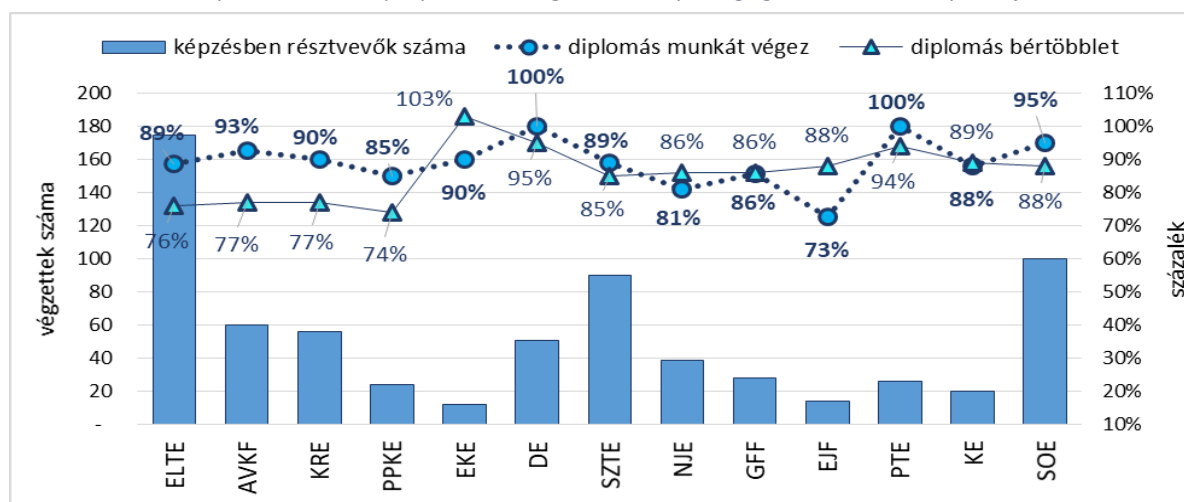
A műszaki képzések koncentrációjának igényét erősíti, hogy a kis létszámú képzésekben résztvevő friss-diplomások munkaerőpiaci pozíciója a legkedvezőtlenebb a műszaki menedzserek közt. Az ELTE-n végzetek 53%-át a szegedi Gál Ferenc Egyetemen (GFF) végzeteknek pedig csak 40%-át alkalmazták a pályakezdő évek alatt diplomás munkakörben.

A kereseti statisztikák szerint a műszaki menedzserek átlagbérének nagysága a pályakezdést követő évben átlagosan 128%-kal haladta meg a hazai átlagbért. Oktatási intézményenként tekintve a diplomás bértöbblet 108% és 174% között mozgott. A bérkülönbségeket a képzettségen kívül számos tényező befolyásolja. A Közép-magyarországi régióban négy műszaki menedzser képzést folytató egyetem közül kettő az OE és az ELTE esetében a diplomások bértöbblete meghaladta az országos átlagot, kettő a BME és a SZIE elmaradt ettől. A gazdasági környezet a bértöbblet nagyságát meghatározó hatását mutatja, hogy a dunaújvárosi DUE-n végzeteknél legkisebb a diplomás bértöbblet, a prosperáló autóipar közelében, Győrben az SZE-n végzetek körében pedig az egyik legmagasabb, 147%, a bérelőny nagysága.

Pedagógus pályák

A pedagógus pályák munkaerőpiaci tapasztalatainak bemutatása 2479 fiatal, 2015/16-ban végzett pedagógus hallgató 2018-ban gyűjtött munkaerőpiaci adataira támaszkodik. Az adatelemzés 13 intézményben képzett, 695 alapszakon végzett óvodapedagógus adatait dolgozta fel. Az adatokat a 29. ábra szemlélteti.

29. ábra: Intézményenként az alapképzésben végzett óvodapedagógusok munkaerőpiaci jellemzői²³

Forrás: DPR-AAE pedagógus pályák adatai

A képzési kapacitásokat tekintve az óvodapedagógusok negyedét, 175 főt az ELTE képezte. A Közép-magyarországi régióban diplomázott a fiatalok közel fele, 45%-a, 315 fő. A maradék 9 intézmény regionális eloszlása nem volt egyenletes három régióban egy-egy képzőintézmény volt, a Dél-alföldi régióban négy intézmény (SZTE, NJE, GFF, EKF) a Dél-dunántúli régióban kettő, a Közép-dunántúli régióban nem volt ilyen képzés.

Az óvodapedagógusoknak átlagosan a 89%-a diplomás munkakörben dolgozott. Intézmények szerint a pályakezdő óvodapedagógusok között a diplomás munkát végzők aránya 73% és 100% volt. A legnagyobb képző intézményben ELTE-n végzetek diplomás foglalkoztatottsága megfelelt a képzés átlagának, ebben a tekintetben a leggyengébb a bajai Eötvös József Főiskolán (EKF) végzetek mutatója volt, 73%.

A kereseti statisztikák szerint az óvodapedagógusok bérhátránya 14%, azaz átlagbérük 86%-a volt a hazai foglalkoztatottak átlagbérének. Az egyetlen óvodapedagógusi bérelőnyt mutató adat az Eszterházy Károly Egyetemen (EKE) végzeteknél a 103%-os átlagbér adat.

²³ Az adatok jobb láthatósága érdekében az azonos tartalmú adatokat vonal köti össze.

Az oktatási intézmények közötti teljesítménykülönbségek fenntartók szerint is értelmezhetőek. Az egyházi, magán és állami fenntartású intézményekben végzetek munkaerőpiaci különbségei a pedagógus pályák és a közgazdasági képzések esetében volt értelmezhető, (ezek a képzések fordultak elő mind a három fenntartónál).

Az egyházi és az állami fenntartású intézmények oktatási teljesítménye közötti különbséget az óvodapedagógusok munkaerőpiaci pozíciójának jellemzői alapján értékelte az elemzés. Az adatok összesítése alapján a diplomás munkakörben foglalkoztatottak arányában nem volt különbség az állami fenntartású intézményben végzetek és az egyházi fenntartású intézményben végzett óvodapedagógusok között. Azonban a diplomás bérhátrány mértéke különbözött. Az átlagbértől való elmaradás mértéke az egyházi intézményekben (ÁVKF, GFF, KRE, PPKE) végzett fiatalok esetében nagyobb volt, 21%, az állami intézményekben diplomázottak esetében ez az elmaradás 11% volt.

Az alapítványi fenntartású egyetemek és az állami fenntartású intézmények oktatási teljesítménye közötti különbség bemutatásához a közgazdasági alapszak gazdálkodás és menedzsment képzés adatai álltak rendelkezésre. Ezek alapján a frissdiplomások diplomás munkakörben való foglalkoztatottsága tekintetében nincs eltérés a két intézménycsoport között. Azonban a diplomás bérek nagysága tekintetében az állami és az alapítványi fenntartású intézményekben diplomázott fiatalok között különbség tapasztalható. A hazai foglalkoztatottak 2017. éves átlagbéréhez viszonyítva az állami fenntartású intézményben végzetek átlagbére 120% volt, az alapítványi fenntartású intézményekben (EUDUTUS, IBS, METU, KJE) diplomázottak átlagbére 102%.

Fenntartók szerint vizsgálva az intézmények oktatási teljesítményét, az állami, egyházi és az alapítványi fenntartású intézményekben végzetek munkaerőpiaci pozíciói a diplomás bértöbblet tekintetében különbségeket mutatnak. Az állami intézményekben végzett fiatal óvodapedagógusok és közgazdászok kedvezőbb jövedelmi helyzetben voltak, nagyobb bértöbbletet értek el, mint az egyházi vagy alapítványi fenntartású intézményekben végzett kortársaik.

FELSŐOKTATÁS REGIONÁLIS KATALIZÁTOR SZEREPE

Az elemzés utolsó része a felsőoktatási intézmények társadalomra, gazdaságra gyakorolt hatását a Fokozatváltás 2.0. stratégiában megfogalmazott, az oktatási és a kutatási folyamatok során kialakult partnerséget, a tudáscserére alkalmas kapcsolatoknak néhány elemét kísérli meg a számba venni.

A tudásalapú társadalom tömeges tudásigénye együtt járt az egyetemi oktatás folyamatának átalakulásával. A tömeges oktatás megváltoztatta az egyetemek működését, az oktatást, kutatást és a tudásátadás folyamatát. Az egyetemek az új tudományos és technológiai alapú gazdasági fejlődésnek az inkubátorai. A kutatásban együttműködő technológiavezérelt vállalatok és az egyetemi kutatóközpontok a fejlődés motorjai lettek. Az egyetemi tudásközpontokban felhalmozódott ismeretek átadása a gazdaság szereplőinek, a helyi társadalomnak az egyetemek ún. harmadik missziója. A Fokozatváltás stratégiában foglaltak szerint: „Az ún. „harmadik misszió” fogalma a felsőoktatási intézmények környezetükre gyakorolt tevékenységeit és hatásait foglalja magába. „A harmadik missziós tevékenység, mind a tudáshoz való közösségi hozzáférés biztosítása (az egyetemi tudásközpontok alaptévékenységéből származó szellemi értékek közösségi célú megismertetése), mind a helyi gazdasági fejlődéshez, társadalmi innovációhoz való hozzájárulás, a közösség szervező, felzárkóztató, mobilizációs és társadalmi bizalom erősítő tevékenységei.” (Fokozatváltás 2.0. 46-58. oldal).

Duális képzés

A duális képzési forma olyan, a felsőoktatás és a gazdasági szereplők együttműködésével megvalósuló, speciális gyakorlatorientált képzés, amely során a hallgatók már egyetemi éveik alatt a piaci igényekhez igazodó, részletes ismereteket szereznek a munka világáról. (ÁSZ elemzés 2018.)

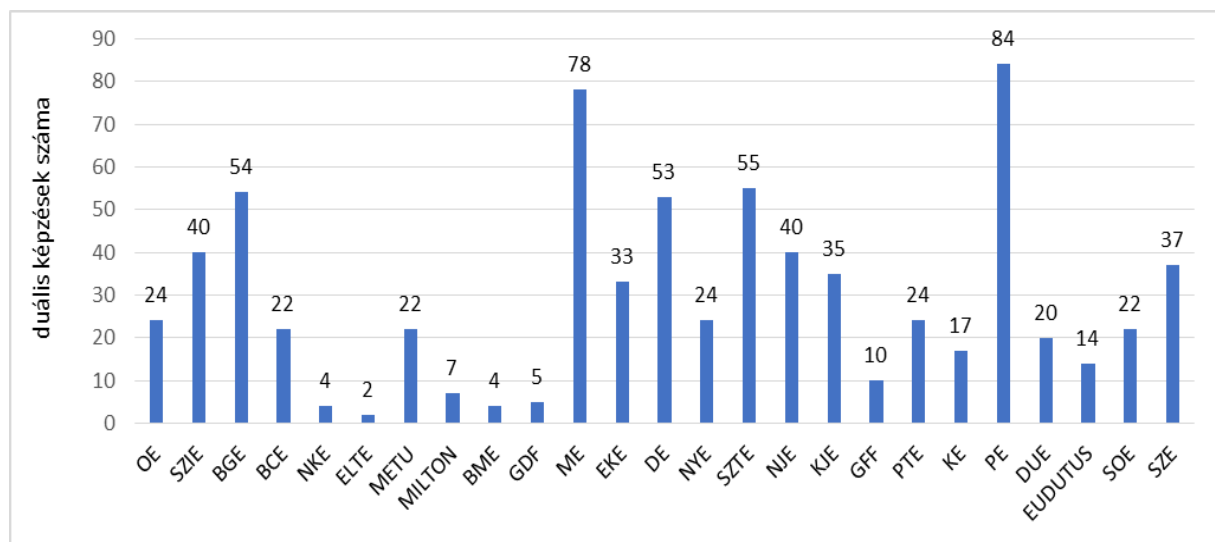
Az egyetemek gazdasági szereplőkkel kialakított kapcsolataikra támaszkodva az együttműködést a kutatások mellett kiterjesztik az oktatás folyamataira is ezek egyik formája a kooperatív vagy duális képzés. Az egyetemek és a helyi gazdaság együttműködésének egyik területe a duális képzés, amelyek során a hallgatóknak lehetősége nyílik az aktív tanulásra, a tanultak alkalmazásának begyakorlására, vállalati kultúra elsajátítására, az együttműködési készség, vezetési képességek elsajátítására. Az ún. kooperatív „duális” képzés hazai bevezetését Európa más országaihoz (Németország, Hollandia) hasonlóan a hazai gazdaság szereplői, közülük leginkább a járműipari vállalatok igényelték, mivel a hazai felsőoktatásban alacsony volt az ipari gyakorlattal rendelkező oktatók száma illetve nem volt elegendő a gyakorlati képzések aránya az egyes műszaki képzési területeken.

Duális képzések 2019-ben hat szakterületen folytak: a műszaki-, informatikai-, agrár-, gazdaságtudományi-, természettudományi- és a szociális gondozáshoz kapcsolódó képzéseknél. A Duális Képzési Tanács és a felsőoktatási intézmények és a partnerszervezet mentorai együttesen felelnek a képzések folyamatos minőségellenőrzéséért.

Az intézmények és a partnerszervezetek között létrejött együttműködési megállapodások száma 2019 végén meghaladta a másfél ezret. A duális képzésekben résztvevő partnerszervezetek száma 2019-ben elérte az 553-at, 25 egyetemen 730 szakképzésén 2285 hallgató volt érintett. A duális képzések hallgatóinak 92 %-a alapképzésekben vett részt.

A duális képzések jellemzői intézményi- és regionális szinten is eltéréseket mutatnak. A Közép-magyarországi régióban jellemzően az egy-egy tudományterület képzéseire specializálódott szaktudományi egyetemek szerveznek duális képzéseket. Az ország más régióiban a regionális tudásközpontnak tekinthető tudományegyetemeknek meghatározó szerepük van a duális képzések megteremtésében (lásd 30. ábra).

30. ábra: Egyetemek által meghirdetett duális képzések száma

Forrás: Oktatási Hivatal duális képzések statisztikai adatai- egyedi adatkérésre

A duális képzéseket szervező egyetemek közül kiemelkedik három régió vezető tudományegyeteme. Észak-Magyarországon a Miskolci Egyetem (ME), az Észak-Alföldön a Debreceni Egyetem (DE) és a Dél-alföldi régióban a Szegedi Tudományegyetem (SZTE) játszik meghatározó szerepet ezeknek az oktatási formáknak a megszervezésében.

Az egyetemeken meghirdetett képzések száma sokszínűsége műszaki, közgazdasági, agrár- és szociális képzési lehetőségek komoly kapcsolatrendszer megteremtését igénylik. Az oktatásmenedzsment folyamatos együttműködést feltételez a regionális vállalatokkal, partner szervezetekkel egyéni vállalkozókkal, szociális otthonokkal, önkormányzatokkal, tanácsadó irodákkal, közintézményekkel. A kooperatív gépészmérnök-képzésben mintegy félszáz, 465 gazdasági társaság vesz részt, 200 a mérnökinformatikust képző szervezetek száma. A gazdálkodás és menedzsment szakos közgazdászok duális képzésébe 265 vállalkozás, a turizmus és vendéglátás szakos diplomások képzésébe 210 szervezet kapcsolódott be.

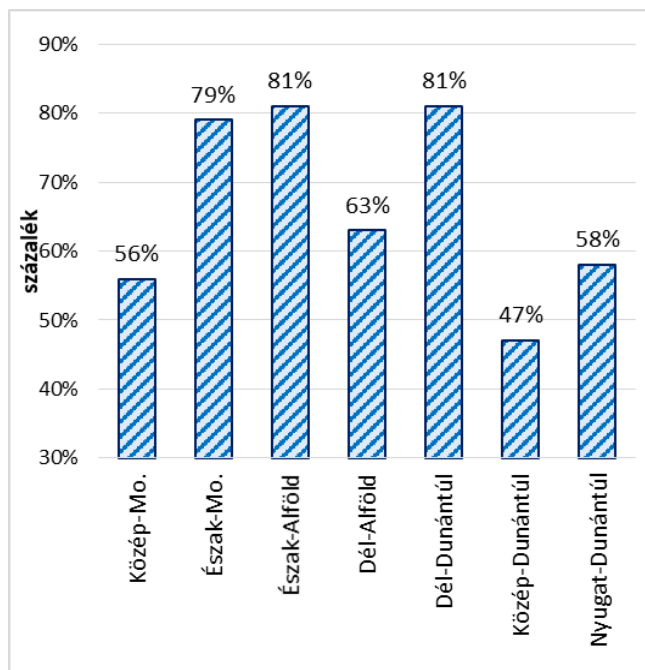
Regionális tudásközpontok

Fokozatváltás 1.0. a víziójában a szükséges változásokról az alábbiakat állítja: „Az intézmények akkor teljesítik küldetésüket, ha a hallgatóknak átadott ismeretek a munkaerőpiacon relevánsak, ha a kutatási eredmények a társadalom és a nemzetgazdaság számára hasznosak, és **ha az intézmények ellátják regionális katalizátor szerepüket.**” Ennek a katalizátor szerepnek két formáját mutatja be az elemzés az egyik a regionális katalizátor funkció, amit az egyes hazai régiók tudományegyetemei töltenek be, a másik a hazai felsőoktatás Közép-európai régióban betöltött geopolitikai és orientációs szerepe.

Tudományegyetemek, mint regionális központok

A felsőoktatásban tanuló fiatalok mobilitása eltérő, de az adatok szerint a fiatalok többsége saját, állandó lakhelye szerinti régióban folytatja a felsőfokú tanulmányait.

31. ábra: Regionális kötődés, a lakhely szerinti régióban tanuló hallgatók aránya

A 31. ábrán a felsőoktatási hallgatók képzési kötődéseit, mobilitásukat láthatjuk. A fiatalok tanulási mobilitását alapvetően meghatározzák a regionális felsőoktatási intézmények jellemzői. A Közép- és Nyugat-Dunántúlon hiányzó széles felsőoktatási képzési kínálat, magas presztízsű tudományegyetemek hiányában, a helyben, régióban tanuló fiatalok aránya alacsonyabb 47% és 58%. A többi régióban, ahol a tudományegyetemek széles képzési kínálatot biztosítanak a fiataloknak, nagyobb arányban tanulnak állandó lakóhelyük szerinti régióban a hallgatók. Kivétel ez alól a Közép-magyarországi régió, amelyből a diákok a széles képzési kínálattól függetlenül tanulmányaik helyszínéül más régiót választanak leginkább 15-15%-ban a Dél-Alföldet és Nyugat-Dunántúlt.

Forrás: Felsőoktatási elemzési jelentések 2020/1. – 3. ábra, saját szerkesztés

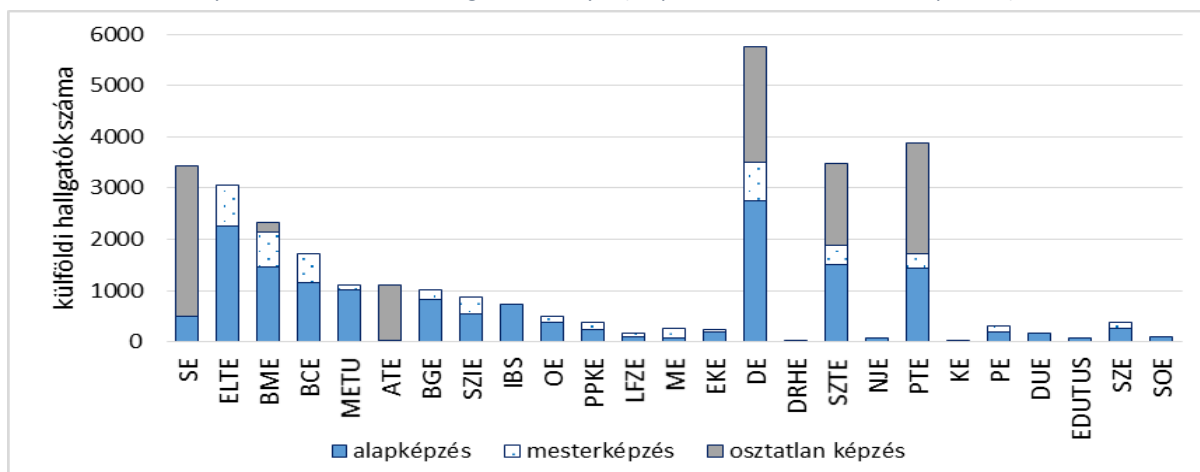
Magyar felsőoktatás regionális szerepe

A Fokozatváltás stratégiában megfogalmazott célkitűzés a külföldi hallgatók számának fokozatos növekedése 2023-ra a 40 ezer fő elérése. A 2019/20. tanévben a külföldi hallgatók száma 38 ezer fő volt, közel járt a 2023-ra kitűzött célértékhez.

A felsőoktatás működési modellváltásának hatására, egyre inkább előtérbe kerül a hazai felsőoktatás regionális orientációs szerepe. Ennek egyik módja a versenyképes tudásszolgáltatás, piacképes ismeretek biztosítása, a fizetőképes, alapvetően keleti-, ázsiai országokból érkező hallgatóknak. Ilyen formában évek óta folyik hazánkban államközi megállapodások alapján az orvosok, egészségügyi szakemberek képzése. A képzések korábban az orvos- és egészségtudományi szakokat érintették leginkább, azonban a szakmák köre fokozatosan kibővült. Napjainkban a műszaki-, informatikai és közgazdasági tanulmányokat folytató külföldi tanulók száma is egyre emelkedik.

A képzésben élenjáró egyetemeket 32. ábra mutatja. Legtöbb külföldi hallgató az orvostudományi képzéseket is nyújtó intézményekben tanul a DE, PTE, SZTE SE, de az ELTE, BME, BCE képzésein műszaki-, és közgazdaságtudományi képzésein tanulók aránya is egyre jelentősebb.

32. ábra: Intézményenként a külföldi hallgatók aránya (alap-, mester-, osztatlan képzések)

Forrás: FIR 2.6.1 tábla

A 2019/20. tanévben a külföldi hallgatók többsége a keleti régiókból, Ázsiából, Közel-Keletről és a volt szovjet tagállamokból érkezett Magyarországra tanulni. Az uniós tagállamokból érkezett diákok aránya 42%, Afrikából érkezett 8% és az Amerikai kontinens országaiból jött tanulni a hallgatók 4%-a. A 2019/20. tanévben a Magyarországon tanuló külföldiek anyaország szerinti megoszlását, az 500 főnél nagyobb hallgatói létszámokat a 2. melléklet K-3. ábrája mutatja.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az elemzés célja a felsőoktatásban 2012 óta végbement változások áttekintése és értékelése volt.

A felsőoktatási stratégia célja európai színvonalú versenyképes felsőoktatás megteremtése, az oktatás minőségének növelése volt. A célkitűzések megvalósítását támogatták a szabályozásban bekövetkezett változások, valamint a minőségirányított ágazati működés megteremtése érdekében hozott intézkedések.

A stratégia megvalósításában jelentős előrelépés történt a képzési szerkezet koncentrációja, a duális képzésekben tanulók arányának növelése és a hazai képzésben résztvevő külföldi hallgatók arányának növelése tekintetében. A felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatalok aránya, azonban nem nőtt és nem valósult meg a képzésekből lemorzsolódók arányának 10 %-os csökkentése, illetve a külföldi részképzésben tanuló magyar hallgatók arányának növelése.

A hazai felsőoktatási képzések minőségbiztosítását a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság végzi, amely szigorúan ellenőrzi a szakindítás feltételeinek teljesítését. A felsőoktatásra fordított közpénzek nagysága az erőforrás-felhasználás eredményességének és hatékonyságának fokozása érdekében szükséges lenne az oktatás színvonalának mérésére, a bemeneti és kimeneti tudásszint, eredményességének mérésére, minőségbiztosítására.

A felsőoktatási képzések minőségbiztosításának problémáira megoldást adhat a napjainkban előtérbe került digitális oktatás. A távolságtartás miatt kidolgozott digitális tananyagok a felsőoktatásban tanulók számára azonos oktatásminőséget, a tanuláshoz való egyenlő hozzáférést garantálhatnak. A számonkérések kialakított digitális formái lehetőséget teremtenének az azonos szakok és képzések esetében a standard ismeretek egységes mérésére, intézmények és tanulók szerinti összehasonlítására.

Az Állami Számvevőszék elemzése a tömeges lemorzsolódásra figyelmeztet: a 2010-ben belépő 64 ezer hallgatónak mintegy fele szerzett diplomát 2016-ig. 2018-ra ugyan a 2010-ben kezdők négyötöde szerzett valamilyen végzettséget figyelembe véve a pályamódosításokat, a más szakokra történő átjelentkezéseket is. A lemorzsolódás és a tanulmányi idő meghosszabbodása azonban jelentős többletköltséget jelent nemzetgazdasági- és egyéni szinten egyaránt. Az elemzés számba vette a lemorzsolódás kockázatait növelő tényezőket, amelyek között megtalálhatjuk az eltérő előképzettségéből fakadó tudáskülönbséget, tanulási nehézségeket, a sikertelenséget, az oktatási módszerek elégtelenségét, valamint a tanulás mellett végzett munka miatt elhúzódó képzési időt. A lemorzsolódást, a környezeti és szociális hatások mellett az egyes tudományterületek közötti eltérések is jellemzik. A lemorzsolódás okai tehát sokrétűek lehetnek. Ezek vizsgálata elengedhetetlen a szakszerű és hatékony beavatkozás megtervezéséhez.

A felsőoktatás képzési szerkezetének munkaerőpiaci igényekhez való igazítása műszaki, informatikai képzésekben megvalósult. Ezekben a képzési területeken a magasabb állami képzésfinanszírozásnak is köszönhető, hogy a diplomások száma nőtt. A felvételi statisztikák alapján azonban a jelentkezők számának növekedését a természettudományi, pedagógusi, műszaki, agrár- és informatikai területeken nem sikerült a finanszírozási támogatással elérni. A 2020/21. tanévben a felvételi műszaki képzésre jelentkezők száma harmadával, a pedagógus pályák népszerűsége negyedével csökkent. A műszaki képzések mellett az eltelt időszak vesztesei a természettudományi képzések voltak.

A felsőoktatási intézmények képzési teljesítményét, a diplomások tudásának alkalmasságát a gazdaság, a munkaerőpiac minősíti, értékeli, jelentős különbségeket téve a különböző kibocsátó intézmények által kibocsátott azonos diplomák között is. Még azonos gazdasági környezet, azonos régió esetében is eltérő sajátosságok látszanak a diplomás munkakörben való foglalkoztatottság és a diplomás bértöbblet tekintetében. Ez szintén megerősíti a legnagyobb tömegben oktatott alapszakokon az oktatásminőség biztosításának, a kulcsterületeken szerzett tudás mérésének szükségességét.

Fogalomtár

Bolognai Nyilatkozatot 1999. júniusában 29 tagország szándékai szerint, Európa versenyképességi kihívásaira adott válasz, amely a felsőoktatási reform keretében a felsőoktatási mobilitás növelését, az oktatók, kutatók, diákok együttműködését kívánta előmozdítani. Az európai felsőoktatási intézményeknek összehasonlítható és kölcsönösen elismert okleveleket kell kiadniuk képzéseikről. (A „*bolognai folyamatot*” 1998-ban a párizsi Sorbonne Egyetem megalapításának 800. évfordulóján négy európai állam felsőoktatási minisztere által elhatározott, a mobilitás előtt álló akadályok lebontását meghatározó együttműködése ún. Sorbonne Nyilatkozat indította el.)

Bolognai folyamat az Európai Felsőoktatási Térség létrehozását célzó független, kormányközi reformfolyamat, amely szerint a felsőoktatási képzési szerkezet három ciklusra oszlik. Könnyen áttekinthető és összehasonlítható végzettségek, háromciklusú rendszerbe (Bachelor-Master-PhD) szervezve. A részt vevő országok kidolgozzák nemzeti felsőoktatási képesítési keretrendszerüket, amelyek kompatibilisek lesznek az Európai Felsőoktatási Térség Képesítési Keretrendszerével, és tanulási eredményeket fognak meghatározni a három ciklus mindegyikében. A „bolognai folyamat” szerint a felsőoktatási képzési szerkezet három ciklusra oszlik. A középfokú végzettséget követően – osztott képzésben – az első három-négy éves, **alapfokozatot** (BA/BSc) adó képzési ciklus, (a tanárképzést kivéve). A második ciklus a legfeljebb kétéves **mesterfokozatot** (MA/MSc) adó képzés. A harmadik képzési ciklus a tudományos fokozatot (PhD./DLA) adó **doktori képzés, amelyben** egyetemi szintű végzettséggel, illetve mesterfokozattal lehet részt venni. A ciklusokra osztott képzés mellett néhány területen (orvosképzés) mesterfokozathoz vezetően osztatlan maradt a képzés.

Diplomás Pályakövetési Rendszer (DPR) az Oktatási Hivatal Felsőoktatási Elemzési Főosztály felsőoktatás-ágazati és pályakövetési kutatási adatbázisa, amely négy kutatási modul tartalmaz. A DPR egy mástól eltérő modelljei más-más alapsokaságra vonatkozóan különböző adatfelvételi módszerekkel gyűjtött, évenként ismétlődő megfigyelések, kutatások együttese. (Modulok: Felsőoktatási Pályakövetés, Frissdiplomás kutatás, Aktív hallgatói kutatás, EUROSTUDENT modul)

Duális képzés: a műszaki, informatika, agrár, természettudomány, egészségtudomány vagy gazdaságtudományok képzési területen indított gyakorlatigényes alap- vagy mesterképzési szakon folytatott képzés azon formája, amelyben a szakmailag minősített szervezeteknél folytatható gyakorlati képzések tantervi tartalmuknál, struktúrájuknál és a minősített partnerszervezeteknél töltendő, megnövelt óraszámuknál fogva növelik a hallgatók szakmai kompetenciáit, vállalati üzemeltetési ismereteit és segítik a vállalati (munkahelyi) szocializációjukat. A duális képzés olyan alternatív oktatási forma a felsőoktatásban, amely azáltal, hogy a gazdasági-társadalmi igények kielégítésére nagyobb mértékben törekszik, a társadalom minden érintett szereplője számára haszonnal jár.

Harmadik generációs egyetem: Az új egyetemi modell egyik legfőbb jellemzője, hogy az intézmények nyitottakká válnak a kooperációra a gazdasági szervezetekkel való együttműködésre. Az egyetemeken a tudás hasznosítása és terjesztése központi szerepet kap, a tömeg- és elitképzések egyaránt helyet kapnak az oktatásban. Az egyetemek nyitottabbá válnak a gazdasági partnerekkel való együttműködésre, a kutatás természetének megváltozásával előtérbe kerülnek a transz- és multidiszciplináris kutatások. Elsődleges lesz a nemzetközi versenypiacon való jelenlét, az intézmények multikulturális szervezetekké válnak. A működés közvetlen állami finanszírozása és az állam beavatkozása az oktatásszervezésbe megszűnik. (Wissema J. G. (2009) alapján)

Harmadik misszió fogalma a felsőoktatási intézmények, egyetemek társadalmi szerepváltozását jelöli. A felsőoktatási intézményeknek hagyományos (akadémiai) tevékenységeik – az oktatás és a kutatás – mellett környezetüknek a helyi gazdaságnak, társadalomnak biztosítják a tudáshoz való hozzáférést, a

felgyorsítják az ismeretek átadásának folyamatát. Ezzel az egyetemek hozzájárulnak a helyi gazdasági fejlődéshez, társadalmi innovációhoz, közösség-szervező, felzárkóztató, mobilizációs szerepükkel megteremtik, erősítik a helyi társadalom szereplői közt a bizalom, együttműködés megteremtését. Ez az ún. harmadik missziós tevékenység magában foglalja, a nem akadémiai világban található partnerekkel fenntartott intézményesített kapcsolatokat, interakciókat, többek között a tevékenységek során keletkezett szellemi értékek, tudás közösségi célú megosztását.

Konzisztórium: Az állami felsőoktatási intézményekben az intézmény stratégiai döntéseinek megalkotása, valamint a gazdálkodási tevékenység szakmai támogatása és ellenőrzése céljából 2015 szeptemberétől konzisztórium működik. A konzisztóriumnak öt tagja van, három tagot delegál az illetékes miniszter, valamint hivatalból tag a rektor és a kancellár. (Nftv. 13/B. §)

Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság (MAB): a felsőoktatási intézmény belső minőségbiztosítási rendszere működésének külső értékelésére létrehozott, független országos szakértői testület, amely törvényben szabályozott módon szakértőként közreműködik a felsőoktatási intézményekkel kapcsolatos eljárásokban. A MAB az oktatási hivatal felkérésére szakvéleményt készít a felsőoktatási intézmény működésének engedélyezésére, a működés felülvizsgálatára, a felsőoktatási szakképzés, alap- és mesterképzés indítására, doktori iskola létesítésére, a külföldi felsőoktatási intézmény magyarországi működésének engedélyezésére annak felülvizsgálatára vonatkozóan. A MAB-nak a tudományterületeket arányosan képviselő 20 tagja van, akiket a miniszter előterjesztésére a miniszterelnök két évre nevez ki. (Nftv. 70-71. §)

Oktatási Hivatal: A Kormány által 1999. szeptemberében létrehozott költségvetési szerv, amely alapfeladatai közé tartozik a köznevelés és felsőoktatási ágazati igazgatással, irányítással összefüggő feladatok elvégzése, közhiteles oktatási, köznevelési és felsőoktatási nyilvántartás vezetése; óvodai nevelésben részvételre kötelezettek és a tankötelesek nyilvántartása. Hatósági feladatai oktatás-szakmai ellenőrzési, mérési, értékelési feladatok lebonyolításának megszervezése, hallgatói kompetenciamérés, a felsőoktatási felvételi eljárás, szakmai gyakorlólhelyek és a duális képzések nyilvántartása, a külföldi bizonyítványok és oklevelek elismerésével kapcsolatos feladatok, valamint a nyelvvizsgáztatással kapcsolatos feladatok. Feladatkörébe tartozik a pedagógus-továbbképzések, tankötelezettséghez kapcsolódó pedagógiai engedélyezés. Az oktatás ágazatához kapcsolódó informatikai, adatkezelési, adat-szolgáltatási feladatok, minősített adatok kezelésével kapcsolatos feladatok, valamint az ehhez kapcsolódó adatbázisok üzemeltetése és az adatok feldolgozása;

Osztatlan képzés: mesterfokozatot nyújt, amelynek elvégzése, alapfokozat kiadása nélkül - a képzési időt, illetve az összegyűjtendő krediteket figyelembe véve - ugyanannyi tanulmányi időt igényel, mint két képzési ciklus, az alap- és a mesterfokozat együttes teljesítése. Ezekon a szakokon a képzési idő 10-12 félév, ahol legalább háromszáz kreditet kell és legfeljebb háromszázhatvan kreditet lehet megszerezni. Legnépszerűbb osztatlan képzések például orvos, gyógyszerész, jogász vagy egyes pedagógus képzések.

Szenátus: A felsőoktatási intézmény vezető legalább 9 fős testülete, amely elnöke a rektor. A testület tagjait négy évre választják, az intézményben oktató, kutató, egyéb munkakört betöltő személyek közül, illetve a tagok legalább ötödét a hallgatói önkormányzat delegálja. A szenátus ülésein a fenntartó képviselője tanácskozási joggal részt vehet. A szenátus feladata az intézmény képzési tervének, kutatási-fejlesztési innovációs stratégiájának, működési rendjének meghatározása, azok végrehajtásának ellenőrzése. A szenátus bírálja el a rektori pályázatokat, értékeli a rektor vezetői tevékenységét; dönt az intézményi tudományos tanács létrehozásáról, tagjainak és elnökének megválasztásáról, címek, kitüntetések adományozásáról.

Felhasznált irodalom

Szakkönyvek, cikkek:

1. Bazsa, Gy., Szántó, T. (2008) Felsőoktatási akkreditáció Magyarországon – tegnap, ma, holnap. *Educatio* 17(2008)1, 36-50
2. Bálint, J., Polónyi, I., Siklós, B. (2006) A felsőoktatás minősége. Felsőoktatási és munkaerőpiac, Budapest
3. Berács, J., Derényi, A., Golovics, J., Halász, G., Horváth, L., Hrubos, I., Kálmán, O., Kováts, G., Polónyi, I., Rónay, Z., Saád, J., Temesi, J., Veroszta, Zs (2018) A magyar felsőoktatás egy évtizede 2008-2017. Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja, Budapest
4. Berács, J., Derényi, A., Kádár-Csoboth, P., Kováts, G., Polónyi, I., Temesi, J. (2017) Magyar Felsőoktatás 2016 - Stratégiai helyzetértékelés. Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja
5. Bodorkós, L., Csapó, B. (2015) A minőségértékelés és az akkreditáció eljárásrendje a hazai felsőoktatás rendszerében. TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0010 projekt tanulmány
6. Csók, C., Dusa, Á., Hrabéczy, A., Novák, I., Karászi, Zs., Ludescher, G., Markos, V., Németh, D., (2018) A hallgatói lemorzsolódás és háttértényezői egy kvalitatív kutatás tükrében. Lemorzsolódás és perzisztencia a felsőoktatásban. Debreceni Egyetemi Kiadó 38-62
7. Fónai, M., (2018) A hallgatói lemorzsolódás törésvonalai a Debreceni Egyetemen. Lemorzsolódás és perzisztencia a felsőoktatásban. Debreceni Egyetemi Kiadó 239-249
8. Harkányi, Á., (2018) Lemorzsolódás a műszaki képzési területen a 2016-os Felsőoktatási Pályakövetés kutatás alapján. Felsőoktatási elemzési jelentések II(2018)3, 15-18
9. Hosznják, A., (2018) A bölcsészettudomány és a társadalomtudomány képzési terület hallgatóinak képzési és munkaerőpiaci jellemzői adminisztratív adatok elemzésének tükrében. Felsőoktatási elemzési jelentések III(2019)1, 3-16
10. Hrubos, I., Kováts, G., Temesi, J., Veres, P., Veroszta, Zs. (2016) A magyar felsőoktatás 1988 és 2014 között. Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest
11. Keczer, G. (2020) Felsőoktatás-irányítási és egyetemi kormányzási trendek Európában. *Educatio* 29(2020)1, 48-63
12. Pavlik, L. (2017) Verseny és controlling a közzsféra egy fontos szegmensében a felsőoktatásban. *Pénzügyi Szemle* 2017/1. 48-70
13. Polónyi, I.: Felsőoktatás a koncepciók keresztútján; (*Köz-gazdaság* 2016/2.)
14. Polónyi, I., Kozma, T. (2020) A magyar felsőoktatás fejlődése a rendszerváltás után. *Magyar Tudomány*, 181(2020)4, 502-512
15. Siklós, B. (2006) A munkáltatói oldal igényeit is figyelembe vevő felsőoktatási minőségbiztosítási rendszerek. *Felsőoktatás és munkaerőpiac* 39-54
16. Simai, M. (2018) A felsőoktatás jövője, az élethosszi tanulás és globális kihívások. *Magyar Tudomány*, 179(2018)1, 90-98
17. Szemerszki, M., (2020) Az informatika képzési területre jelentkezők és felvettek néhány jellemzője. Felsőoktatási elemzési jelentések IV(2020)1, 2-4
18. Topár, J. (2008) A felsőoktatási intézmények minőségbiztosítása. *Educatio* 2008/1, 76-93
19. Wissema J.G. (2009) *Towards the Third Generation University*, Edward Elgar Pub, Northampton

Stratégiai dokumentumok, felmérések, jelentések:

1. Emberi Erőforrások Minisztériuma (2014) Fokozatváltás a felsőoktatásban – A teljesítményelvű felsőoktatás fejlesztésének irányvonalai (letöltve, 2020. október 14.)
2. Emberi Erőforrások Minisztériuma (2016) Fokozatváltás a felsőoktatásban - középtávú szakpolitikai stratégia 2016 (letöltve, 2020. október 22.)
3. Emberi Erőforrások Minisztériuma (2017) Fokozatváltás a felsőoktatásban középtávú szakpolitikai stratégia 2016 - Cselekvési Terv 2016-2020. (letöltve, 2020. október 22.)
4. European Commission (2014) Languages in Education and Training: Final Country Comparative Analysis (letöltve, 2018. október 18.)
5. OECD (2020) Education at a Glance 2020: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris (letöltve, 2020. október 16.)
6. Oktatási Hivatal (2020) 2019 Országos kompetenciamérés, Országos jelentés (letöltve, 2020. december 18.)
7. Oktatási Hivatal Felsőoktatási Elemzési Főosztály (2020) Felsőoktatási elemzési jelentések Online: https://www.felvi.hu/felsooktatasi_muhely/folyoirataink/fej/fej_nyito/

ÁSZ elemzések, ellenőrzési jelentések:

1. Állami Számvevőszék (2015): T/381 Elemzés - Az állami felsőoktatási intézmények gazdálkodása és működése. Ellenőrzési tapasztalatok (https://www.asz.hu/storage/files/files/Publikaciok/Elemzesek_tanulmanyok/2015/tanulmany_az_allami_felsooktatasi_intezmenyek_gazdalkodasa.pdf?ctid=855)
2. Állami Számvevőszék (2017): T/417 Elemzés - Diplomás pályakövető rendszer működése (https://www.asz.hu/storage/files/files/Publikaciok/Elemzesek_tanulmanyok/2017/dpr_elemzes.pdf?ctid=1126)
3. Állami Számvevőszék (2018): T/444 Elemzés - A magántőke bevonásának hatásai a felsőoktatási képzési rendszerre - A duális képzési rendszer tapasztalatai (https://www.asz.hu/storage/files/files/Publikaciok/Elemzesek_tanulmanyok/2018/magantoke_bevonasa_felsooktatasi.pdf?ctid=1237)
4. Állami Számvevőszék (2019): A hazai oktatási rendszer egyes versenyképességi mutatói - Végzettség nélküli iskolaelhagyók és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának alakulása. (belső munkaanyag)
5. Állami Számvevőszék (2020): T/486 Elemzés - A közszféra teljesítménymérése – Nemzeti és Ágazati stratégiák értékelése (https://www.asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2020/kozszfera_teljesitmenymerese_20200518.pdf?ctid=1296)

Ábrajegyzék

1. ábra A 20-24 éves korosztály és a felsőoktatásban tanulók számának változása 2012-2019	10
2. ábra: A 2019/20. tanévben az intézményi hallgatói létszámok alakulása, kiemelve a működési modellváltással érintett egyetemeket	12
3. ábra: Felsőoktatási stratégia felépítése	13
4. ábra: A 30-34 éves korosztályban a felsőfokú végzettségűek aránya	17
5. ábra: Felsőoktatás kezdő és végzős hallgatók számának alakulása	21
6. ábra: Sikeres diplomaszerezés és lemorzsolódás a műszaki és nem műszaki területen (2016)	21
7. ábra: A műszaki alapképzések képzési kimeneteinek alakulás 2006-2018. között	22
8. ábra A bölcsész alapképzések képzési kimeneteinek alakulás 2006-2018. között	22
9. ábra: A diplomaszerezés motivációi	23
10. ábra: Az új belépők előképzettség szerinti megoszlása	23
11. ábra: Alapképzésben résztvevők informatikus hallgatók tanulmányi ideje	24
12. ábra: Az informatikus hallgatók alapképzés utáni tanulmányai	24
13. ábra: Nappali képzés, tanulmányok mellett dolgozó hallgatók arányának változása	25
14. ábra: Hallgatók oktatásszolgáltatással való elégedettsége (2016.)	26
15. ábra: Tanultak hasznosítása a munkában	26
16. ábra: Diploma után a fiatalok elégedettsége a munkaerőpiaci pozíciójukkal	27
17. ábra: Műszaki képzésekre felvettek számának alakulása 2013-2020	28
18. ábra: Az emelt szinten érettségizők száma 2019. és 2020. (öt fő tantárgy)	28
19. ábra: Felsőoktatásba felvettek számának alakulása tudományterületenként 2013 és 2020 között	29
20. ábra: Diplomások megoszlása tudományterületek szerint 2012-ben és 2019-ben	30
21. ábra: Nyelvvizsga hiánya miatt visszatartott oklevelek aránya az összes diploma %-ban	31
22. ábra: Nyelvvizsga hiányában visszatartott oklevelek aránya képzési területenként 2019-ben	31
23. ábra: A végzett diplomások számának változása képzési területenként az államilag finanszírozás függvényében 2012 és 2019 között	32
24. ábra: A diplomás bértöbblet nagyságának alakulása Visegrádi országokban, EU-ban 2018-ban	33
25. ábra: A frissdiplomások bértöbbletének ágazatonkénti alakulása	33
26. ábra: Intézményi eltérések a gazdálkodás és menedzsment alapszakos közgazdászok munkaerőpiaci pozíciói tekintetében	35
27. ábra: Intézményenként a vezetés-szervezés mesterszakos diplomások munkaerőpiaci pozíciója	36
28. ábra: Intézményenként a műszaki menedzser diplomások munkaerőpiaci pozíciója	36
29. ábra: Intézményenként az alapképzésben végzett óvodapedagógusok munkaerőpiaci jellemzői	37
30. ábra: Egyetemek által meghirdetett duális képzések száma	40
31. ábra: Regionális kötődés, a lakhely szerinti régióban tanuló hallgatók aránya	41
32. ábra: Intézményenként a külföldi hallgatók aránya (alap-, mester-, osztatlan képzések)	41

Az elemzésben szereplő egyetemek rövidítései

Rövid név	teljes név	régió	székhely	fenntartó 2020.08.01- től
ATE	Állatorvostudományi Egyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	alapítványi
AVKF	Apor Vilmos Katolikus Főiskola	Közép-Magyaró.	Vác	egyház
BCE	Budapesti Corvinus Egyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	alapítványi
BGE	Budapesti Gazdasági Egyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	állam
BME	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	állam
DE	Debreceni Egyetem	Észak-Alföld	Debrecen	állam
DRHE	Debreceni Református Hittudományi Egyetem	Észak-Alföld	Debrecen	egyház
DUE	Dunaújvárosi Egyetem	Közép-Dunántúl	Dunaújváros	állam
EDUTUS	EduTus Egyetem	Közép-Dunántúl	Tatabánya	magán
EHE	Evangélikus Hittudományi Egyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	egyház
EJF	Eötvös József Főiskola	Dél-Alföld	Baja	állam
EKE	Eszterházy Károly Egyetemből	Észak-Magyaró.	Eger	állam
ELTE	Eötvös Lóránd Tudományegyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	állam
GDF	Gábor Dénes Főiskola	Közép-Magyaró.	Budapest	magán
GFF	Gál Ferenc Egyetem	Dél-Alföld	Szeged	egyházi
IBS	International Business School	Közép-Magyaró.	Budapest	magán
KE	Kaposvári Egyetem	Dél-Dunántúl	Kaposvár	állami
KEE	Közép-európai Egyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	magán
KJE	Kodolányi János Egyetem	Dél-Alföld	Orosháza	magán
KRE	Károli Gáspár Református Egyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	egyházi
LFZE	Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	állam
ME	Miskolci Egyetem	Észak-Magyaró.	Miskolc	alapítványi
METU	Budapesti Metropolitan Egyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	magán
MILTON	Milton Friedman Egyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	egyházi
MKE	Magyar Képzőművészeti Egyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	állam
NJE	Neumann János Egyetem	Dél-Alföld	Kecskemét	állam
NKE	Nemzeti Közszolgálati Egyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	állam
NYE	Nyíregyházi Egyetem	Észak-Alföld	Nyíregyháza	állam
OE	Óbudai Egyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	állam
PE	Pannon Egyetem	Közép-Dunántúl	Veszprém	állam
PPKE	Pázmány Péter Katolikus Egyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	egyházi
PTE	Pécsi Tudományegyetem	Dél-Dunántúl	Pécs	állam
SE	Semmelweis Egyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	állam
SOE	Soproni Egyetem	Nyugat-Dunántúl	Sopron	alapítványi
SZE	Szechenyi István Egyetem	Nyugat-Dunántúl	Győr	alapítványi
SZIE	Szent István Egyetem	Közép-Magyaró.	Gödöllő	állam
SZTE	Szegedi Tudományegyetem	Dél-Alföld	Szeged	állam
TE	Testnevelési Egyetem	Közép-Magyaró.	Budapest	állam
VHF	Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola	Közép-Dunántúl	Veszprém	egyházi
WJLF	Wesley János Lelkészképző Főiskolát	Közép-Magyaró.	Budapest	egyházi

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet: Adatforrások

Az elemzés megállapításainak többsége az Oktatási Hivatal (OH) által kezelt felvételi statisztikákon és a Felsőoktatási Információs Rendszer (FIR), valamint a diplomán túl felületen elérhető Diplomás Pályakövető Rendszer (DPR) felhasználásával készült. Ezekon túl az elemzés az ún. Adminisztratív Adatbázisok Egyesítése (AAE) interaktív felület, az aktív hallgatói kutatások és az EUSTUDENT uniós kutatás adatainak felhasználásán, valamint a negyedévente publikált Felsőoktatási Elemzési Jelentésekben közölt kutatási adatokra támaszkodik.

Ezek elérhetősége:

https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statistikak

https://www.oktatas.hu/felsooktatas/kozerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_kozzetetele/felsooktatasi_statistikak

<https://www.diplomantul.hu/felsooktatasi-palyakovetes>

<https://www.diplomantul.hu/adminisztrativ-adatbazisok-egyesitese>

<https://www.diplomantul.hu/aktiv-hallgatoi-kutatas>

Adatjellemzők:

A FIR felsőoktatási statisztikai adattáblákban azok a hallgatói és oktatói, kutatói, tanári adatok jelennek meg, amelyek az adott tanév elején, október 15. napján érvényesek. A végzettség statisztikában azoknak a hallgatói kimeneti vizsgáknak és okleveleknek az adatai szerepelnek, amelyeknek a teljesítési vagy kiállítási dátuma az adott naptári évre esik. Ha egy hallgató egy intézményben több oklevelet is szerzett az adott évben, akkor is csak egyszer szerepel a statisztikában.

Az AAE kutatás a DPR keretében az államigazgatási nyilvántartások adminisztratíván gyűjtött adatait anonim módon köti össze az OH által kezelt képzési adatokkal. Az adatbázis alapja a 2009/10. és a 2015/16. évben abszolutóriumot szerzett hallgatók 2018-ban összekapcsolt anonimizált adatai a Nemzeti Adó és Vámhivatal, a Nemzeti Egészségbiztosítási Alapkezelő, Magyar Államkincstár, Pénzügyminisztérium és a Diákhitel Központban tárolt, az adott személyre vonatkozó adatokat két lépcsős titkosítási eljárással keletkeztek, az adatok nem vezethetők vissza személyekre. Személyes adatok átadásának korlátjai miatt a jövedelem átlagokat tartalmazó adatok esetében legalább 10 fő adatai kerültek átadásra, a foglalkoztatási adatoknál 3 fős korlát volt. Az elemzés időhorizontja 2017 decemberéig tart, tehát az elérhető legfrissebb munkaerőpiaci adatok erre az időszakra vonatkoznak. A jövedelem adatok a 2017 évi átlag havi bruttó jövedelmet reprezentálják.

A DPR végzési évfolyamokat vizsgáló moduljai a képzés kezdetétől tárolják a felsőoktatási életutat és kimenetet a képzési területre felvett hallgatók körében.

Az informatikus hallgatókra vonatkozó 2018-as kutatás a 2009/10-es tanévtől a 2013/14-es tanévig belépett kezdő évfolyamokat vizsgálta. A kutatás időhorizontja 2009 júliusától 2017 decemberéig terjedt. A vizsgált alapsokaságot az informatika képzési terület kezdő hallgatói adták, függetlenül attól, hogy a képzésükön végül oklevelet, abszolutóriumot szereztek, vagy lemorzsolódtak.

Az „Aktív hallgatói kutatás” adatbázis alapinformációt nyújt a hallgatók párhuzamos tanulmányairól, tanulás melletti munkavállalásáról, azok jellegéről, külföldi tanulási és munkavállalási terveiről, illetve a tanulási motivációikról egy-egy képzési területen.

Adatértékelés módszere:

A diplomás pályakövetés adatainak értékelése során az intézmények oktatási jellemzőire fókuszált. Ezért az AAE munkaerőpiaci adatok felhasználásával az elemzés a kutatásban résztvevő hallgatók számától függetlenül, az összehasonlítások során egy egységnek tekintette a képzési szintenként, munkarendenként, szakterületenként intézményre kalkulált adatokat. Például a végzettek számától függetlenül határozta meg egy-egy intézményre vonatkozó a végzettestek általánosan jellemző átlagos munkaerőpiaci mutatókat.

Részletes kalkulációk adatdimenziói:**Oktatáspolitikai teljesítménymutatók 2019-es értékei:**

teljesítménymutató	adatforrás	kalkuláció
1. A meghirdetett képzések száma az érintett kapacitások megtartása mellett országosan 15%-kal csökken	2019/20. éves felvi.hu statisztika alapján Á/P/K (általános, pót, középídiós) meghirdetett képzések összeforgatása	Összegzés után a többször meghirdetett ugyanolyan képzések kiszűrésre kerültek. Egyeztetett dimenziók kar/szakpár/KMF kombináció szerint egy egységnek tekintve a képzéseket. Pl. ATE/biológia/ANA (alap, nappali, angol) ha ez a képzés meg lett hirdetve általános és pót felvételiben is, akkor is csak egyszer vettük számításba, mert egy tananyag, képzési forma
2. Az alap- és osztatlan képzések átlagában a lemorzsolódás 10%-os csökkentése	OH/Felsőoktatási Elemzési Főosztály, Felsőoktatási elemzési jelentések https://www.felvi.hu/felsooktatasi/fej/fej_nyito/ 2018/3. - 2016-os adatelemzés	2.évf. 3. szám. (2018/3) 15.old. Harkányi _Az aktív hallgatói kutatás 2016-os publikált adatai és ábrái alapján a teljes sokaságra számított adat.
3. Külföldi hallgatók száma	Oktatási Hivatal Felsőoktatási Információs Rendszer 1.16-os tábla	2019/20. tanévre vonatkozó adatok
4. A duális alapképzésben részt vevő hallgatók aránya a releváns képzési területeken ²⁴ az elsőévesek körében	OH duális képzésekben tanulók száma, (intézményenként/képzésenként) egyedi adatkérés 2019/20. tanévben duális képzésben résztvevők nyitó létszáma alapján és a felvi.hu 2019/20. tanévre felvett hallgatók intézményenként/képzésenként adatai alapján kalkulálva	A felvi.hu-ról, intézményenként, szakonként, képzésenként tételesen meghatározva a releváns képzésekre 2019/20. tanévben felvettek számát. Ezzel összevetve a duális képzéseken résztvevő diákok számát. A duális képzésekben tanulók adatai a 2019/20. tanévben az összes évfolyamra vonatkozóan szerepelnek az adatbázisban, ezért az összehasonlíthatóság érdekében az arányszám meghatározásánál a duális alapképzésekben résztvevők harmadát (alapképzés 3-éves) a mesterképzésekben résztvevők felét (mesterképzés 2-éves) hasonlította az értékelés a felvi releváns képzések adataihoz. - Feltételezve a 2019/20. adott szakokra felvettek száma illetve azon belül a duálisan képzettek aránya hasonló az értékelt években.
5. A felsőfokú vagy annak megfelelő végzettséggel rendelkezők aránya a 30-34 éves népességben belül	Eurostat [t2020_41] tábla adatainak felhasználásával	30-34 éves diplomások aránya – EU2020 indikátor volt, Eurostat kiemelt indikátor -Tertiary educational attainment by sex, age group 30-34 [t2020_41] ;
6. Külföldi részképzésben, legalább 3 hónap, vagy minimum 15 kredit értékű külföldi utazás vagy szakmai gyakorlat keretében részt vevő hallgatók aránya	Erasmus programok statisztikái https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/resources/documents/hungary-erasmus-2018-numbers_en	külföldi képzésben résztvevők aránya - ERASMUS statisztikák, 2018. éves jelentés felhasználásával, felsőoktatás hallgatóinak adatai, https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/about/statistics_hu kiadványban bemutatott adatok szerint (csak felsőoktatási statisztikák)

Szövegben szereplő ábrákat alátámasztó kalkulációk:

Tanulói motivációk értékelése (9. ábra): DPR Aktív hallgatói kutatás adatainak felhasználásával. A 2012-2018 között két évente gyűjtött adatok alapján. Saját leggyűjtött adatok értékelése alapján. Értékelt dimenziók: képzési terület: mind; képzési szint: mind; munkarend: mind; kitöltés éve: 2018; képzés kezdő éve: mind.

²⁴ Releváns képzési terület meghatározása a duális képzések adatbázisában megadott: intézmény; kar; szak; szakpár; képzési szint megnevezés. A felvi.hu adatbázisból (2019/Á adatok) az intézmény, kar, szak és a KMF kódok közül a képzési szint, munkarendből a nappali képzéseket vette figyelembe az elemzés.

Lemorzsolódás, informatikusok (11-12. ábra): Felsőoktatási pályakövetés, informatikus hallgatók kutatási adatai. Adatok dimenziói: képzési szint: alap; képzés mérnökinformatikus/ gazdaságinformatikus/ programtervező; munkarend: nappali; képzés kezdő tanéve 2009-2013; képzés befejezése: oklevél, abszolutórium, lemorzsolódás. Értékelés során a részsokaságokban minden képzési egység azonos súllyal szerepelt, mivel létszámadatokat a kutatás nem publikált.

Tanulás melletti munkavégzés (13. ábra): Aktív hallgatói kutatás, adatdimenziók: képzési terület: mind; képzési szint: mind; munkarend: nappali; kitöltés éve: 2012, 2014, 2016, 2018; képzés kezdő éve: mind.

Hallgatói elégedettség oktatásslágtatással (14. ábra): EUROSTUDENT 2016. éves kutatási adatokat felhasználva, I. blokk 1-3 kérdés. Adatdimenziók: képzési terület: mind; képzési szint: mind; nem: mind; munkarend: mind; intézménytípus: mind, elégedettségi adatok létszámmal súlyozott adatai.

Hallgatói elégedettség megszerzett tudással (15-16. ábra): DPR Frissdiplomás kutatás 2018-as adatainak feldolgozása, alapképzést elvégző tanulók válaszai alapján. A felmérésben résztvevő fiatalok 2013. és 2017. között szereztek meg diplomájukat, így 1-5 éves munkatapasztalattal rendelkeztek a kérdőív kitöltése idején 2018-ban. Az elégedettség értékelése az alábbiak szerint történt: képzési terület, mind; képzési szint alap; munkarend: mind; év 2018; végzés éve: mind.

Képzési szerkezet – felvettek (17. és 19. ábra): a felvi.hu közzé tett adataira támaszkodik, elmúlt évek statisztikái (2001/Á-2020/Á) - Jelentkezők és felvettek száma - Jelentkezők és felvettek száma képzési területenként adattáblák 2013-2020 éves adatainak elemzése (pótfelvételi, keresztfélévek nélkül).

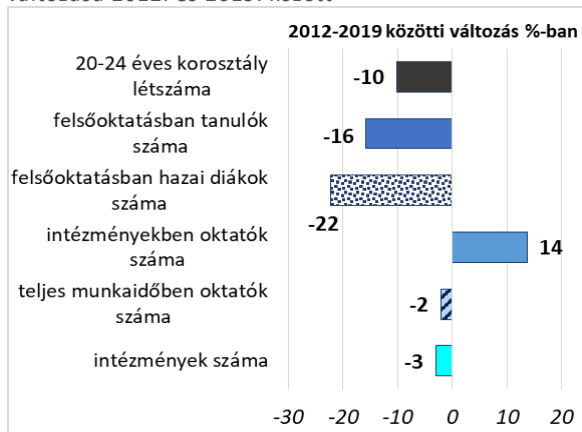
Képzési szerkezet – végzetek (20. és 23. ábra): A 17. ábra a FIR 3.6.3. tábla a végzetek képzési szerkezet szerinti megoszlásának 2012-2019 közötti adatainak feldolgozása. A 18. ábrán az előbbieket kiegészítve a felvi.hu képzési szakterületeken megadott államilag támogatott férőhelyek 2013-2019. évek éves átlaga kalkulált adataival.

Diplomás bértöbblet tudományterületenként (25. ábra): DPR-AAE adatbázis adatainak felhasználásával, képzési területenként bemutatva a felsőoktatás hozzáadott bértöbbletét. Adatdimenzió: képzési szint: mind; képzés mind; intézmény: mind; év: 2015/16. tanévben végzetek (mind).

Intézményenként diplomás bértöbblet, diplomás munka (26-29. ábrák): A DPR-AAE adatok felhasználásával. Képzési terület kiválasztva: közgazdasági/ műszaki/ pedagógus; képzési szint: alap/mester; képzés: gazdálkodás és menedzsment/ vezetés-szervezés/ műszaki menedzser/ gépészmérnök/ óvodapedagógus/ tanár; intézményenként a végzetek számának, diplomás munkavégzés és a diplomás bértöbblet felhasználásával.

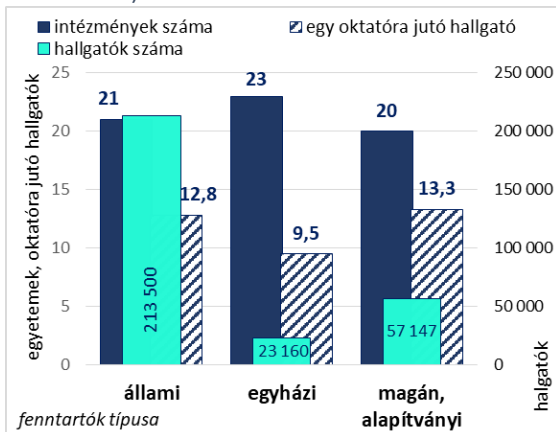
2. sz. melléklet: Kiegészítő ábrák

K-1 ábra: A felsőoktatásban résztvevők számának változása 2012. és 2019. között

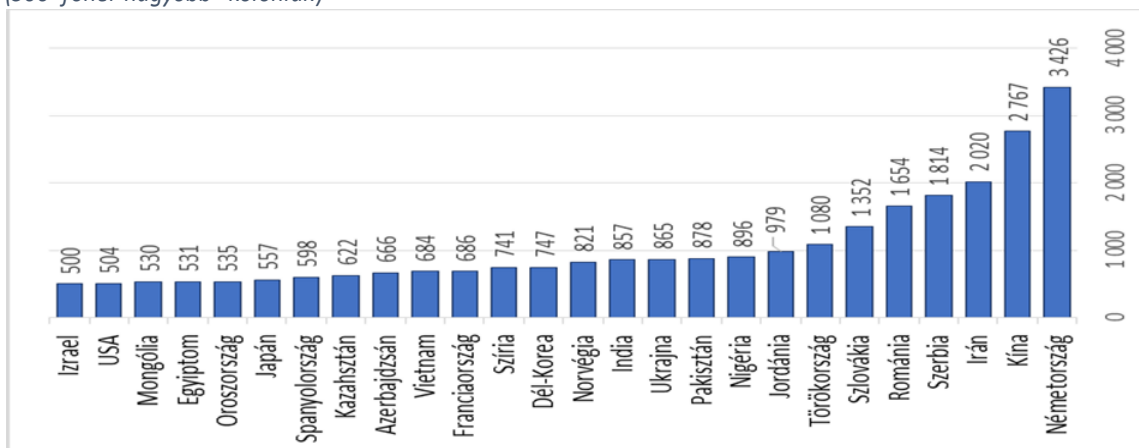
Forrás: FIR 1.16-os tábla, Eurostat [demo_r_pjangroup]

K-2 ábra: Fenntartók szerint az egyetemek, hallgatók száma 2020/21. tanév

Forrás: FIR 1.16. tábla, ÁSZ saját szerkesztés

K-3. ábra: Hazánkban tanuló külföldi diákok anyanemzet szerinti megoszlása 2019/20. tanév, (500 főnél nagyobb kolóniák)

Forrás: FIR 2.6.1. tábla

1052 Budapest, Apáczai Cs. J. u. 10. | 1364 Budapest 4. Pf. 54

TEL: +36 1 484 9100

email: szamvevoszek@asz.hu

web: www.asz.hu | www.aszhirportal.hu